

კავკასიის
ქალაქი

КАВКАЗСКИЙ
ГОРОДЪ

ფასი ნომრისა 3 მკბ.

ცენა ნომერა 3 რუბ.

№ 4.

თბილისი
ТИФЛИСЬ

1 მატი 1919 წ.
март 1919 г.

ገጽ ፩ ገጽ ፩ ገጽ ፩

კავკასიის ქალაქი

ორკვირეული გამოცემა თვითმართველობათა კითხვების შესახებ.

რედაქციის ადრესი: თბილისი, სომხის ბაზარი, № 6.
ქალაქთა კავშირო, ტელეფ. 7-31.

ზელის მონეტის პირობანი: ერთი წლით—60 მან., ექვსი თვით—35 მან., სამი თვით—15 მ., ერთი ნომერი თბილისში—3 მ. სხვა ქალაქებში—3 მ. 50 კ. მისამართის გამოკველა—50 კ. განცხადებების ფასი: პეტიტის სტრიქონი ტექსტის ბოლოში—1 მ. 50 კ. ვინც ქალაქთა თვითმართველობებში ალაგს ეძებს მათ გადახდებთ ნახევარი.

„Кавказскій Городъ“

Органъ Главнаго Комитета Союза Городовъ Республики Грузіи.

Двухнедѣльное изданіе по вопросамъ муниципальной жизни.

Адресъ редакціи и Конторы: Тифлисъ, Армянскій Базаръ, 6.
Союзъ Городовъ. Телефонъ 7—31.

Условія подписки: на 1 годъ—**60 руб.**, на 6 мѣсяц.—**35 руб.**, на 3 мѣсяц.—**15 руб.** За перемѣну адреса—**50 коп.** Цѣна отдѣльнаго номера: въ Тифлисъ—**3 руб.**, въ другихъ городахъ **3 руб. 50 коп.** Плата за объявленія: за строку петита позади текста—**1 руб. 50 коп.** Для лицъ, ищущихъ труда въ городскихъ Управленіяхъ, въ половинномъ размѣрѣ.

При сношеніяхъ съ редакціей просятъ прилагать свой точный адресъ. Пріемъ редакторомъ ежедневно, кромѣ праздниковъ, отъ 1 до 3 ч. дня.

კავკასიის

ქალაქი

საქართველოს რესპუბლიკის ქალაქთა კავშირის შთაგარი კომიტეტის

ორგანო

ორგანიზებული გამომცემი თვითმართვლადი კაიხების შესახებ.

8108

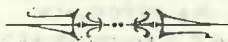
КАВКАЗСКИЙ

ГОРОДЪ

Органъ Главнаго Комитета Союза Городовъ Республики Грузіи.

Двухнедельное издание по вопросам муниципальной жизни.

№ 4.

თბილისი
თიფლის

1 მარტი 1919 წ.
март 1919 г.

По постановлению Гл. Комитета Сгора Городовъ Республики Грузіи
статьи приобретенныя редакціей могутъ печататься на обихъ
языкахъ.

საქართველოს რესპუბლიკის ქალაქთა კავშირის მთავარი კომიტეტის
დადგენილებით, რედაქციის მიერ შექმნილი სტატიები დაიბეჭდება
ქართულ ან რუსულ ენაზე.

შ ი ნ ა ა რ ს ი :

ქ ა რ თ უ ლ ა დ :

- 1) — საქართველოს რესპუბლიკის ქალაქთა წარმომადგენლების მეორე ყრილობა.
- 2) გ. ნანეიშვილი. — დამოკიდებულება ცენტრსა და ადგილობრივ ორგანოებთან შორის. (გაგრძელება).
- 3) ი. ქურდიანი — როგორ უნდა მოეწყოს აგრონომ. დახმარება ერობებში. (დასასრული).
- 4) ნ. რუხაძე — საერებო მედიცინის ორგანიზაცია.
- 5) ს. რობაქიძე. — საშკოლო აღმშენებლობა. (დასასრული).
- 6) ქრონიკა { ქალაქთა თვითმართველობებში.
ერობათა თვითმართველობებში.

რ უ ს უ ლ ა დ :

- 1) ვ. სოკოლოვი — ცენტრალური ერობის საკითხი.
- 2) ვ. იანოვიჩი — ერობის მცირე ერთეულის შემოღებისთვის.
- 3) ბ. უვაროვი — ცენტრალური ერობის მორიგი საკითხი.
- 4) ა. ესენი — თეთრი ნახშირი.
- 5) დ. კორენევი — კოოპერატივის მდგომარეობა.
- 6) ა. ბრინტევისა — საქ. რესპუბ. ქალაქთა კავშირის მეორე მუნიციპალური ყრილობის შესახებ.
- 7) ქალ. წარმომადგენლების ყრილობის რეზოლიუციები.
- 8) ქ რ ო ნ ი კ ა .

С о д е р ж а н і е :

На грузинскомъ :

- Второй съездъ представит. городовъ Респ. Грузіи.
Г. Нанейшвиди. — Взаимотнош. между цент. и мѣст. органами. (Продол.)
И. Еурдиани. — Организация агрономичес. помощи въ земствахъ. (Окон.)
Н. Рухадза. — Организация зем. медицины.
С. Робакидзе. — Школьное строительство. (Оконч.)

Хроника.

На русскомъ :

- В. Соколовъ. — По вопросу о центральномъ земствѣ.
В. Яновичъ. — О введеніи мелкой земской единицы
В. Уваровъ. — Изъ очередныхъ задачъ общекраевого земства.
А. Эссонъ. — Вѣлый уголь.
Д. Кореневъ. — Кооперация на распутъи.
А. Бритнева. — О второмъ съѣздѣ муниципальн. союза гор. Респ. Грузіи.

Хроника.

საქართველოს რესპუბლიკის ქალაქთა წარმომადგენლების მეორე ყრილობა.

განვლილი ქარ-ტეხილის შემდეგ მეორედ გაიმართა საქართველოს რესპუბლიკის ქალაქთა წარმომადგენლების ყრილობა; და ამ ყრილობამ, მისმა საქმიანობამ ნათლად დაგვანახვა, რომ განახლებული დემოკრატიული თვითმმართველობანი ნელ-ნელა, მაგრამ სისტემატიურის თანდათანობით მტკიცე საფუძველს უყრიან ჩვენი ქვეყნის კულტურულსა და ეკონომიურ კეთილდღეობას. ადგილობრივი თვითმმართველობანი დღემდის მხოლოდ წმინდა სამეურნეო ფუნქციების ასასრულებლად იყვნენ მიწვეულნი; მაგრამ ეს ფუნქციებიც რუსეთის თვითმპყრობელი ბიუროკრატიის დროს საშინლად ფრთებ შეკვეცილი იყო; ადგილობრივ თვითმმართველობებს, მათს თაოსნობას, თვითმოქმედებას,—ცივილიზაციისა და პროგრესის ამ ერთად ერთს საიმედო საწინდარს,—თავის მძიმე ხელს აფარებდა ბიუროკრატია და შეუძლებლად ახდინდა თვითმმართველობათა თავისუფალ განვითარებას. ამ მხრით ჩვენმა ქალაქებმა,—დემოკრატიულმა თვითმმართველობებმა—ფრიად მძიმე მემკვიდრეობა მიიღეს ძველი რეჟიმიდან. ამას ზედ დაერთო ომიანობით გამოწვეული კრიზისი ცხოვრების თითქმის ყველა სფეროში. მოშლილი ტრანსპორტი, აწეწილ-დაწეწილი სასურსათო საქმე, სრული დეზორგანიზაცია ფინანსიური აპარატის,—აი რანაირი დაბრკოლებანი უნდა გადაეღახათ ადგილობრივ თვითმმართველობებს თავიანთი განახლების რიჟრაჟზე! ყველა ამ დაბრკოლებათა დასაძლევად საჭირო გახდა მთელი არსებული ძალების ამოძრავება, მათი განაწილება სხვა და სხვა ქალაქთა შორის და კოორდინაცია ძალებისა ისეთს დაბრკოლებათა დასაძლევად, რომელთა დაძლევაც თვითელს ქალაქს ცალკე და დამოუკიდებლად გაუძნელდება. ძალთა ეს კოორდინაცია სწორედ ქალაქთა კავშირმა უნდა განახორციელოს. კავშირის ორგანიზაციის საშუალებით ქალაქებმა სათანადო სისტემით უნდა გაინაწილონ ის მატერიალური ღირებულებანი, რომელთა შექმნაც ამ კავშირის შემწეობით მოხერხდება და მეორეს მხრით თითონაც უნდა გაიღონ კავშირის საერთო მიზნებისთვის ის ღირებულებანი, რომელთა შექმნაც ქალაქები თავიანთი საკუთარი ძალ-ღონით შესძლებენ.

ეს იქნება მატერიალური მხარე ქალაქებისა და მათი კავშირის საქმიანობისა; მაგრამ ამ წმინდა მატერიალურ მხარეს თანამედროვე ხანამ და ჩვენი ქვეყნის საერთო დემოკრატიულმა მიზნებმა ახალი ფუნქციებიც დაუმატა. საერთო გზები ჩვენი ქვეყნის შინაური პოლიტიკისა,—როგორც დემოკრატიული პოლიტიკისა,—ისეთია, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობანი უნდა გადაიქცნენ ადგილობრივ მმართველობათაც, ცენტრალური მთავ-

რობის ადგილობრივ ორგანოებად. ეს კი, შესამჩნევად ზრდის, აზოთულებს და აფართოებს ადგილობრივ თვითმმართველობათა ფუნქციებსა და მათს კომპეტენციას. ვერც ამ მიმე მოვალეობის შესრულებას შესძლებენ ჩვენი ახალ-გაზდა დემოკრატიული თვითმმართველობანი შეუკავშირებლად და ერთმანეთის დაუხმარებლად.

ასეთი პერსპექტივები თვითმმართველობათა მომავალი მუშაობისა ნათლად აჩვენებს გათვალისწინებული საქართველოს რესპუბლიკის წარმომადგენელთა მეორე ყრილობას, რომლის მუშაობაც სწორედ ამიტომ ნაყოფიერი გამოდგა. ყრილობამ განიხილა მთელი რიგი ისეთი საკითხებისა, რომელთაც სწორედ ასეთი დაახლოება და საერთო გეგმით მოქმედება აჩვენებს დასახული მიზნად.

ჩვენ სრულის იმედით ვუცქერთ მომავალს და ღრმად გვწამს, რომ შემდეგი ყრილობა საქართველოს რესპუბლიკის ქალაქთა წარმომადგენლებისა უფრო ნაყოფიერი გამოდგება; რომ ყრილობის მიერ გამოთქმული სურვილები განხორციელდება და საფუძველი ჩაეყრება დემოკრატიულ თვითმმართველობათა ახალს მუნიციპალურ ტრადიციებს.

დამოკიდებულება ცენტრსა და ადგილობრივ ორგანოებთა შორის. (გაგრძელება).

IV.

პირველ ორ წერილში ჩვენ გავკრით შევხებით, თუ რიგი განსხვავებებიან ერთმანეთისაგან კონტინენტალური სახელმწიფოების დასავლეთ ბრიტანეთის მართველობის სისტემები: როგორც აღვნიშნეთ კონტინენტალური მართველობის დამახასიათებელი თვისება ისაა, რომ კანონმდებლობა, ადგილობრივ ორგანოებს,—გარდა პირდაპირ კანონით აკრძალულ შემთხვევებისა,—ანიჭებს სრულ თავისუფლებას ყოველ საკითხების განხილვაში და გადაწყვეტაში. იმ სახელმწიფოებში, სადაც ასეთი პრინციპი არის მიღებული, აღიარებულია აუცილებლად ერთი და იგივე დებულება. ყოველივე ადგილობრივ ორგანოების დადგენილებას და მოქმედებას ესაჭიროება ცენტრალური ორგანოების წინასწარი თანხმობა ანუ სანქცია.

ერთის მხრივ კანონმდებლობა ადგილობრივ ორგანოებს თითქოს ანიჭებს მეტის მეტ ფართო უფლებებს, მაგრამ მეორე დებულების ძალით ისე საზღვრავს ამ უფლებას, რომ ცენტრალური ორგანოთა კანტროლი და ზედამხედველობა ხდება ოპეკათ. საფრანგეთში, მაგალითად, მართველობის სისტემას უდევს საფუძვლად ადგილობრივი და საერთო სახელმწიფოებრივი ინტერესების დაპირისპირება. იმდენათ, რამდენათ კანონმდებლობა არ უკრძალავს ადგილობრივ მართველობებს სახელმწიფოებრივი საქმეების გამგებლობას, იმდენათ უკანასკნელები დამოკიდებულნი

არიან ცენტრალურ ადმინისტრაციული ორგანოებისაგან. საფრანგეთის სისტემა ამის მხრივ წარმოადგენს საშუალო ტიპს. ეს არის წმინდა ტიპი დეკონცენტრაციული მართვლობისა: გენერალური საბჭოები სრულებით მოკლებული იყვნენ გადაწყვეტ უფლებას, ისინი აწოდებდნენ ხოლმე თავის აზრს, რომელსაც მთავრობის დასტური ესაჭიროებოდა. 1866 და 1871 წლების რეფორმებმა ეს წესი ოდნავათ შესცვალეს. გენერალური საბჭოები ზოგიერთი საკითხების გადაწყვეტაში, რომლის რიცხვი მეტის: მეტი მცირეა; სარგებლობენ სრული ავტონომიით. უმრავლესი დადგენილებანი კვ შეიძლება იქნეს შეჩერებული პრეფექტის მიერ და სრულებით უარყოფილი უმაღლეს ცენტრალურ ორგანოს მხრივ. მაგრამ დღემდისაც აქვს მთავრობას უფლება გენერალური და მუნიციპალური საბჭოების დათხოვისა, როდესაც ამას საჭიროდ დაინახავენ.

ინგლისის კანონმდებლობა სულ სხვა გზას ადგა თავიდანვე. ინგლისის პარლამენტი მრავალი სხვა და სხვა ტიპის აქტების ძალით აღწმინავედა იმ რთულ საკითხების რიგს; რომელთა გადაწყვეტაში ადგილობრივ ორგანოებს ანიჭებდა სრულ თავისუფლებას. არ ყოფილა ერთი მაგალითიც, რომ ინგლისის კანონმდებლობას ან პრაქტიკას გადაეხვია ამ გზიდან; ესე იგი, არ ყოფილა ისეთი პრეცედენტი ინგლისის პოლიტიკურ ცხოვრებაში, რომელიც ყოფილიყო მიმართული იმ დემარკაციონური ხაზის გასაუქმებლათ, რომელიც ცენტრალურ და ადგილობრივ ორგანოთა შორის იყო გატარებული. ინგლისში, ცენტრალური და ადგილობრივი თვითმართველი დაწესებულებანი ერთ რიგში აღიმართებიან პარლამენტის წინაშე. ინგლისის კანონმდებლობა და პრაქტიკა ერთნაირ მნიშვნელობას ანიჭებდა, როგორც ცენტრალურ ისე ადგილობრივ ორგანოებს. პარლამენტის გეგმონია სპობდა ფაქტიურად იმ ცოტა რამესაც, რითაც ცენტრალური დაწესებულებათა ხელუფლება განსხვავდებოდა თვითმართველობის ძალა უფლებებიდან. ის მინიმალურად უპირატესობა, რომელიც ქონდათ და აქვთ მთავრობის ორგანოებს, არის ის ფორმალური უფლება, რომლის საშუალებითაც დიდი ბრიტანეთის სახელმწიფოებრივი მართვლობა მიმდინარეობს ერთ იურიდიული ნორმებით განსაზღვრულ ფარგლებში. ეს უპირატესობა (ჩვენ მხედველობაში გვაქვს კონტროლის უფლება) სრულებით არ შეადგენენ ცენტრალურ ორგანოების პრეროგატივებს.

აი, როგორ ახასიათებს საუკეთესო მკოდნე ინგლისის ადგილობრივ მართვლობისა რედლიხი ცენტრალურ ორგანოების უფლებებს. „ცენტრალური ორგანოების ძალა-უფლება არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება ჩაითვალოს იმ ენერჯის წყაროთ, რომელიც ამოძრავებს ადგილობრივ ცხოვრებას. პრაქტიკაში ეს უფრო ნათელია ვიდრე კანონმდებლობაში. ინგლისის ბუნება ვერ იტანს ცენტრალურ ადმინისტრაციის ოპეკას, ამაზე უფრო ანტიპატიურად მის ბუნებას არაფერი არ მიაჩნია“. (იხილეთ Редлихъ. Английское мѣстное Управленіе. Т. II. ст. 214, 216).

ინგლისის პარლამენტი უმთავრესი ნერვია მთელი სახელმწიფოებრივი ცხოვრებისა. ეს არის ის ენერჯია, რომელიც ამოძრავებს მთელ იმპერიის ტერიტორიაზედ არსებულ დაწესებულებათა ცხოვრებას. არ არის ისეთი დარგი სახელმწიფოს ცხოვრებისა, რომელშიაც ინგლისის პარლამენტი არ შექრილიყო თავის ყურადღებით. სადაც ისტორია და ტრადიციები რაიმე განწყობილებას სტოვებდენ მოუწესრიგებლად, პარლამენტი ცდილობდა დეფექტების შეესებას. მთელი სიდიადე და სირთულე ინგლისის სახელმწიფოებრივი სტრუქტურისა არის შედეგი პრაქტიკისა და კანონმდებლობის გარმონიულად ზრდისა. ინგლისის სახელმწიფოებრივი ზრდას ორგანიზული ხასიათი აქვს და ბუნებრივია ადგილობრივი თვითმართველობების ევოლუციაც. უძველეს დროიდან ადგილობრივი ორგანოების პრეროგატივები და კომპეტენცია, მკაცრად იყო დაცული კანონებით. არავითარ ორგანოს არ შეუძლია ამ კანონების უარყოფა. ყოველ ინგლისელს რაც უნდა ღარიბი იყოს, აქვს საშვალეობა დაიცვას თავის ინტერნსები. ხალხის თავისუფლებას კი თავის ბუნებრივ უფლებათ და ინტერესათ სთვლის. შორს, წარსული დროიდან, ინგლისელები იყვენ ბატონ-პატრონი თავისი საქმეებისა და თვითმართველობის იდეას იმდენათ მჭიდროთ აქვს გადგმული ფესვები ინგლისელის პსიხიკაში, იმდენათ ძლიერ მათივაციონურ ძალათ. გახდა იგი მის ბუნებაში, რომ ვერც ერთი ინგლისელი ვერ წარმოიდგენს თუ როგორ შეიძლება ხალხის დაშორება საზოგადოებრივი საქმეების გამგებლობიდან. „თუ ჩვენგან მიაქვთ გადასახადები, ამბობენ ინგლისელები, ვიხდით ამა თუ იმ სახელმწიფო ბეგარას, ჩვენ უნდა ვიცოდეთ რა საჭიროებისათვის იხარჯება ჩვენი ფული, ძალღონე და შრომა. საქმეების გამგეობას ჩვენ ვერავის ვანდობთ გარდა იმ პირებისა, რომლებიც ჩვენ მიერ იქნებიან არჩეულნი.

ინგლისელების უფლებბრივმა ზრდამ, ისეთი პსიხოლოგია შექმნა, ისე გაამავრა ამ უკანასკნელებში სოციალური იმპულსები, რომ სახელმწიფოებრივი ინტერესები თვით ხალხის კულტურის მხრივ არიან უზრუნველყოფილი. ინგლისელები ისეთ პირობებში არიან აღზრდილნი, რომ უბრალო ზომებით შეიძლება მათზე მოტივაციონური გავლენის მოხდენა. რაც უფრო დაბალ კულტურულ საფეხურზე იმყოფება ხალხი მით უფრო მკაცრი რეპრესიები და ზომები არის საჭირო, რომ გამოიწვიოს ამა თუ იმ საზოგადოების წევრისაგან სოციალურ—სასარგებლო მოქმედება. ყოველი ეპოქა ქმნის განსაკუთრებულ პსიხოლოგიას და ამის მიხედვით კანონმდებლობა ეძებს იმ ზომებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ სახელმწიფოებრივ ინტერესების დაცვას. ინგლისის მთავრობას მეტად მიაჩნია ადგილ. ორგანოთა საქმეებში ჩარევა. მთავრობა არ ერეოდა არც ერობის ხალხის არჩევნებაში, არც მათ ხარჯებში, ის მხოლოდ უწყედა კანტოლს მათ მოღვაწეობას, რისთვისაც დროთა გამოშვებით გზავნიდა თავის აგენტებს რევიზორებს, და დღეს დღეობით, რომ ინგლისში სახელმწიფოებრივი კრიზისი მოხდეს, დიდი ბრიტანეთის სახელმწიფოებრივი მექანიზმი ისე არ შეფერხდება როგორც

მოხდა ეს რუსეთში ადგილობრივი თვითმართველობები გადაარჩინენ სახელმწიფოს დიდ კატასტროფისგან; ინგლისელი გრძნობს მოწესრიგებულ კავშირში ცხოვრების სარგებლობას და ყოველივე ანტისაზოგადოებრივი მოღვაწეობა იწვევს მასში ერთგვარ რეაქციას. მართალია თვითმართველობა არც რუსეთის ცხოვრებაში აღმოცენდა უეცრათ (იხილეთ Вѣщайкии-ѣкій Управленіе и земство). იყო ერობის პროტოტიპები, რომლებსაც უნდა აღეზარდა, ხალხში თვითმართველობის სურვილი და მისი აუცილებლობის შეგნება. მაგრამ რუსეთის პოლიტიკური ცხოვრება არღვევდა საზოგადოებრიობას იმ დროს, როდესაც ინგლისში, როგორც კანონმდებლობა ისე თვით პრაქტიკა, მიმართული იყო იმისაკენ, რომ რაც შეიძლება ფართო საზოგადოების წრეებს მიეღოთ მონაწილეობა თვითმართველობებში, რუსეთში ძლიერი იყო სულ სხვა ტენდენცია. კანონმდებლობა იყო მიმართული იმისაკენ, რომ რაც შეიძლება მცირე წრეებს მიეღოთ მონაწილეობა ერობებში. საკმარისია მხოლოდ გავისხენოთ თუ რა პირობების დაკმაყოფილებას, არჩევნებში მონაწილეობის მისაღებათ თხოულობდნენ 1864 წლ. და 1890 წლების ერობების დებულებანი. ერობაში არჩეული შეიძლება ყოფილიყო მხოლოდ ის პირი, რომელიც ფლობდა 200 დესიატიანას, ან ქონდა ქონება, რომელიც ფასობდა არა ნაკლებ 15.000 მან. ასეთ პირობებში შეუძლებელი იყო ერობაში ხალხის მონაწილეობა თვის სახელმწიფოებრივი სტრუქტურა ვერ იგუებდა რაიმე. სხვა დებულების აღიარებას. რა ერობის რეფორმა არ უნდა ყოფილიყო დასახული, უეჭველად უნაყოფოთ დარჩებოდა, რადგან თვით სახელმწიფოს წესწყობილება იყო აგებული ისეთ პრინციპებზედ, რომ ნამდვილ ერობის სიცოცხლეს ვერ შეიწყნარებდა. საზოგადოება იყო სრულებით დაშორებული მთავრობისაგან თვით მთავრობა ცდილობდა გაეღმავებინა ანტაგონიზმი ადგილობრივ და ცენტრალურ დაწესებულებათა შორის. ბიუროკრატიული ცენტრი ხელოვნურათ ქმნიდა ისეთ მდგომარეობას, რომ საზოგადოების ფართო წრეები მოკლებული ყოფილიყვენ საშვალებას მონაწილეობა მიეღოთ სახელმწიფოს მართველობაში. თვითმართველობების მაგიერ იზრდებოდა ადმინისტრაციული ცენტრალიზაცია მაგრდებოდა ბიუროკრატიული გულგრილობა, და წესწყობილება, რომელშიაც ყოველი ადმინისტრაციული თვითნებიერება დაკანონებული იყო. 1899 წელს ტვერში მეორე საგუბერნიო სხდომის გახსნის დროს, ტვერის გუბერნატორმა განაცხადა, რომ მის მიერ გასაჩივრებულია 11 ერობის ხარჯთაღრიცხვა. უმაღლესი მთავრობის წარმომადგენელი სთვლიდა, რომ ადმინისტრაცია უფრო კომპეტენტურია ერობის სამეურნეო გეგმის შემუშავებაში, ვიდრე თვით ერობები. რუსეთის ადმინისტრაცია ვერ საზღვრავდა თავის უფლებას, მხოლოდ კანონიერების დაცვის ფუნქციებით, ის იღებდა მთელ ადგილობრივი ინტერესებს თავის ზრუნველობის ქვეშ. ასეთ ადმინისტრაციის ბატონობას ქონდა თავის საფუძველი. რუსეთის მართველმა წრეებმა კარგათ იცოდნენ, რომ საზოგადოებ-

ბრივი მოღვაწეობის ზრდას აუცილებლად უნდა დაყოლოდა სახელმწიფო-ებრივი წესწყობილების შეცვლა. მონარქია უნდა გადარქნილიყო კონსტიტუციონურ მართველობათ, ასეთ ტრანსფორმაციას კი პოლიტიკურ ცხოვრების სფეროში სახელმწიფოს მართველობის სათავეში მდგომნი ვერ შეუბრუნებოდნენ. უნდობლობა საზოგადოებრიობის მიმართ, უნდობლობა უძლიერეს ფაქტორის მიმართ, რა თქმა უნდა აგროვებდა იმ დეფიციტს, რომელსაც თავისი ნაყოფი უნდა გამოეჩინა პოლიტიკური ცხოვრების ბალანსის მოხდენის დროს. შეფერხდა ცხოვრება ცენტრში, მოხდა სახელმწიფოს კრიზისი და არ აღმოჩნდა. ძალები რომლებსაც შეეძლოთ სახელმწიფოს გადარჩენა ნამდვილ დარბევისაგან. პოლიტიკური ერთეულების წინაშე აღიმართენ მრავალი საკითხები რომლის გადაწყვეტაში მოუძახდებელი გამოდგა ხალხი. რუსეთის რევოლიუციამ შეარყია სახელმწიფოებრივი სტრუქტურა, მაგრამ ძველ სახელმწიფოს ნანგრევებზე ვერ შეიქმნა ვერავითარი წესრიგი. ხალხს არ ქონდა გავლილი ის სკოლა, რომელსაც გადიან ინგლისში და ამერიკაში მცირე ერთეულებში მოღვაწეობით. ხალხი მოკლებული იყო საშვალებას ეგემა და შეეგნო ის, თუ რა სარგებლობა აქვს მოწესრიგებული კავშირში ცხოვრებას. ასეთ ნიადაგზედ მარდებოდა ის ანტი-სოციალური იმპულსები, რომელიც აწარმოებს ახლა რუსეთში სტიქიურ მოძრაობას.

ჩვენმა ხალხმა ამ რევოლიუციის დროს გამოიჩინა ერთგვარი ფხა; საქართველოს დემოკრატია აღლო აულო სტიქიურ მიმდინარეობას და დღეს დღეობით ჩვენი სახელმწიფო საკუთარ კოლორიტს და ელფერს ღებულობს. ჩ, ვენი ხალხი პოლიტიკურად მომზადებული აღმოჩნდა ყოველ ანტი-სოციალურ გამოსვლას მან საღი შეგნება ვარემოებისა და მოწესრიგებული რეალური ძალა დაუპირდაპირა. თუ დღევანდელ ცხოვრებაში ჩვენ მრავალ დეფექტებს, გვრძნობთ, ყველაფერი ეს ნელ ნელა გაქრება. ნორმალურ სახელმწიფოს მშენებლობისათვის ჯერ ჯერობით პირობები არ დამდგარა. მთელი ხალხის ყურადღება და მისი საკუთარი მთავრობის ყურადღება მიქცეულია სხვა ქვეყნებისკენ.

ჩვენ სახელმწიფოს ჯერ არ აქვს თავისი კანსტიტუცი მაგრამ არავის არ ეპარება ეჭვი იმაში რომ მისი მართველობის ფორმა არის დემოკრატიული რესპუბლიკა. დიდი ხანია რაც ლასალმა და ავსტრიის სკოლის იურისტმა ზეიდლერმა აღნიშნეს, რომ კანსტიტუციას წინ უსწრებს რეალური ძალთა განწყობილება. იქ სადაც ისეთი ფორმა მართველობისა ფაქტიურათ აღიარებულია, თვითმართველობაც უნდა იყოს აგებული იმ პრინციპებზე რომელზედაც მყარდება მთელი სახელმწიფოებრივი წესწყობილება. სისტემა ადგილობრივი მართველობისა მჭიდროდ არის შეკავშირებული უმაღლეს მართველობის სისტემასთან.

პირველი არის ლოგიკური შედეგი მეორისა. სამაშია გარანტიის ჩემისა, რომ ადგილობრივ და ცენტრალურ ორგანოთა შორის შეუძლებელია ხანჯ

გრძლივი კონფლიქტი „სახელმწიფოებრივი ადმინისტრაცია, — ამბობს პროფესორი ვრადავსკი — ყველა მისი ორგანოებით, არის არა მარტო საშვალება სანიტარული საქმეების და მიმოსვლის საქმეების გაუმჯობისებისა არამედ ამასთან ერთად ის არის საშვალება, რომელიც უზრუნველყოფს არსებულ ძალა-უფლების ბატონობას (იხილეთ Грѣдѣвскій Наѣ. Рус. Госуд. права I. III ст. 20—21). აი, ამისთვის ვფიქრობთ რომ სრულ ნდობა უნდა ქონდეს საფუძვლად ადგილობრივ და ცენტრალურ ორგანოთა შორის განწყობილების მოწესრიგებას.

ინგლისში თვითმართველობები ეყრდნობიან უმთავრესად სამ კატეგორიის აქტებს. პირველ კატეგორიას შეადგენს დამფუძნებელი აქტები, რომლებიც ქმნიან სხვა და სხვა ტიპის ადგილობრივ ორგანიზაციებს და ანიჭებენ უკანასკნელებს განსაკუთრებულ ფუნქციებს. მეორე ჯგუფი კანონებისა შესდგება „საერთო აქტებიდან“. ეს აქტები ეხებიან სპეციალურ საკითხებს და სეპარატიული მნიშვნელობა აქვთ. მესამე ჯგუფს შეადგენს „ადოპტიური აქტები“ ეს იმ აქტების რიგია, რომელიც მხოლოდ ადგილობრივი დაწესებულებების აღიარების შემდეგ მათვის სავალდებულოთ ხდება. ამ აქტების გარდა არის კიდევ ადგილობრივი და კერძო აქტები. ამ მრავალი აქტების საშვალებით პარლამენტს მეტის მეტი დიდი გავლენა აქვს ადგილობრივ ცხოვრებაზედ. პარლამენტი აერთიანებს ერთეულებს და და ცალცალკე მყოფ ცენტრების ცხოვრებას. პარლამენტი იძლევა იმ საზღვრებს, რომელშიც უნდა მიმდინარეობდეს მთელი სახელმწიფოს ცხოვრება. ამის გამო ერთეულების ერთგვარი დამოუკიდებელი და თავისუფალი მოღვაწეობა სრულებით არ მოქმედობენ სახელმწიფოს მთლიანობაზედ. დეცენტრალიზაცია არ უკარგავს სახელმწიფოს თავის მთლიან კოლორიტს. ცენტრალურ ორგანოები ინგლისში, როგორც აღვნიშნეთ, სრულებით მოკლებული არიან საშვალებას ჩაერიონ ადგილობრივ ორგანოთა საქმეებში. პარლამენტის დაუხმარებლად ისინი ვერ მოახდენენ ვერავითარ რეალურ გავლენას თვითმართველი ერთეულების ცხოვრების მიმდინარეობაზე. კანტროლი და მასთან შეკავშირებული ფუნქცია ზედამხედველობისა, არის ის უმთავრესი ფუნქციები, რომლებსაც პარლამენტი ანიჭებს ცენტრალურ ორგანოებს ადგილობრივ თვითმართველობის მიმართ. მაგრამ თვით ეს უფლება კანტროლისა სპეციალური დებულებებით და აქტებით განისაზღვრება. კანტროლი მიმართულია იმისკენ, რომ კანონის ავტორიტეტზე მთელი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე არავის მიერ არ იყოს უარყოფილი. კანტროლი საშვალებაა, მართველობაში მთლიანობის დასაცავათ. კანტროლი არის გარანტია იმისა, რომ თვითმართველობის მხრივ უარყოფილი ნორმა აღდგენილი იქნება სათანადო დაწესებულებების მიერ. კანტროლი არის ის იურიდიული ფაქტი, რომელიც მიმართულია იმ იურიდიული შედეგების გამოსაწვევათ, რომელიც სდევს ნორმის უარყოფას. ცენტრალური ორგანოთა მოღვაწეობა როგორც ინგლისში ისე ყოველ უფლებრივ სახელმწიფოში

უნდა განისაზღვრებოდეს. კანტროლის ზედამხედველობის ფუნქციებით. ესე იგი, მათ უნდა თვალყური ადევნონ, რომ ცალკე პირების, და კორპორაციების მხრივ, არ იყოს უარყოფილი ნორმაში გამოხატული პარლამენტის ნება.

მთელ ცხოვრების მსვლელობას განაგებს პარლამენტი. მის განკარგულებაშია ის საშვალებანი, რომლითაც შესაძლოა რეალური შემოქმედი ძალების ამოძრავება. ამ საშვალეების, თუნდაც ნაწილობრივ აღმასრულებელ ორგანოთა ხელში გადაცემით, ამ ორგანოთა მოღვაწეობა განსაკუთრებულ სფეროში კანონმდებლობის ხასიათს ღებულობს და უნებლიეთ პარლამენტს პასიურ მეტოქეობას უწევს. ცენტრალურ აღმასრულებელ ორგანოებს არ უნდა შეეძლოთ რაიმეს შეცვლა რეალურ ინტერესების განწყობილებაში. ცენტრალური აღმასრულებელი ორგანოები მოწოდებული არიან რეალურ ძალთა კომბინაციაზე დამყარებულ ნორმების დასაცავათ. როგორც სასამართლოები ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში იურიდიულ ნორმების გამახორციელებელნი არიან, ისეც ცენტრალური ორგანოების მოღვაწეობა, იმ ნორმების დაცვით უნდა განისაზღვრებოდეს, რომელიც ფარგვლენ მთელ სახელმწიფოებრივ მოღვაწეობას. მეცნიერებაში დიდ ხანს იყო გაბატონებული ის ღებულება, რომ მთავრობის და მისი ორგანოების დანიშნულება კონკრეტულ საკითხებზე ზრუნვაა, მაგალითად, ზრუნვა ღარიბებისათვის, განათლების საქმის მოწესრიგებისათვის, ხალხის ზნეობისათვის და სხვა. მაგრამ ო. მაიერის მხრივ იყო წამოყენებული სხვა ტეზა, რომელიც როგორც სწორი ღებულება მეცნიერებაში ყველას მხრივ ცნობილი და აღიარებულია. სახელმწიფოს აღმასრულებელი ორგანოთა დანიშნულებას უპირველესად ყოვლისა, შეადგენს არა ზემოყვანილი საკითხების დაცვა და მათზე ზრუნვა, არამედ დაცვა იმ იურიდიული ნორმებისა, რომლებიც ფარგვლენ საერთო სახელმწიფოს მოღვაწეობას. რა თქმა უნდა ეს ღებულება გულიანობას იმასაც, რომ კანონმდებლობა ანიჭებს აღმასრულებელ ორგანოს იმ საშვალეებს, რომელითაც შესაძლოა ნორმაში ჩასახულ შინაარსის განხორციელება.

მართველობის ტენზიკა, რომელიც უფლებრივ სახელმწიფოში ისახამს მიზნათ კანონის რაციონალურად შესრულებას, შეუძლებელია იყოს მიმართული კანონმდებლობის დეფექტების შესწორებისკენ. მართველი ორგანოები იცავენ ფორმას. მაფ არ შეუძლიათ ისეთი აქტების გამოცემა, რომელითაც იქმნება ახალი განწყობილება ან იცვლება არსებული განწყობილებათა კომბინაცია. აღმასრულებელ ცენტრალურ ორგანოებს უნდა ენიჭებოდეს, პარლამენტის მხრივ, მხოლოდ იმ ზომების მიღების უფლება, რომლებიც მართველობაში მთლიანობას და ერთფეროვანებას უზრუნველყოფენ. ცნობების მიწოდება, ცირკულიარები ინსტრუქციები, კანტროლი და ბოლოს თვით ის რეპრესიები, რომლითაც აღმასრულებელი ორგანოები სარგებლობენ კანონების და ბრძანებლობის განსახორციელებლად, არის ის საშვალეანი, რომლითაც ცენტრალური ორგანოები ახდენენ გავლენას. ეს ის საშვალე-

ბანი არიან, რომლითაც ცენტრალური მთავრობის ორგანოები, — როცა თვითმართველობის მოღვაწეობა სავსებით მოწესრიგებულია, — ხელს უწყობენ სახელმწიფო ცხოვრების ნორმებით განსაზღვრულ ფარგლებში მიმდინარეობას.

რანაირი უნდა იყოს თვითმართველობების უფლებანი უფლებრივ სახელმწიფოში? რანაირი უნდა იყოს ცენტრალური ორგანოების უფლებანი ადგილობრივ ორგანოებთან შედარებით თუ ამ უკანასკნელების იურიდიული და მატერიალური კომპეტენციები განსაზღვრული იქნებიან კანონმდებლობის მიერ? შეუძლიათ თუ რა უმაღლეს ცენტრალურ ორგანოებს ქონდეთ გარდა კონტროლისა სხვა ფუნქციები? აი, ის საკითხები, რომლებიც წარმოიშებიან, როცა ისმება კითხვა, თუ როგორი უნდა იყოს თვითმართველობის იურიდიული მდგომარეობა უფლებრივ სახელმწიფოში. ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, თუ რითია უზრუნველყოფილი სოლიდარობა ადგილობრივ და ცენტრალურ დაწესებულებათა შორის დემოკრატიულ სახელმწიფოში. მაგრამ გარანტია, რომელიც ცხოვრებამ წარმოშვა აუცილებლათ უნდა იყოს უფლებრივ ნორმაში აღიარებული. დაბოლოს კანონის ერთი დიდი მნიშვნელობა იმაშია, რომ ის წარმოადგენს ფორმალურ აპრიორულ დებულებას, რომელსაც სახელმძღვანელო მნიშვნელობა აქვს.

ეკონომიკა და მაზედ აგებული პოლიტიკური ცხოვრება ქმნიან მატერიას, იურიდიული ნორმა ანიჭებს მას ფორმას. (იხილეთ *ИШТАММЕРЬ. ПРАВО И ХОЗЯЙСТВО. Т. II.*) კანონი, რომელიც განსაზღვრავს ადგილობრივ და ცენტრალურ ორგანოებთა კომპეტენციებს, ქმნის მათ განწყობილების ფორმას. და ყოველივე კოლიზიის დროს ნორმას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს. მართლია, იქ სადაც უმაღლესი მართველობა და თვითმართველობები თავის ძალა-უფლებას კრებენ ერთ და, იმავე წყაროდან, კოლიზიას არ აქვს ის მნიშვნელობა, რომელიც აქვს მას იქ, სადაც სახელმწიფო მართველობის ორგანიზაცია არ შეესაბამებიან ადგილობრივ თვითმართველობის სტრუქტურას, პირველ შემთხვევაში კოლიზია შესაძლოა მხოლოდ კონკრეტულ საკითხების შესახებ. ანტაგონიზმის გაღრმავება შეუძლებელია, რადგან როგორც ვსთქვით ადგილობრივ ორგანოთა სტრუქტურა ლოგიკური შედეგია მთელი სახელმწიფოებრივი მართველობის ფორმისა. ინტერესები, სწორი მართველობისა, მოითხოვენ ამ გვარ კონფლიქტებს რაც შეიძლება უფრო ნაკლები ალაგი ქონდეს. ამაშია ეკონომია იმ ენერჯიისა, რომელსაც მოყავს მოძრაობაში მთელი სახელმწიფოებრივი მექანიზმი.

არსებობს დიდი ჯგუფი, როგორც თეორეტიკოსებისა ისე პოლიტიკური მოღვაწეებისა, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ ცირკულიარების, ცნობების და ინსტრუქციების მიწოდების გარდა, ცენტრალ მართველ ორგანოებს უნდა ქონდეთ კიდევ ხელმძღვანელობის უფლება. ხელმძღვანელობა ეს ის მცნებაა, რომელიც სრულებით მოკლებულია იურიდიულ შინაარსს. თუ ხელმძღვანელობა (როგორც ჩვენ ვხმარობდით მას პირველ წერილში)

კანონს ემყარება და კანონის შესრულებისაკენ არის მიმართული მაშინ ის იგივეა, რაც ცირკულიარების, ინსტრუქციების და კომპეტენტური ცნობების მიწოდება.

თუ ცენტრალურ ორგანოებს ევალებათ ხელმძღვანელობის ფუნქციები, ეს ნიშნავს იმას, რომ ცენტრალური ორგანოები სრულებით დამოუკიდებელი და თავისუფალი არიან იმ საშუალების გამოძენაში, რომლითაც ისინი ფიქრობენ დასახული ზომის გატარებას, მაგრამ სანამ აღმასრულებელი ორგანო თვით პარლამენტს ემყარება, და პარლამენტი არის ერთად ერთი წყარო, რომლიდანაც წარმოიშვება ცენტრალურ ორგანოთა ძალა-უფლება. სწორი მართვლობის მოწყობისათვის საჭიროა, რომ მისი მოღვაწეობა იურიდიულ ნორმები მკაცრად და კატეგორიულად იყოს განსაზღვრული. მართალია უწყების წარმომადგენელი შეიძლება იყოს წარმომადგენელი ზმ ჯგუფისა, რომელიც შეადგენს, როგორც პარლამენტში ისე თვითმართვლობაში უმრავლესობას, მაგრამ ადგილობრივი ორგანოები, იმ შემთხვევაში თუ მისი საქმეების განგებლობაში, შეერიენ სხვა და სხვა დროს, სხვა და სხვა პირნი თავის წინადადებით და ზომებით, მოკლებული იქნებიან საშუალებას ნორმალურად იმოღვაწეონ, და მტკიცე ორგანიზაცია შექმნან.

რა თქმა უნდა პარლამენტს შეუძლია მიანიჭოს მთავრობის ორგანოებს ისეთი ფართო პრეროგატივები, რომ მრავალი განწყობილებისათვის თვითონ გახდეს კანონმდებელ ორგანოთ, მაგრამ ისეთი სახელმწიფო, სადაც პარლამენტი ამ გზას დაადგება, იგი ვერას დროს უფლებრივ სახელმწიფოთ ვერ გახდება.

დადამუშნებული კრების წევრმა რ. არსენიძემ მეორე კრების სხდომაზედ ნათლად გამოხატა ეს დებულება. „ჩვენ გვინდა, რომ ყოველივე ძალა-უფლება მხოლოდ ამ დამუშნებელი კრებიდან გამომდინარეობდეს.“ შესაძლოა სულ სხვა სტრუქტურა ძალა-უფლებისა, თუ პარლამენტის გეგმონია იქნა უარყოფილი. შესაძლოა, რომ ხელმძღვანელობითი უფლებები პარლამენტიდან გადავიდეს აღმასრულებელ ორგანოთა ხელში. ინგლისში, როგორც ამას აღნიშნავენ დაისი, სიდნეი ლუ, ბრაისი და ერთის მხრივ ენზონი უკვე ხდება ამ გვარი ევოლუცია. დაისი წინასწარმეტყველობს, რომ მოკლე ვადაში კაბინეტი „პარლამენტალურიდან შეიძლება გახდეს არა პარლამენტალურ აღმასრულებელ ძალათ“... ასეთი ევოლიუცია არის ნაყოფი იმისა, რომ წარმომადგენლები აღმასრულებელ ორგანოსი უფრო დამოკიდებული ხდებიან ამომრჩევლებისაგან, ვიდრე პარლამენტისაგან. ბრაის ასე ახასიათებს თანამედროვე ინგლისის აღმასრულებელ ორგანოს მდგომარეობას: „დღევანდელი აღმასრულებელი ძალა სარგებლობს ზოგიერთი შუპირატესობით არა კანონის ძალით არამედ პრაქტიკის საშვალეებით“ (Ст. 77). მაგრამ ამ გვარი ტენდენცია დღეს დღეობით ჩვენში არ არსებობს. პირიქით მთელი პოლიტიკური წრეების ყურადღება მიმართულია

პარლამენტის გაძლიერებისაკენ. პარლამენტი არის ერთად ერთი ორგანო რომელიც ხალხის ნების გამოხატველია. დღევანდელმა სახელმწიფოებრივმა სტრუქტურამ, პარლამენტი, რომელიც დემოკრატიულ პრინციპებზედ სდგება, აღიარა ერთად ერთ სრულ უფლებრივ ორგანოთ, რომლითაც ხალხი თავის ნებას აღიარებს. ჩვენმა პოლიტიკურმა პრაქტიკამ არ იცის აპელაცია ხალხის მიმართ, რომელსაც მიმდრთავს ხოლმე ინგლისის მთავრობს განსაკუთრებულ შემთხვევაში.

ამ საშვალებას იშვითად მიმართავენ ხოლმე ინგლისში, მაგრამ ასეთი წესის არსებობა ამტკიცებს ისეთი პირობების არსებობას, რომლის ნიჟადაც შესაძლოა ზემოაღნიშნული გენეზისი ინგლისის სახელმწიფოებრივი წესწყობილებისა. მოწინავე სახელმწიფოების პოლიტიკურმა ცხოვრებამ დაანახა კაცობრიობას, რომ ადვილი შესაძლებელია პარლამენტის ერთ წერტილზე გაყინვა. მრავალი ფაქტორების გამო სოციალური ცხოვრებაც ისე გართულდა, საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარება ისე ჩქარი ტემპით სწარმოებს, რომ შეიძლება მოხდეს, რომ პარლამენტის უმრავლესობა ვერ გაუწევს ანგარიშს შექმნილ გარემოებას. და არ შეესაბამებოდეს ახალ შექმნილ პოლიტიკურ კანიუკტურას. (იხილეთ Матэ Россуеку парламент) შესაძლოა, რომ მომავალში პარლამენტის ადგილი დაიჭიროს უფრო ელასტიურმა და მოქნილმა აპარატმა. როდესაც ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრება იმ განვითარების საფეხურს მიაღწევს, რომელსაც უკვე მიახწია ინგლისის კულტურამ. აღმასრულებელი ძალა შეიძლება მაშინ პიბდაპირ დაეკრდნოს საზოგადოებრივ აზრს. მაგრამ სანამ არსებობს პარლამენტის გეგემონია, ესე აგი, სანამ ხალხი თავის ნებას მხოლოდ პარლამენტის საშუალებით აღიარებს, ყოველივე ორგანოს მოღვაწეობა, რომელსაც თავის სრულუფლება პარლამენტის მიერ ეძლევა, უნდა განისაზღვრებოდეს კანონებით. თვით პარლამენტს, როგორც უაღრეს იურიდიულ დაწესებულებას აქვს ტენდენცია უფლებრივობის და კანონიერების დამყარებისაკენ, კანონიერების დამყარება კი შეუძლებელია თუ მთელ სახელმწიფოებრივ დაწესებულებათა მოღვაწეობა უფლებრივი ნორმებით არ იქნა მოწესრიგებული.

თუ კანონმდებლობა არ საზღვრავს ერთ რიგში მოთავსებულ დაწესებულებათა ფორმალურ კომპეტენციას, ეს დაწესებულებანი პრაქტიკულად ფარგლენ იმ საკითხების რიგს, რომლის გადაწყვეტაში სცდილობენ იყვენ სრულებით ავტონომიური და სხვა დაწესებულებისაგან დამოუკიდებელ ორგანიზაციათ. ამ ფაქტიურად შემოფარგლულ კომპეტენციის დარღვევა ხანდისხან აუცილებელია სხვა დაწესებულებების მოღვაწეობისათვის. ისეთი შემთხვევები უფრო მცირეა; როდესაც დაწესებულებათა კომპეტენციები კანონმდებლობის მიერ განისაზღვრებიან. მაგრამ არავითარი საშვალებით დაწესებულებათა კომპეტენცია ისე არ ირღვევა როგორც განყენებული დებულების აღიარებით. კანონი არ უნდა შეიცავდეს ისეთ დებულებებს,

რომლის შინაარსი მკაცრად და მარტივად განსაზღვრული არ არის. ასეთი ნორმა ან ფიქციით ხდება ან თვითნებურებას აკანონებს. ჩვენ ვიცით მაგალითები, როდესაც ცხოვრების განვითარება ისეთ ხასიათს ღებულობს, რომ არსებული კონსტიტუცია სრულებით არ შეესაბამება მის ახალ ელფერს. მაგრამ რავენ არ იტყვის, რომ ეს არის საკმარისი არგუმენტი კონსტიტუციის უარყოფისათვის. უფლებრივი ნორმა განმარტავს არა მარტო იმას თუ რა არსებობს, არამედ აღიარებს იმასაც თუ რა უნდა იყოს, ესე იგი, რა მოღვაწეობა არის სოციალურ სასარგებლო მოვლენათ აღიარებული. ამ ორ მცნებათა ასერბულსა და ვალდებულობისა შორის, შეუძლებელია გაყვანა იმ დემარკაციონური ხაზისა, რომელიც ქმნის ნამდვილ დუალიზმს. ამ ფორმალური მიმდინარეობას მეცნიერებაში, რომლის გამომხატველი კოვენი და კელსენია, ის დიდი ნაკლი აქვთ, რომ უფლებრივი ნორმა მათ მცნებაში სრულებით მოკლებულია საშვალებას რაიმე შედეგი გამოიწვიონ თვით რეალურ მოვლენათ რიგში. ცხოვრების ზრდამ შეიძლება სრულებით შეარყიოს იურიდიული ნორმები, მაგრამ სწამ არ მომხდარა ასეთი კოლიზია უფლებრივ ნორმა სავალდებულო ყველასათვის: და მისი შეუსრულებლობა უარყოფითი აღიოზურ იმპულსებს იწვევს საზოგადოების წევრთა შორის. სანამ პოლიტიკური მდგომარეობა შეუცვლელი რჩება, ნორმა ხელს უწყობს ყოველივე განწყობილების მოწესრიგების განმტკიცებას. ამ მოსაზრებით ცენტრალური და ადგილობრივი ორგანოთა მოღვაწეობა უნდა განისაზღვროს კანონით.

ჩვენ წინათ ვსთქვით რომ: „შეუძლებელია ცენტრალურ ორგანოთა მოღვაწეობა განისაზღვრებოდეს ისეთი ელემენტარულ ფუნქციებით, როგორც არის კანტროლი და ზედამხედველობა.“ ეს დებულება, სრულებით არ ეწინააღმდეგება იმ დებულებას რომელიც ჩვენ ეხლა წამოვაყენეთ. ეს დებულობა როცა წამოვაყენეთ მაშინ ვგულისხმობდით, იმას, რომ თუ ცენტრალურ ორგანოებს აქვთ რაიმე უფლებები, მათ განკარგულებაში უნდა იყოს ის საშვალებებიც, რომლებიც, უზრუნველყოფენ უფლების ცხოვრებაში გატარებას. ცენტრალურ ორგანოებს ინსტრუქციების და ცირკულარების მიწოდებასთან ერთად უნდა შეეძლოთ ერთგვარი ზომების მიღება. თუ უფლება ამ ზომებს არ გულისხმობს მაშინ ის ფაქტიური უფლებაა. ეს ზომები, იმის მიხედვით თუ რა რიგით არის საკითხები დამოკიდებული ცენტრალურ და ადგილობრივ ორგანოებისაგან შეიძლება სხვა და სხვანაირი იყოს. როდესაც, მაგალითად, რაიმე საკითხების რიგი, სრულ ერობათა გამგებლობაში არიან შეტანილი, ზომებს, რომლებსაც მმართველ ცენტრალური დაწესებულებანი არის მხოლოდ სამოსამართლოს წინაშე გასაჩივრება. მაგრამ თუ რაიმე საკითხს ან საქმეს თვითმართველობები და ცენტრალური ორგანოები ერთად განაგებენ, უკანასკნელებს შეუძლიათ ზემოყვანილ ზომასთან ერთად სხვა ზომების მრღებაც. მაგალითად; ადმინისტრაციის ერობები და სამინისტრო განაგებენ ერთად. შინაგან საქმეთა

მინისტრს შეუძლიან მოხელის დროებით გადაყენება და სხვა. ამ ზომებით მართველი ორგანოები სკდილობენ იმ ფორმის უზრუნველყოფას, რომელიც კანონით არის აღიარებული. სანამ ადგილობრივი ორგანოთა მოღვაწეობა კანონის მიერ განსაზღვრულ ფარგლებში მიმდინარეობს, ცენტრალური ორგანოები ვერავითარ ზომებს ვერ მიმართავენ, და ამის მხრივ მათ არ შეუძლიათ რამე გავლენის მოხდენა ადგილობრივ ცხოვრებაზე. პარლამენტმა შეიძლება იმსჯელოს იმაზე თუ რა ფარგლებში უნდა იყოს ამ საკითხების კატეგორია, რომლებიც ერობებს ექვემდებარებიან, მას შეუძლია ეს რიგი ან შეავიწროოს, ან მეტის მეტად გააფართოოს. „მაგრამ თუ კანონი ანუკებს თვითმართველობებს უფლებას, სულ ერთია რა ხასიათის და მნიშვნელობის იქნება იგი, ცენტრალურ ორგანოებს უნდა ქონდეთ მხოლოდ თვალყურის დევნის უფლება.

გ. ნაწიშვილი.

როგორ უნდა მოეწყოს აგრონომიული დახმარება ერობაში.

(დასასრული).

როგორც ყველა საქმე, ისე აგრონომიულ დახმარების საქმეც უნდა იკისროს ერობის გამგეობამ. ეს უკანასკნელი აგრონომიულ დახმარებას აწარმოებს ორი ორგანოს საშუალებით: ერთი ორგანოა აღმასრულებელი — აგრონომიული განყოფილება (ანუ ბიურო) და მეორე სათათბირო — აგრონომიული (ან ეკონომიური) საბჭო. აგრონომიულ განყოფილებაში შედის — მაზრის და რაიონის აგრონომები, მაზრის აგრონომის თანაშემწე და საქმის მწარმოებელი. აგრონომიულ საბჭოს შეადგენს: 1) 3 ხმოსანი სამაზრო ყრილობისგან არჩეული, 2) გამგეობის წევრი, 3) მაზრის და აგრონომები, ბეითალი და სტატისტიკოსი, 4) კოოპერატივების წარმომადგენელი, 5) სამეურნეო საზოგადოების წარმომადგენელი, 6) მიწათ-მოქმედების სამინისტროს წარმომადგენელი, 7) სპეციალისტები და საქმის მკოდნენი გამგეობის მიერ მოწვეულნი.

აგრონომიული განყოფილება ადგენს მომავალი წლის მუშაობის გეგმას, ხარჯთაღრიცხვას, მოხსენებას და სხ. ყველა ეს უნდა გადაეცეს აგრონომიულ საბჭოს, რომელიც წარმოდგენილ მოხსენებას გასინჯავს, საჭირო შესწორებას შეიტანს და გადასცემს ერობის გამგეობას. ეს უკანასკნელი წარდგენილ მოხსენებას უბრუნებს აგრონომიულ განყოფილებას სისრულეში მოსაყვანათ, თუ მოხსენებას არ იღებს მაშინ გადაეცემა სამაზრო ყრილობას, რომელიც გადასჭრის საქმეს. სამაზრო ყრილობას უნდა წარედგინოს აგრეთვე დასამტკიცებლათ: 1) გეგმა და ხარჯთაღრიცხვა მომავალი წლის

აგრონომიულ დახმარებისა, 2) გავლილი წლის მოქმედება აგრონომიულ განყოფილებებისა და 3) ის მოხსენებანი ან პროექტები, რომელთაც გამგეობის წევრნი თუმცა იზიარებენ, მაგრამ თხოულობენ ახალი ხარჯის გაღებას. აგრონომიულ საბჭოს გამგეობა იწვევს წელიწადში ორჯელ ან სამჯელ საბჭოს ყავს გამოყოფილი მუდმივი აგრონომიული კომისია, რომელიც თვალყურს ადევნებს აგრონომიულ განყოფილების მუშაობას, არკვევს სხვადასხვა სპეციალურ საკითხებს და ადგენს მოხსენებას თავის მოქმედების შესახებ.

წელიწადში ერთხელ ან ორჯელ გამგეობა იწვევს სამეურნეო თათბირს მაზრის საჭიროების გასაცნობათ ამ თათბირს ესწრებიან: აგრონომიული საბჭო, მაზრაში მომუშავე აგრონომიული პერსონალი, კოოპერატივების წარმომადგენელი, სამეურნეო საზოგადოებას წარმომადგენელი, ერობის ხმოსნები, სოფლის მეურნენი და სხვა მოწვეულნი გამგეობის მიერ. თათბირს იწვევს და სამუშაო პროგრამას ადგენს გამგეობა. აგრონომიულ დახმარების განსახორციელებლათ—მაზრის აგრონომის გარდა—მოწვეულნი უნდა იყვნენ რაიონის აგრონომები, ინსტრუქტორები და სამეურნეო იარაღების საწყობის გამგენი. საჭიროა პერსონალისთვის ადგილობრივი ენების ცოდნა და შესაფერისი ცენზი.

მთელი მაზრა სხვა და სხვა პირობების მიხედვით შეიძლება დაიყოს რაიონებათ. რაც უფრო პატარა იქნება რაიონი, მით უკეთესია. ზოგიერთ რუსეთის ერობაში აგრონომის სამოქმედო რაიონის დიამეტრი არ აღემატება 15—20 ვერს.

რა ევალება რაიონის აგრონომს? მას ევალდება:

- 1) რაიონის სხვა და სხვა ადგილას სამეურნეო ბაჟის, ლექციის ან სამეურნეო მოკლე ვადიანი კურსების მოწყობა.
- 2) საჩვენებელ და საცდელ მიღვრების ორგანიზაცია რაიონში.
- 3) სამეურნეო საზოგადოების და სოფლის კოოპერატ. დახმარება.
- 4) სამეურნეო იარაღის გაქირავების და დემონსტრაციის მოწყობა, კანტროლი საწყობის გამგეს.
- 5) ადგილ. გამოფენის მოწყობა, დახმარება ყველა სამეურნეო დარგს.
- 6) უფასო რჩევა (კონსულტაცია) სხვა და სხვა საკითხზე.
- 7) სხვა და სხვა გამოკვლევა ეკონომიური ხასიათისა და მოხსენების დამზადება.
- 8) წლიური ანგარიშის დამზადება.

მაზრის აგრონომს ევალება ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი ზომების გარდა აგრეთვე: 1) რაიონის აგრონომების მოქმედების ყურისგდება, 2) მოხსენების მომზადება სხვა და სხვა აგრონომიულ საკითხზე საერობო ყრილობისთვის წარსადგენათ, 3) საქმის წარმოება და პასუხის გება აგრონომიულ განყოფილებისა, 4) ანგარიშების დამზადება თავისი და ამხანაგების მოქმედების შესახებ ყრილობისთვის წარსადგენათ.

სამეურნეო იარაღების გასაქირავებელ პუნქტის გამგეს ევალტბა: 1) სუფთად შეინახოს ჩაბარებული ინვენტარი, 2) თვალყური ადევნოს მანქანებს გაქირავების დროს, 3) ასწავლოს გლეხებს მანქანების ხმარება და 4) აწარმოოს საკვიტანციო წიგნები.

რაც შეეხება ინსტრუქტორებს, რომლებიც ამავე დროს ითვლებიან რაიონის აგრონომების თანაშემწეთ, მათ ევალტბათ თითქმის იგივე, რაც რაიონის აგრონომებს. ასეთია მოკლეთ პერსონალის ორგანიზაცია და მათი მოქმედების გეგმა. ახლა განვიხილოთ თუ რაში გამოიხატება აგრონომიული დახმარება და როგორ უნდა მოეწყოს იგი პირველ სამოქმედო წელიწადს.

რაიონის შესწავლა და გამოკვლევა.

სანამ აგრონომიული პერსონალი მუშაობას შეუდგება, საჭიროა თავისი რაიონი შეისწავლოს ყოველ მხრივ. შესწავლასთან ერთად უნდა მოახდინოს შესაფერი გამოკვლევაც, თუ ამ მიზნისთვის ერობას სპეციალურად მოწვეული სხვა პერსონალი არა ყავს. ეს გამოკვლევა ხდება წინდაწინ შედგენილი პროგრამით და ეხება: მცხოვრებთა რიცხვს, მიწების რაოდენობას და მფლობელობას, სხვა და სხვა სამეურნეო დარგების აღწერას, ჰავა ნიადაგის გამოკვლევას და სხ. თუ ერობას მოწვეული ყავს სტატისტიკოსი, იგი მხურვალე მონაწილეობას იღებს ამ მუშაობაში. ამის შესახებ სამუშაო პროგრამას და ინსტრუქციას იძლევა გამგეობა.

სამეურნეო კურსები, ლექციები და კონსულტაცია.

საუკეთესო საშუალება, რომ აგრონომიულ პერსონალმა და ხალხმა ერთმანეთი გაიცნოს, არის ბაასი და ლექციების გამართვა სხვა და სხვა სამეურნეო თემაზე. შემოდგომაზე ან ადრე გაზაფხულზე, როცა ხალხი მოკლილია, რაიონის აგრონომი მართავს მოკლე ვადიან (15—20 დღე) სამეურნეო კურსებს, რომელზედაც ლექციებს კითხულობს როგორც თვით რაიონის აგრონომი, ისე სხვა რაიონის აგრონომ-სპეციალისტები. კურსები უფასო უნდა იყვეს. მისი პროგრამა უნდა დამტკიცდეს გამგეობის მიერ. სასურველია კურსებზე წაკითხულ იქნეს ლექციები შემდეგ თემაზე: მიწის დამუშავების ტექნიკა, ძვირფას მცენარეთა კულტურა, ხეხილის მტრებთან ბრძოლა, საქონლის მოშენება და სხ. კურსების შემდეგ სასურველია ექსკურსია ახლო-მახლო სოფლებში. აგრონომიული პერსონალი მოვალე არის ყოველ-ნაირი რჩევა მისცეს მეურნეს, როცა მას ამისთვის მიმართავენ.

საჩვენებელი და საცდელხ მინდვრები

საჩვენებელი მინდვრის გამართვას მიზნათ აქვს აჩვენოს ადგილობრივ მეურნეს—მიწის დამუშავების ტექნიკა, ახალი მანქანების ხმარება, რომელიმე მცენარის მოვლა-მოყვანა და სხ. აქ მუშაობა მარტივია და მეურნეს

აჩვენებენ: 1) როგორ უნდა მომზადდეს ნიადავი თესვის წინ, 2) როგორ უნდა დაითესოს და როგორი თესლით, 3) როგორი მოვლა უნდა მცენარეს მოსავლის აკრეფამდე; 4) მოსავლის აკრეფა და რაოდენობის გამოკვლევა, 5) პატივის ხმარება და სხ.

საცდელ მინდორზე აგრონომი აწარმოებს ისეთ მუშაობას, რომლის ნაყოფიერ შედეგში თითონაც არ არის დარწმუნებული. მაგალითათ სხვა და სხვა ხელოვნურ პატივის შეტანა მიწაში, ახალი მცენარის მოვლა-მოყვანა, საჭირო მორიგებითი თესვის დამკვიდრება და სხ. აგრონომი ერთ ან ორ ალაგას მართავს საკანტროლო საჩვენებელ მინდვრებს, რომელზედაც თითონ აწარმოებს ყველა მუშაობას და ამიტომ, მიტეხულ შედეგებში პასუხის მგებელია. დანარჩენ ადგროლებში შეძლების და გვართ თვალ-ყურს ადევნებს საჩვენებელ მინდვრებს. საცდელი მინდორის გამართვა პირველ წელსვე, როცა რაიონი არ არის შესწავლილი, არ არის სასურველი.

ვენახის და ბაღების წამლობის მოწყობა და დემონსტრაცია.

ყოველ რაიონში, სადაც კი ბაღ-ვენახები არის, იმართება საჩვენებელი ხეხილის და ვაზის წამლობა. ამ მიზნისთვის აგრონომი პატრონის თანხმობით ირჩევს ბაღს და აქ აწარმოებს მუშაობას მთელ სეზონში, აგრონომ-ინსტრუქტორები აჩვენებენ როგორ კეთდება სხვა და სხვა წამალი, რა დროს არის სხურების დრო, რა თვისებისაა ხეხილის მავნე მწერი ან პარაზიტი. სასურველია მოეწყოს ხეხილის სხურება მთელ რაიონში, რისთვისაც საჭირო აპარატებს აქირავენს ერობა, მუშაობას ხელმძღვანელობს აგრონომიული პერსონალი. კარგი იქნება რაიონში ვაიმართოს ხეხილის სანერგე პირველ წელსვე.

სამეურნეო იარაღების გაქირავება.

რაიონში ორ ან სამ ადგილას მოწყობილი უნდა იყოს სამეურნეო იარაღების გასაქირავებლათ პუნქტი, საიდანაც მეურნეს შეძლება ექნება მცირე ჭირით გაიტანოს სახმარებლათ რომელიმე მანქანა. თუ ეს მანქანა უცნობია ხალხისთვის, აგრონომი ჯერ ასწავლის ხალხს მის ხმარებას და თითონ სცდის ადგილობრივ. პუნქტის გამგე ესწრება მანქანების მუშაობას. საჭიროა იყოს ყოველ პუნქტზე: 1) სარკვევი მანქანა (ტრიერი) 2) გუთნები, 3) ფარცხები, 4) სათესი მანქანები, 5) სიმიდის საცხევავეები და 6) პურის სამკალი.

სამეურნეო იარაღების და თესლეულობის გავრცელება.

აგრონომი მოვალეა გამოირკვიოს თავის რაიონში რომელი ტიპის მანქანებია საჭირო. ამისდა მიხედვით ის მართავს ამ იარაღის დემონსტრაციას და ურჩევს ხალხს, სწორეთ ასეთი ტიპის იარაღის შეძენას. იგი

დაახლოვებით არკვევს რამდენი და რა ნაირი იარაღია საჭირო რაიონისთვის და ატყობინებს მეურნეთა თხოვნით ცენტრალურ იარაღების საწყობს, რომ ხსენებული იარაღი გამოგზავნოს გასასყიდათ. აგრონომის მოვალეობაა იზოვნოს თესლეულობა მთელი რაიონისთვის. იგი ეხმარება მეურნეს თესლის გამოკვლევაში. საჭიროა მოეწყოს თესლეულობის ვაჭრობა ცენტრალურ სამეურნეო იარაღების საწყობთან ქ. თბილისში.

სამეურნეო წიგნების, პლაკატების და ფურცლების გამოცემა.

რაიონის აგრონომი და ინსტრუქტორი მოვალეა დახმარება აღმოეჩინოს ერობასთან არსებულ საგამომცემლო კომისიას ხსენებულ წიგნების შედგენაში, გამოცემაში და გავრცელებაში. წიგნაკები და ფურცლები უნდა დაიწეროს მდაბიო ენით და უნდა ეხებოდეს ისეთ მარტივს საკითხებს, როგორცაა მაგალითათ—სათესი მანქანის მნიშვნელობა, ნიადაგის დამუშავება, ხეხილის მავნე მწერებთან ბრძოლა და სხ. რათა ერთი და იგივე არ გამოიცეს სხვა და სხვა ერობაში საჭიროა წიგნაკების გამოცემა იკისროს ცენტრალურმა ორგანომ, ერობათა კავშირის გამეგობამ.

სამეურნეო თათბირი.

სხვა და სხვა საკითხების გამოსარკვევათ რაიონის აგრონომი აწყობს სამეურნეო თათბირს, რომელსაც ესწრებიან სოფლის მეურნენი, ადგილობრივი სპეციალისტები, გამეგობის წევრნი და ხმოსნები. სხვათა შორის ამ თათბირზე ისმება საკითხები აგრონომიულ დახმარების და ადგილობრივ აგრონომიულ პერსონალის მუშაობის შესახებ. ოქმები ამ თათბირისა ეგზავნება ერობის გამეგობას. ამ თათბირისთვის საჭირო ხარჯს კისრულობს ერობა, თუ ეს ხარჯი ხარჯთაღრიცხვაში წინდა წინვე არის შეტანილი.

სამეურნეო გამოფენების მოწყობა.

გამოფენების მოწყობას აზრათ აქვს გვიჩვენოს როგორ მდგომარეობაშია მაზრაში ან რაიონში. რომელიმე სამეურნეო დარგი. ასეთი გამოფენები საქართველოში ბევრჯელ გამართულა (მაგალითათ, 1902 წელს მეხილეობის გამოფენა, საქონლის გამოფენა სოფ. ვარანცოვკაში). რუსეთის ერობაში ხშირათ იმართება ასეთი გამოფენები და ერობას წინდაწინვე აქვს გადადებული ფული პირველ ხარისხის ექსპონატების დასაჯილდოვებლათ. აგრონ. მოვალეა მოაწყოს ასეთი გამოფენები, თუ ადგილობ. პირობები მას ხელს არ უშლიან, ერობამ კი ფული უნდა გადასდოს ამისთვის.

საქონლის გაუმჯობესება.

ამ დარგს შესწავლა უნდა და ყოველივე მიღებული ზომა თხოულობს სპეციალისტის დასტურს. მაგრამ თუ გამორკვეულია, როგორი ჯიშის სა-

ქონელი ესაჭიროება რაიონს და რა გზით შეიძლება საქონლის გაუმჯობესება, ამ შემთხვევაში აგრონომს ევალება დახმარება გაუწიოს მცხოვრებლებს, მოაწიოს დასამაკებელი პუნქტი (СЛУЧНЫЕ ПУНКТЫ) და კარგი ჯიშის საქონელი მოაგვაროს. ეს საქმე ასე უნდა მოეწყოს: ერობა იძენს სპეციალისტის რჩევით ჯიშთან საქონელს და აძლევს რომელიმე მეურნეს შესანახათ. ყოველივე დამაკებაზე გადაწყვეტილია ნიხრი, ერობისგან დამტკიცებული. ამ ფულს იღებს საქონლის შემნახველი, აგრონომიული პერსონალი და ბეითალი თვალ-ყურს ადევნებს, რომ მიზარებული საქონელი კარგა ინახებოდეს. საქონლის შემნახველთან იწერება შესაფერი პირობა.

იმ რაიონებში, სადაც მერძეობას მისდევენ და ქალაქი შორს არის რძის გასასაღებლათ აგრონომი ასწავლის სეპარატორის და სადღვებლების მუშაობას, ყველის ვაკეთებას და სხვა.

მელიორაცია და აგრონომიული გამოკვლევა.

მელიორაციის საქმეს: სარწყავი არხების ვაკეთებას, სოფლის გამაგარებას ნიაღვრისგან, ჭაობის გაშრობას და სხ. ვერ იკისრებს მარტო ერობა, რადგან დიდ ხარჯს თხოულობს—ეს ხარჯები უნდა იკისროს სახელმწიფომაც. მაგრამ ერობის მოვალეობაა ყოველ ამისთანა საქმეს ჩაუდგეს სათავეში და იკისროს ინიციატივა. აგრონომებმა და ინჟინრებმა საჭირო მასალები უნდა დაამზადონ, გამოკვლევა უნდა აწარმოონ და სხ. ამ გამოკვლევასთან დაკავშირებულ ხარჯებს ერობა კისრულობს.

აი. ყველა ის, რის ვაკეთებაც შეიძლება მუშაობის ბირველ წელიწადს. ზემოთ არაფერი მითქვამს სამეურნეო სკოლების შესახებ, რაც ერთი უმთავრესი ფაქტორთაგანია აგრონომიულ დახმარების მოწყობაში. სად უნდა ვიხსნას სამეურნეო სკოლა, რა ტიპისა, ვინ უნდა შეინახოს—ეს ისე დიდი საკითხია, რომ ცალკე წერილს თხოულობს.

რა ხარჯებია საჭირო აგრონომიულ დახმარების მოსაწყობათ? ეს იმაზე დამოკიდებულია რა მანქანებით იქნება გატარებული აგრონომიული დახმარება და რამდენ რაიონებათ დაიყოფება მაზრა. მაგალითისთვის მომყავს აგრონომიულ დახმარების ამ წლის ხარჯთაღრიცხვა თბილისის მაზრაში, რომელიც დამტკიცებულია საერობო ყრილობისგან 7 მარტს. მაზრა დაყოფილია 3 რაიონათ—პერსონალი შეადგენს—მაზრის აგრონომს, 2 რაიონის აგრონომს, 2 ინსტრუქტორს და 5 მანქანების გამგეს. მთელი გასაჯარი ნაანგარიშებია სამი თვისა. აგრონომიულ საქმისთვის თბილისის მაზრის ერობის ყრილობამ გადასდო ბირველ ივნისამდე (3 თვე) სულ 152.450 მან. ხარჯები ასე განაწილდა:

1. პერსონალის შენახვა.

- 1) ჯამაგირი მაზრის აგრონომს—თვეში 1.400 მან. სამ თვეში 4.200 მან.
- 2) მისი დღიური 30 მ. დღეში და გზის ხარჯებიც 30 მ.—თვეში 1.200 მ, სამ თვეში 3.600 მან.

- 3) რაიონის აგრონომს თვეში 1.100 მან. ორ რაიონის აგრონომს თვეში 2.200 მან. სამ თვეში 6.600 მან.
- 4) მათი გზის ხარჯი—დღიური 30 მან. და გზის ხარჯი 15 მან. დღეში, სამ თვეში 5.400 მან.
- 5) ორი ინსტრუქტორი, თითოს 900 მ. თვეში—სამ თვეში 5.400 მან.
- 6) მათი დღიური და გზის ხარჯი—სამ თვეში 5.400 მან.

II. აგრონომიული კაბინეტების მოწყობა (ორისა).

1) ავეჯი	1.000 მან.
2) ბუნდოვანი ფარანი	1.500
3) ფოტოგრაფიული აპარატი	800 "
4) საჩვენებელი მასალა	1.000 "
5) პლაკატები, რუკები და სხვა	500 "
6) ბიბლიოთეკა	1.000 "
7) წვრილი ინვენტარი	500 "
8) კაბინეტის ქირა	150 "
9) კანცელარიის ხარჯი	200 "

სულ (ორისა) . . . . . 6.650 მან.

III. მანქანების გასაქირავებელი პუნქტები.

- 1) გამგეს ჯამაგირი თითოს თვეში 500 მან. ხუთს სამ თვეში 7.500 მან.
- 2) დღიური თითოს 20 მან., ხუთს—9.000 მან.
- 3) საწყობის ქირა თვეში 50 მან.—სამ თვეში 150 მან.
- 4) იარაღების გადატან-გადმოტანა და სხვ. სამ თვეში 1.750 მან.

IV. საჩვენებელ მინდვრების მოწყობა—თითოს	1.750 მან.
V. საწამლავე და სადემონსტრაციო მასალა (შაბა- ბანი, გოგირდი და სხ.)	10.000 მან.
VI. წავეკრის სანერგის შენახვა	8.200 "
VII. სამეურნეო ლექციები და კურსები	7.100 "
VIII. საქონლის მოშენება და მერძეობა	20.000 "
IX. აგრონომიული გამოკვლევა	10.000 "

სულ . . . . . 75.450 მან.

არის საკითხები, რომლის გადაჭრაც ცალკე ერობისთვის ძნელია—ასეთია მაგალითად სამეურნეო მანქანების, თესლეულობის, ხელოვნურ პატივის, შაბაბანის და გოგირდის გამოწერა და შექმნა უცხო ქვეყნებიდან მცენარეთა ავთომოტობის შესწავლა და მანე მწერებთან ბრძოლა, სამეურნეო წიგნების გამოცემა, სამეცნიერო გამოკვლევა რაიონებისა ნიადაგის, ჰავის, ეკონომიურ პირობების მხრივ და სხ. შესაძლებელია ზოგმა ერობამ სასურველათ ვერ დააყენოს აგრონომიულ დახმარების საქმე. სა-

ქიროა ერთი ცენტრალური ორგანო მთელი საქართველოსთვის და ამნაირ ორგანოთ შეიძლება იყოს მთავარ აგრონომიულ განყოფილებების დაარსება ცენტრალურ საერობო გამგეობასთან. მთავარი აგრონომიული განყოფილება შესდგება—მეურნეობის ინსპექტორისგან და სამი თანაშემწისგან. რომლებიც ამავე დროს ითვლებიან სხვა და სხვა დარგის სპეციალისტებათ (მემიდვრეობის, მესაქონლობის და ძვირფას—კულტურის მცენარეთა მკოდნე სპეციალისტები). აგრონომიულ განყოფილებას ევალება—1) ადვენოს თვალ-ყური აგრონომიულ დახმარების მოწყობის საქმეს სხვა და სხვა ერობაში, 2) დაიკვეთოს და შეიძინოს დროზე საჭირო სამეურნეო იარაღი, თესლეულობა, შაბიბანი და სხვა მასალა რისთვისაც არსდება ცენტრალური სამეურნეო იარაღების საწყობი ქ. თბილისში, 3) მოაწყოს ბრძოლა მანენ მწერებთან და შეისწავლოს ამ მხრივ რაიონები, ამ მიზნისთვის 1913 წ. დაარსებული ბიურო გადადის ცენტრალურ საერობო გამგეობის განკარგულებაში. 4) იკისროს საჭირო სამეურნეო წიგნების, პლაკატების გამოცემა, 5) სისრულეში მოიყვანოს საქართველოს ერობათა ყრილობის დადგენილება მეურნეობის შესახებ, და 6) შეადგინოს სხვა და სხვა მოხსენება ჩვენი მეურნეობის შესახებ ცენტრალურ ერობის გამგეობასთან უნდა დაარსდეს აგრეთვე სათათბირო ორგანო—აგრონომიული საბჭო, რომელიც მოწვეული იქნება საბუშაოთ ქ. თბილისში გამგეობის მიერ არა ნაკლებ ორჯელ წელიწადში. საბჭოს შეადგენს: 1) ცენტრალ ერობის გამგეობა, 2) წარმომადგენელი სამეურნეო საზოგადოების, კოოპერატივის (კავშირისა), 3) მახრის და რაიონის აგრონომები, 4) სხვა და სხვა სპეციალისტები, 5) და გამგეობისგან მოწვეულნი პირნი. ყოველი მოხსენება, ხარჯთ-აღრიცხვა, რომელიმე ღონისძიება, რომელსაც მნიშვნელობა აქვს ყველა ერობისთვის უნდა გაირჩეს ჯერ ამ საბჭოში შემდეგ კი მიღებული და შესწორებული გადაეცეს ცენტრალ ერობის გამგეობას სისრულეში მოსაყვანათ.

აგრონომი **ბ. ქურდიანი.**

საერობო მედიცინის ორგანიზაცია.

მძიმე პირობებში გვიხდება მუშაობა: გარედან მტერთა ურდოები ემუქრებიან ჩვენს რესპუბლიკას, შიგნით კი სხვა და სხვა სენთა ეპიდემიები. შარშანდელმა ხოლერამ 788 ადამიანი მხოლოდ თბილისში იმსხვერპლა. ხოლერას მოყვა ეპიდემიური ინფლუენცია ანუ „ისპანკა“, რომლის მსხვერპლი გაცილებით მეტი იყო. ამ უკანასკნელ დროს პარტახტიანი ტიფიც მძვინარებდა, მაგრამ ინფლუენციის მოსპობის შემდეგ მან სასტიკი ხასიათი მიიღო. თბილისში პარტახტიანი ტიფის მსვლელობა შემდეგი იყო 1918 წელს: იანვარში—16, თებერვალში—117, მარტში—206, აპრილში—73,

მაისში—196, ივნისში—164, ივლისში—91, აგვისტოში—65, ეკენისთვეში—54. წიფობისთვეში—80, გიორგობისთვეში—191, ქრისტესშობისთვეში—964. სულ 1918 წ. გამხდარა ავით თბილ. პარტახტიანი ტიფით—2207 კაცი. 1919 წლის იანვარში ავით გახდა ამ სენით 1862, თებერვალში—1838, სულ ორ თვეში 3700 კაცი. როგორც ვხედავთ ამ წლის ორი თვის განმავლობაში გაცილებით მეტი ხალხი გამხდარა ავით, ვიდრე მთელ გასულ წელში, ფრიად დამაფიქრებელია ეს მოვლენა. მომავალ ზაფხულში უნდა მოველოდეთ ხოლერას, დეზენტერიას და მალარიის მძიმე ეპიდემიას. უნდა მოველოდეთ იმიტომ, რომ ის საზოგადო მიზეზები, რომლებმაც გამოიწვიეს წარსული ეპიდემიები ჯერ კიდევ არსებობენ და იმედი არ არის მალე მათი მოსპობისა.

ეს მიზეზი უმთავრესად სოციალ-პოლიტიკური და ეკონომიური ხასიათისანი არიან. პირველი ალავი უჭირავს ომს. მისი შედეგები არი: შიმშილობა, ლტოლვილთა უმწყო მდგომარეობა, ადამიანის ფიზიკურათ და სულიერათ დასუსტება და სხვა. ამ მოვლენებმა თავის მხრით ფართო ნიადაგი მოუშადას ყოველგვარ ეპიდემიების აღმოცენებას და განვითარებას ეპიდემიის გავრცელებას ხელი შეუწყო ბინის სივიწროემ, უწმინდურობამ, წყალის და საპნის ნაკლებობამ და საზოგადოთ ანტისანიტარულმა მდგომარეობამ.

სოციალურ-პოლიტიკურ და ეკონომიურ მიზეზებთან ბრძოლა უნდა სწარმოებდეს სახელმწიფოებრივი მასშტაბით ერობების დახმარებით. რაც შეეხება ანტისანიტარულ პირობებთან ბრძოლას და ავითმყოფთათვის სამკურნალო დახმარების აღმოჩენას, ეს შეადგენს ერობების და მუნიციპალიტეტების მოვალეობას და მათ სათანადო ყურადღება უნდა მიაქციონ ამ დიდ სახალხო საქმეს.

ჩვენმა ერობებმა უკვე მიაქციეს ყურადღება ამ საქმეს და ამა თუ იმ ფორმით დაიწყეს ეპიდემიასთან ბრძოლა. ერობები აღგენდა საეპიდემიო რაზმებს და ავზაენიდა სოფლად. მაგრამ რაც უნდა კარგად მოეწყოს დროებითი ეპიდემიური რაზმები, ისინი დიდ ნაყოფს ვერ გამოიღებენ.

ცნობილია, რომ ნაყოფიერი ბრძოლა ეპიდემიასთან შეუძლია მხოლოდ მუდმივ სანიტარულ და სამკურნალო ორგანიზაციებს. სადაც ასეთები არსებობენ ისინი ეპიდემიის საწინააღმდეგო ზომებს წინასწარ ლებულობენ, იქ, ასე ვსთქვათ, მტრის მოლოდინში სანიტარული პოზიციები მუდამ მზათ არი. სადაც ასეთი ორგანიზაციები არ არსებობს ბრძოლა იწყება მის გაჩენის შემდეგ. ამ შემთხვევაში ეპიდემია თავს ესხმის ხალხს და ეპიდემიურ რაზმებს უხდება თავდაცვის წარმოება. პირველ შემთხვევაში მრკმედების ინიციატივა სანიტ. ორგანიზაციის ხელშია, მეორე შემთხვევაში ეპიდემიის ხელში. ამიტომაც არის, რომ მთელს ევროპაში ეპიდემიასთან ბრძოლა დამყარებულია მუდმივ საექიმო-სასანიტარო ორგანიზაციებზე. დროებითი ეპიდემიური რაზმები სდგებიან როგორც დამატებითი ორგანოები მუდმივი ორგანიზაციების გასაძლიერებლათ.

ზემონახსენებ მრასაზრებათა თანახმად ჩვენ აუცილებელ საჭიროებათ მიგვაჩნია ჩვენმა ახალგაზრდა ერობებმა დროზე შექმნან მუდმივი სანიტარული ორგანიზაციები. საჭიროა გაშუქდეს უმთავრესი საზოგადო პრინციპები, რომლებითაც უნდა ხელმძღვანელობდეს ერობა, საექიმო-სასანიტარო საქმის მოწყობის დროს.

როგორც ერობის ისე ქალაქის თვითმართველობებმა უნდა შექმნან ორგვარი საექიმო დაწესებულება: 1) სამკურნალო და 2) პროფილაქტიკური ანუ სასანიტარო. სამკურნალო დაწესებულებათა მიზანია უაქიმოს ავთამყოფს, და განკურნოს იგი. სანიტარია კი ისახავს მიზნათ თვით სნეულებების გამომწვევ მიზეზებთან ბრძოლას, პროფილაქტიკური ზომების მიღებას მოსალოდნელ სნეულებათა წინააღმდეგ.

სამკურნალო მედიცინა. სამკურნალო მედიცინა ყოველთვის და ყოველგან უფრო ადრე ვითარდებოდა მინამ პროფილაქტიკური. ამის მიზეზი ის არის, რომ ხალხი საექიმო დახმარებას მხოლოდ მაშინ მიმართავს, როდესაც ავთ გახდება. ამისთვის ის ხარჯსაც გაიღებს. როცა წინასწარი ზომების მისაღებათ სთხოვ მას ხარჯს, ყოყმანობს, რადგანაც მისათვის გაუგებარია პროფილაქტიკური მედიცინის მნიშვნელობა. ამის მაგალითებს იძლევა რუსეთის საერობო მედიცინის ისტორია. იქ ზოგიერთ ერობებში ხან შემოიღებდენ და ხან აუქმებდენ სანიტ. ორგანიზაციებს იმის და მიხედვით თუ როგორ იყო ხმოსნების შემადგენლობა. სამკურნალო ორგანიზაციებზე კი, ორივე შემადგენლობა ზრუნავდა. როცა ჩვენმა ერობებმა „ისპანკასთან“ ბრძოლა დაიწყო, ხალხმა ამას თანაგრძნობით შეხვდა, მაგრამ ეს სენი რომ მოსალოდნელი ყოფილიყო ევროპიდან და სანიტარიის მკოდნე პირებს საჭიროთ დაენახათ პროფილაქტიკური ზომების მიღება, მაშინ ხალხი ადვილათ არ გაიღებდა ფულს ამ მოსალოდნელ საფრთხესთან საბრძოლველათ. აქედან ის დასკვნა გამომდინარეობს, რომ ჩვენმა ერობებმა, არ გაიმეორონ სხვა ქვეყნების ერობების შეცდომები და თავიდანვე ერთნაირი ყურადღებით მოეპყრან მედიცინის ორივე დარგს—სამკურნალოს, და პროფილაქტიკურს.

უმთავრესი პრინციპები საერობო (ე.ი. საზოგადოებრივი) მედიცინისა შეიძლება გამოვხატოთ შემდეგ სამ დებულებაში:

- 1) საექიმო დახმარება უნდა იყოს უსასყიდლო.
- 2) იგი უნდა იყოს ყველასათვის ხელმისაწვდომი და ამავე დროს.
- 3) ის უნდა იყოს ნამდვილი, ე. ი. უნდა აკმაყოფილებდეს საექიმო მეცნიერების მოთხოვნილებებს.

თუ ეს სამი უმთავრესი პრინციპი არ იქნა დაცული, მაშინ საზოგადოებრივ მედიცინაზე ლაპარაკი შეუძლებელია. რუსეთის საერობო მედიცინის ამ პრინციპებმა მიიპყრეს მთელი ევროპის ყურადღება, ამ პრინციპების გამო აღიარეს ის საზოგადოებრივი მედიცინის საუკეთესო ტიპათ. პირველი პრინციპი აღიარებს საექიმო დახმარების განსაზოგადოებრივ-

ბას, თუ შეიძლება ასე ითქვას, მასზე კერძო საკუთრების მოსპობას. ექიმები უზრუნველყოფილნი არიან მატერიალურათ ერობის მიერ და ამიტომ მოქალაქეებიდან გონორარს არ ღებულობენ. ამით ძირშივე ისპობა ის სამარცხვინო მოვლენა, რომელსაც ქალაქებში და ზოგან სოფლებშიაც აქვს ადგილი. ექიმთა შორის კონკურენცია ისეთ ხასიათს ღებულობს, როგორც ვაჭართა შორის. ჩვენმა ერობამ თავიდანვე უნდა დაიცვას უსასყიდლობის პრინციპი. სამწუხაროთ ზოგიერთ ადგილებში ფურმე ავათმყოფებს ახლევინებენ განსაზღვრულ გონორარს, რასაც ალაგი არ უნდა ქონდეს.

მეორე პრინციპი ადვილი გასაგებია და განმარტებას არ საჭიროებს: მაგ. თუ ქსენონი ასი ვერსით იქნება დაშორებული ავათმყოფისგან, ის ექიმის დახმარებით ვერ ისარგებლებს.

მესამე პრინციპის წამოყენება იმით იყო გამოწვეული, რომ ზოგიერთი ერობები სიიაფის გამო ფერშლებს იწვევენ ექიმების მაგიერათ და ზოგიერთმა გომეოპათიაც შემოიღეს.

განვიხილოთ თუ როგორ მოვაწყოთ საექიმო დახმარების საქმე ტენიკურათ, რა სისტემა მივიღოთ.

არსებობს სამგვარი სისტემა ერობაში საექიმო დახმარების აღმოჩენისა. ერთი არის მიმოსვლის სისტემა, მეორე სტაციონალური და მესამე შერეული. რუსეთის ერობებში დასაწყისში მიმოსვლის და ზოგან შერეული სისტემები იყო შემოღებული, მაგრამ შემდეგ ისინი დაგმეს როგორც უვარგისნი და შემოიღეს სტაციონალური სისტემა.

მიმოსვლის სისტემა მდგომარეობს იმაში, რომ უბნის ექიმი დადის ერთი სოფლიდან მეორეში. ავათმყოფების მისაღებათ. ავათმყოფები განსაზღვრულ დროს იკრიბებიან დანიშნულ პუნქტზე და უცდიან ექიმის მოსვლას. თუ უბანში ათი ასეთი პუნქტია, მაშინ იგი ათ დღეში ერთხელ ესტუმრება თითოეულ პუნქტს. ადვილი წარმოსადგენია თუ რა ცუდ პირობებში მიმდინარეობს ასეთი მოხეტიალე ექიმის მოღვაწეობა. ის იძულებულია მიიღოს ავათმყოფები ისეთ შენობებში, რომლებიც სრულიათ არ არი მოწყობილნი ამ მიზნისათვის; მას არ შეუძლია თან ატაროს ყველა საჭირო ინსტრუმენტებიც, რომლებიც ავათმყოფის გასაშინჯავათაა საჭირო და სხ. რაც უმთავრესია ის არასოდეს არ იმყოფება სოფლის ქსენონში.

სტაციონალური სისტემა მდგომარეობს იმაში, რომ ექიმი ავათმყოფებს ღებულობს ყოველთვის ერთ ადგილას ქსენონში, რომელიც სპეციალურათ ამ მიზნისათვის არის აშენებული. ავათმყოფებთან ბინაზე სიარული, ექიმს ევალება მხოლოდ განსაზღვრულ შემთხვევაში; მაგ. ვინმემ თავი მოიწამლა, ან დაიჭრა, და სხვ. ეს შემთხვევები ჩამოთვლილი უნდა იყოს ინსტრუქციაში, რომელიც ქსენონში იქნება გამოკიდებული.

შერეული სისტემა მდგომარეობს ორივე ნახსენები სისტემების შერეობაში: ექიმი განსაზღვრულ დღეებში ღებულობს ქსენონში და განსაზღვრულ დღეებში სოფლებში.

როგორც ზევით ვსთქვით მიმოსვლის და შერეული სისტემები დაგმეს რუსეთის ერობებმა. ეს მოკლე განხილვაც ამ საკითხისა ცხადს ყოფს ნახსენები სისტემების უვარგისობას ჩვენში. ჩვენ უნდა მივიღოთ სტაციონალური სისტემა საექიმო დახმარების აღმოჩენისა.

მიმოსვლა ანუ მოხეტიალე ექიმების სისტემა ბევრმა ჩვენმა ერობებმა სცადეს გასული „ისპანკის“ ეპიდემიის დროს, ამას მხოლოდ მორალური მნიშვნელობა ჰქონდა. ხალხმა დაინახა, რომ ერობებმა მათ უფასო ექიმები გაუგზავნეს; თითო ფერშლის მოწვევა 500 მანათი ჯდებოდა და ამ დროს მოულოდნელათ უფასო საექიმო დახმარება! მაგრამ რეალური სარგებლობა ასეთი ჩამოვლების თვით სნეულებათვის ფრიად მცირე მნიშვნელოვანია. მათი წამოსვლის შემდეგ სხვა და სხვა ჯურის ექიმები, ფერშლები და მარჩიელები განაგრძობდნენ გაკვირებული ხალხის ყვლივა-მოტყუებას.

იბადება საკითხი, ამბულატორიასთან, სადაც ექიმი ლებულობს ავათმყოფებს განსახლვრულ საათებში, უნდა იყოს თუ არა მუდმივი საწოლები მძიმე ავათმყოფებისათვის? ამ კითხვაზედ შეუძლებელია ორი სხვა და სხვა გვარი პასუხი. რასაკვირველია ამბულატორიასთან უნდა იყოს მოწყობილი რამოდენიმე საწოლი მძიმე ავათმყოფათვის. წინააღმდეგ შემთხვევაში საექიმო უბნის მოღვაწეობა ყოველივე ღირებულებას დაკარგავს ხალხის თვალში. მაგ. ექიმთან ამბულატორიაში მიყავთ სახადით ან ფილტვების ანთებით ავათმყოფი, რომელსაც სახლში არ ყავს მომვლელი და რომ ყავდეს კიდევ საჭიროა ყოველ დღე ექიმმა გასინჯოს ასეთი ავათმყოფი. ასეთი შემთხვევებისათვის უნდა იყოს ამბულატორიასთან რამოდენიმე საწოლი. რამოდენიმე საწოლი უნდა იქმნეს სპეციალურათ გადაბდეები სენიანებისათვის, რათა დროზე მოახდინონ მათი იზოლიაცია. ერთი ოთახი უნდა იქნეს მშობიარე ქალებისათვის. ამნაირათ მოწყობილი სასოფლო საავათმყოფო ყოველგვარ და დიდ დახმარებას აღმოუჩენს ავათმყოფებს ისიც არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ასეთ ქსენომებში უფრო სიხალისით წავლენ ძველი გამოცდილი ექიმებიც, ამბულატორიაში კი ნაკლები იქნებიან.

საწოლების რაოდენობას ანგარიშობენ ერთს ლოგინს ათას სულზე. მოსკოვის გუბ. მიღებული იყო 750 კაცზედ ერთი.

მაზრა დაიყოფა რამოდენიმე საექიმო უბნებათ. უბნების რაოდენობა დამოკიდებულია იმაზედ, თუ როგორ ერთეულს მივიღებთ საექიმო უბნათ. ამის შესახებაც არსებობს მდიდარი ლიტერატურა. ერთი საზომი ყველა მაზრებისთვის შეუძლებელია: ზოგან მთებია, ზოგან ბარი და სხვა. უბნების გამოჭრის დროს მაზრის ტოპოგრაფიას უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს. აშიტომ ჩვენ აქ შევხებიბთ მხოლოდ სივრცეს და მცხოვრებთა რაოდენობას.

საშუალოთ მისაღებია, რომ ერთი საექიმო უბნის სივრცე არ აღემატებოდეს 350 ოთხკუთხ ვერსტს (რადიუსი ათ ვერსტზედ ცოცა მეტია)

და მცხოვრებთა რიცხვი 15.000. ეს ციფრები იქნა მიღებული იმ სპეციალური კომისიის მიერ, რომელიც ამუშავებდა საერობო მედიცინის საკითხებს, შინაგან საქმეთა სამინისტროს სამედიკო-სასანიტარო განყოფილების დაეალებით. მაგრამ ზოგს მაზრაში შკიდროთაა დასახლებული ხალხი, ზოგში სუსტათ. ამიტომ უნდა ავიღოთ შუათანა რიცხვი. თუ მაზრის სივრცეს, გაყოფილს 350-ზედ აღვნიშნავთ ასო „ა“, მაზრის მცხოვრებთა რიცხვს, გაყოფილს 15.000 — „ბ“, ა+ბ და გავყოფთ ორზე, მაშინ მივიღებთ უზნის რაოდენობას მაზრაში. თუ ამ რაოდენობას აღვნიშნავთ ასო „x“ მაშინ ეს ფორმულა მიიღებს შემდეგ სახეს: $x = \frac{a+b}{2}$ თუ ა უდრის ბ-ს მაშინ საუკეთესო პირობებია ერთნაირი უზნების გამოსაჭრელათ მთელს მაზრაში მაგალითად, ასეთია ზუგდიდის მაზრა, სადაც $a=7$ (104.141 : 15.000) და $b=7$ (2.478 : 350) ე. ი. $\frac{a+b}{2} = \frac{7+7}{2} = 7$. იმ შემთხვევაში კი, როდესაც ა და ბ განსხვავდებიან ერთი მეორისგან უზნების რაოდენობის გამოსაანგარიშებლათ უმაჯრესი ყურადღება უნდა მიექცეს ბ-ს, ე. ი. სივრცეს. მაგალითად თიონეთის მაზრაში $a=3:3$ (49.350 : 15.000) და $b=12,1$ (4.250 : 350). აქ რომ მცხოვრებთა რიცხვით ვისარგებლოთ მაშინ სამი საექიმო უბანი უნდა გავხსნათ, რაც სრულიად ვერ დააკმაყოფილებს მაზრას, იმიტომ, რომ თითო ექიმზე მოდის 1.416 ოთხკუთხი ვერსტი სივრცე. რასაკვირველია, ასეთი სიშორიდან ვერც ავათმყოფები მოვლენ ექიმთან და ვერც ეს უკანასკნელი წავა მათთან. ამიტომ უნდა ავიღოთ არა ნაკლებ $\frac{3,3 : 12,1}{2} = 8$ (დაახლ.) იმ შემთხვევაშიაც, როდესაც ა აღემატება ბ-ს უზნების რაოდენობა უნდა გამოვიანგარიშოთ ბ-ს მიხედვით და არა ა-ს. ხოლო თუ თითო უბანზე ბევრათ მეტი მცხოვრებლები მოდის მინამ ჩვენი ნორმაა, მაშინ უნდა გავადიდოთ საექიმო პერსონალის რიცხვი: ისევ მაგალითს მივმართოთ. ქუთაისის მაზრაში $a=15,6$ (233.818 : 15.000), $b=5,8$ (2.042 : 350). $\frac{15,6+5,8}{2} = 11$. ავიღოთ თერთმეტის მაგიერათ რვა, რათა ძლიერ არ დავზორდეთ ბ-ს. ამ შემთხვევაში თითო უბანზე მოუწევს 255 ოთხკუთხი ვერსტი და 29.227 სული მცხოვრები, ე. ი. ჩვენს ნორმაზედ ორჯერ მეტი. ამიტომ აქ ექიმის და მისი თანაშემწეთა რიცხვი უნდა გადიდდეს. უნდა გადიდდეს აგრეთვე საწოლების რიცხვიც.

ამნაირათ, როცა მაზრა მკიდროთაა დასახლებული ვადიდებთ არა ქსენონების რიცხვს, არამედ ქსენონებში მომუშავე პერსონალის რიცხვს, ასეთ სისტემას ის უპირატესობა აქვს, სხვათა შორის, რომ ქსენონის მეორე ექიმთა სპეციალისტის მოწვევა შეიძლება. რადგანაც ქუთაისის მაზრისთვის რვა ორ კომპლექტიანი ქსენონი ვიანგარიშეთ, შეგვიძლია მეორე ექიმებთ

*) ეს ფორმულა ნასესხებია ექიმი ლეხნერის ჯერ გამოტყვევებული შრომიდან.

რვა სხვა და სხვა სპეციალობის მცოდნე ექიმი მოვიწვიოთ. ერთ ქსენონში იქნება გინეოლოგი, მეორეში აკუშორი, მესამეში ოკულისტი, მეოთხეში კბილის ექიმი, მეხუთეში დოსტაქრი და სხვა. რასაკვირველია, ამ სპეციალისტებთან ავათმყოფები მოვლენ მთელი მაზრიდან.

ნორმალურ საექიმო უბანში უნდა იყვენ ერთი ექიმი და სამი მისი; თანაშემწე; თანაშემწეთა შორის ერთი ბებია ქალი უნდა იყოს.

საავათმყოფოსათვის ირჩევენ საექიმო უბნის შუაგულ ადგილს, რომელიც იმავე დროს უნდა იყოს კულტურული და ეკონომიური ცენტრი. უბნისთვის.

საავათმყოფოსთვის საჭიროა სპეციალური შენობა. ენლა რაც შეიძლება ადრე უნდა შექმნას ერობამ სპეციალური შენობები საავათმყოფოებისათვის.

საერობო საექიმო უბანი და მისი პერსონალი არის ქვაკუთხედი, ბაზა მთელი საერობო მედიცინისა, როგორც სამკურნალოსი ისე პროფილაქტიკურისაც. საავათმყოფო უნდა იყოს არამც თუ სამკურნალო დაწესებულება, არამედ ის უნდა იყოს აგრეთვე ნამდვილი კულტურული ცენტრი, საიდანაც საექიმო მეცნიერება შეიჭრება ხალხში სიბნელის დასათურგანავათ და ცოდნის და სინათლის განსამტკიცებლათ. მთელი ჩვენი ქვეყანა მარჩიელეების და სხვა და სხვა ჯურის ექიმბაშების ხელშია. საერობო მედიცინას მოუხდება მასთან ხანგრძლივი და მძიმე ბრძოლა. ექიმი უნდა დაუკავშირდეს ხალხს; მასთან უნდა იყოს კირში და ლხინში. უნდა ლებულობდეს აქტიურ მონაწილეობას კულტურულ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში. და თუ ექიმი ასე შევისისხლობრცება ხალხს, ის ადვილათ, შესძლებს სრულებით გაანახორციელოს თავისი მეცნიერული ღირებულება.

მაშ ასე: 1) მაზრა იყოფა საექიმო უბნებათ იმ ანგარიშით, რომ თითო უბნის სივრცე არ აღემატებოდეს 350 ოთხკუთხ ვერსტს და მცხოვრებთა რიცხვი 15.000, 2) თითოეულ საექიმო უბანში იხსნება საავათმყოფო, სადაც სწარმოვებს ავათმყოფების გაშინჯვა და მათი სტაციონარული ექიმობა; 3) უბნის საავათმყოფოს ერთი ექიმი, რომელსაც ყავს არა ნაკლებ სამი თანაშემწისა, რომელთაგან ერთმა ბებია უნდა იცოდეს; 4) საავათმყოფოში მიღება უფასოა.

გადავიდეთ ეხლა სანიტარიზმზე.

სანიტარული განყოფილება. ქველი შთავრობის ხელში სამკურნალო მედიცინას ასე თუ ისე ყურადღება ქონდა მიქცეული. მაგალითად: ყველა მაზრაში გახსნილი იყო ორ-ორი სასოფლო საავათმყოფო და ორი საფეროშლო პუნქტი. მაგრამ სანიტარიის მხრით თითქმის არაფერი კეთდებოდა. ეს მდგომარეობა გრძელდება დღემდის. მხოლოდ ეხლა იწყებენ ერობები ამ საკითხზედ ზრუნვას.

სანიტარის მნიშვნელობა და საჭიროება ჩვენი ქვეყნისათვის განუაზმეულია. ჩვენი ქვეყანა გადაქცეულია მუდმივ ბუდეთ ეპიდემიური სნეულება

თათვის. უდიდესი მტერი ამ სნეულებათა შორის არის მალარია. სხვა სნეულქბანიც რომ არ ჩნდებოდეს ჩვენში მარტო მალარიასთან საბრძოლველათ უნდა შეეჭმნათ შტკიცე სანიტარული ორგანიზაცია. მაგრამ სამწუხაროთ სხვა ეპიდემიებიც ბევრია ჩვენში. ხოლერა, ტიფი, ყვავილი, ტუბერკულიოზი, დიზენტერია, სიფილისი და სხვანი მოდებული არიან მთელ საქართველოში.

სავათმყოფოებით და კარგი რეცეპტების წერით ამ სნეულებებს ვერ მოვსპობთ. საჭიროა ბრძოლა ვაწარმოოთ თვით გამომწვევ მიზეზებთან. თუ ქაობებს არ ამოავსებთ და კოლო-ანოფელებს არ მოვსპობთ მალარია კვლავინდებურათ იმძინარებს. თუ მუშებს იგიენურ საცხოვრებელ და სამუშაო პირობებში არ ჩავაყენებთ ტუბერკულიოზი მათ არ მოშორდება. აი, სწორეთ ამ საერთო მიზეზებისაკენ უნდა იქმნეს მიქცეული საერობო სანიტარის ყურადღება.

მოვიყვან ზოგიერთ ციფრებს ჩვენი სანიტარულის მხრით უნუგეშო მდგომარეობის შესახებ. 1913 წ. ოფიციალური ანგარიშით ავად გახდენ თბილისის და ქუთაისის გუბერნიებში:

1) ტუბერკულიოზით	10.849	სული.
2) ყვავილით	401	"
3) მუცლის ტიფი	4940	და
4) მალარიით	111.420	"

ფრიად დამაფიქრებელი არი ეს საშინელი ციფრები. 1913 წლიდან ეს ციფრები დლითი დღე მატულობს ზემონახსენები საზოგადო მიზეზების გამო.

სანიტარული ორგანიზაცია ახორციელებს თავის მოვალეობას სანიტარული ექიმის, უბნის ექიმების და სანიტარული მზარუნველების შემწეობით. უბნის ექიმები უკვე ყავთ ერობებს, ზოგს მეტი და ზოგს ნაკლები. სანიტარული ინსტიტუტის მოწყობაც ადვილი საქმეა; ის არ თხოულობს არც სპეციალურ მომზადებას და არც ხარჯებს. უმთავრესია სანიტარული ექიმი. ამ ინსტიტუტის შემოღებას დიდი დადებითი მნიშვნელობა ექნება ჩვენი ქვეყნის გაჯანსაღებისათვის. სანიტარული ექიმი უნდა იყოს სული, ტვინი მთელი მაზრის საექიმო-სასანიტარო ორგანიზაციის. ეს თანამდებობა თხოულობს სპეციალურ მომზადებას.

რუსეთის მოწინავე ერობებმა მხოლოდ თავისი ოცი წლის არსებობის შემდეგ შემოიღეს სამაზრო სასანიტარო ექიმების ინსტიტუტი. პირველათ მოსკოვის ერობამ შემოიღო 1885 წელს. სხვა და სხვა ერობებში ერთნაირათ არ ესმოდათ სანიტ. ექიმებს თავისი მოღვაწეობის შინაარსი. არ არსებობდა საერთო პროგრამა, გამოცდილება. სანიტარული ექიმები, როგორც სპეციალისტები, ამ ბოლო ხანების კუთვნილებათ. პირველათ სანიტ. ექიმებს სპეციალური მომზადება არ ქონდათ; შეცდომებით და თვით განვითარებით ქმნიდენ ისინი საერებო სანიტარიას. ამ საკითხის ცნობილმა მკვლევ-

ვარშა ექიმმა ებანკოვმა შეადარა ერთი მეორეს ყველა ერობების სანიტარული ექიმების სამოქმედო პროგრამები და ინსტრუქციები და მიიღო შემდეგი საზოგადო პროგრამა სამაზრო სასანიტარო ექიმის მოღვაწეობისა:

1) სანიტარულ ექიმს ლებულობს და ითხოვს სამსახურიდან სამაზრო ერობის გამგეობა. სანიტარული ექიმი თავის მოქმედებაში ხელმძღვანელობს იმ პროგრამებით და ინსტრუქციებით, რომლებიც შემუშავებული არიან სამაზრო კოლეგიალური ორგანოების მიერ; თავის მოქმედების შესახებ ის უდგენს წლიურ ანგარიშს სამაზრო სასანიტარო საბჭოს, ერობის ყრილობაზედ წარსადგენათ.

2) სანიტარული ექიმი არის კონსულტანტი სამაზრო ერობის გამგეობის და აუცილებელი წევრი სამაზრო სასანიტარო საბჭოსი, მოხსენებას უკეთებს მას თავისი მოქმედების შესახებ, ადგენს ანგარიშს საბჭოს მოქმედების შესახებ და ყოველგვარ მოხსენებებს საექიმო-სასანიტარო საქმის შესახებ სამაზრო ერობის ყრილობას, ურდგენს მას წლიურ ანგარიშს საექიმო უბნების მოქმედებობის შესახებ და მოხსენებას უკეთებს მას საერობო მედიცინის გაუმჯობესობის შესახებ.

3) მას ევალება გეგმების შედგენა საავათმყოფოებისათვის, სკოლებისათვის და სხვა შენობებისათვის, რომლებსაც ერობა აშენებს და ამ გეგმებს უდგენს სამაზრო სასანიტარო საბჭოს. მან უნდა ინახულოს აგრეთვე ის ადგილები სადაც საავათმყოფოებს, სკოლებს და სხვა შენობებს აშენებენ და თავისი დასკვნანი უნდა წარუდგინოს საბჭოს.

4) სანიტარულმა ექიმმა უნდა დაათვალიეროს არსებული სკოლები, თავშესაფარები და სხვა და შეადგინოს მათი აღწერა.

5) მან უნდა გამოიკვლიოს სანიტარულის მხრით და აღწეროს ისეთი ადგილები, სადაც გავრცელებულია რაიმე სენი და სიკვდილიანობის დიდი % და უნდა შეადგინოს გეგმა ასეთი ადგილების გაჯანსაღებისა. როცა ეს გეგმა იქნება დამტკიცებული მან უნდა მიიღოს აქტიური მონაწილეობა მის განხორციელებაში.

6) ზრუნავს მოაწყოს წმიდა წყლის მიწოდება მაზრისათვის.

7) ამუშავებს სტატისტიკურ მასალას.

8) თვალყურს ადევნებს ეპიდემიის გამოჩენას საუბნო ექიმების მიერ გამოგზავნილი სარეგისტრაციო ბარათების შემწეობით, ატყობინებს ამის შესახებ მეზობელ ერობებს და ეპიდემიური და საუბნო პერსონალის შემწეობით აწარმოებს ბრძოლას ეპიდემიასთან.

9) თვალყურს ადევნებს რათა სასანიტარო სავალდებულო დადგენილებანი სისრულეში მოდიოდნენ. წინააღმდეგ შემთხვევაში აყენებს აკტებს და ურდგენს გამგეობას.

10) ის აწყობს სანიტარულ ზედამხედველობას ისეთ ადგილებზედ, სადაც ხალხის შეჯგუფება ხდება—შრომის ბიძუა, ბაზარი, იარმარკა და სხვა.

1-1) ხალხის გასათვითცნობიერებლათ და სანიტარიაში აქტიური მონაწილეობის მიღებისათვის აწყობს საუბნო სასანიტარო საბჭოებს, შემოიღებს სანიტარული მზრუნველობის ინსტიტუტს და ავრცელებს ხალხში გიგიენურ ცოდნას. (О дѣятельности санитар. бюро и общественно-санитарныхъ учреждений въ Земской Россіи. Д. Н. Жбанковъ. Москва. 1910 г.)

ეს ამონაწერი მოვიყვანე იმიტომ, რომ ჩვენში შეიძლება ერთნაირად არ გაიგონ თავისი მოვალეობა სანიტარულმა ექიმებმა და რადგანაც ესლა პროვინციაში ლიტერატურის გადათვალეირება ძნელია ამ პროგრამით გაითვალისწინებენ რუსეთის კოლეგების მოღვაწეობას. რასაკვირველია ამ გზით შეუძლებელია სანიტარული ექიმების მოღვაწეობაში ერთგვარობის შეტანა. ეს რომ მოხდეს ამისათვის საჭიროა სანიტარული ექიმების მოქმედება ზოგიერთ ნაწილებში დაუქვემდებაროთ, რომელიმე ცენტრს. ასეთი ნაწილებია: სტატისტიკა, რომლის შესაკრებათ აუცილებელათ ერთნაირი ფორმა უნდა იქნეს მთელს რესპუბლიკაში; საერთო ხასიათის ინსტრუქციები, მალერიასთან, ტუბერკულოზთან და სხვა ქენებთან ბრძოლა. ის ცენტრი, რომლის საჭიროებაზედაც მოგახსენებთ უკვე შეიქმნა, როგორც ერობების მუდმივი ბიურო. ამ ბიუროსთან უნდა დაარსდეს სამედიკო-სასანიტარო განყოფილება, რომელმაც უნდა უხელმძღვანელოს ყველა სამაზრო სასანიტარო ექიმებს ამავე განყოფილებამ დაუყონებლივ უნდა მოიწვიოს უკვე არსებული სანიტარული ექიმების ყრილობა საერთო ხაზის შესამუშავებლათ.

ექიმი ნ. რუხაძე.

საშკოლო აღმზენებლობა.

(დასასრული).

ყველა ზევით აღნიშნული საშუალება ნავარაუდევია იმ ანგარიშით რომ ოთახის ჰაერი სუფთაედებოდეს მხოლოდ ერთი საათის განმავლობაში ესე იგი, მხოლოდ გაკვეთილის დროს. ამის შემდეგ კი ჰაერი უნდა გასუფთავდეს ფანჯრების და კარების გაღებით ისე, რომ ოთახის ჰაერი თვითელი გაკვეთილის შემდეგ იწმინდებოდეს.

საკლასო ოთახის ჰაერის გასუფთავების ფანჯრების და კარების გაღების საშვალებით დიდ მნიშვნელობას აძლევენ და ამიტომ ცდილობენ რაც შეიძლება გაკვეთილები შეამოკლონ და გაამრავლონ მათი რიცხვი. ამ საშუალებით ოთახის ჰაერის გასუფთავება უნდა ხდებოდეს ხშირათ.

ფანჯრების და კარების დაღება უთუთოთ უნდა ითვლებოდეს სავალდებულოთ ყოველი დასვენების დროს. ამის შესახებ ბევრ ევროპის ქალაქებში სავალდებულო დადგენილებებიც კი არსებობენ და ჰაერის გასუფთა-

ვება წესიერ პირობებშია ჩაყენებული მიუხედავად იმისა, რომ ამ წესით აღვილია საკლასო ოთახის ჰაერის გასუფთავება და ყოველთვის შესაძლებელია ოთახში მუდამ იწმინდებოდეს ჰაერი, მიუხედავად ამისა, ასეთ წესს მოწინააღმდეგენიც ბლომათა ჰყავს. ამის საწინააღმდეგოთ ამბობენ ხოლმე, რომ ფანჯრების და კარების გაღება ბევრ სითბოს აქარგვინებს მოსწავლეთა სხეულს, შეუძლებელია ჰაერის ცვლის ანგარიშით წარმოება; ოთახის სხვა და სხვა ადგილას სხვა და სხვა ტემპერატურის ჰაერის ფენები ცუდად იმოქმედებენ მოსწავლეთა ჯანმრთელობაზე და სხვა...

საკლასო ოთახის ჰაერის გასუფთავების შესახებ მრავალი სხვა და სხვა აზრი არსებობს და რომელი უნდა იქნეს მიღებული ამის თქმა, ძნელია. მხოლოდ შეიძლება გაბედულად ითქვას, რომ საშკოლო შენობის აგების დროს შესაფერი ყურადღება უნდა მიექცეს ამ საკითხს და რაც შეიძლება ხშირად უნდა იწმინდებოდეს საკლასო ოთახის ჰაერი.

საშკოლო აღმშენებლობაში შკოლის შენობის გათბობას ხშირად არ ექცევიან იმ ყურადღებით, როგორც მას ეკუთვნის. თითქმის ყველგან შკოლების გასათბობათ მოძრავ თუჯის ლუმელებს ხმარობენ. ასეთ ლუმელებს ხანდისხან შეიწინებენ აგურით გამოაშენებენ ხოლმე, მაგრამ ასეთი ლუმელები მაინც ვერ ჩაითვლებიან მიზანშეწონილათ. ისეთ შკოლებში, სადაც ოთახებს ათბობენ ასეთი მოძრავი თუჯის ფეჩების შემწეობით, ჰაერს განსაკუთრებული სპეციფიური სუნი აქვს და მუდამ მშრალია. სიმშრალის თავიდან ასაცილებლათ ასეთ ფეჩებზე ხშირად დგამენ წყლით სავსე ჭურჭელს. მუდმივი ფეჩები იშვიათათ ხვდება კაცს ევროპის შკოლებში. მოძრავი ფეჩები კი გარდა იმისა, რომ გიგიენურ მოთხოვნილებებს ვერ აკმაყოფილებენ, ეკონომიის მხრივაც ვერ ჩაითვლებიან მიზანშეწონილათ. ქალაქების ახალი შკოლების გასათბობათ ამ ბოლო დროს ხმარობენ უფრო გაუმჯობესებულ სისტემას ან მხოლოდ გახურებული ჰაერის საშვალებით და ან ასეთი ჰაერის და ზრთქლის ერთად ხმარებით. საერთოდ ტენიკის განვითარებამ მოსახერხებელი გახადა საშკოლო შენობის ისე მოწყობა, რომ იქ სითბო და სუფთა ჰაერი მუდამ საკმაოდ მოიპოვება ყოველ შემთხვევაში.

გათბობაზე არა ნაკლები მნიშვნელობა აქვს შკოლის შენობისათვის ფეხისალაგებს ანუ ხარულებს. თითქმის ყველა სოფლის შკოლებს და მრავალ ქალაქის შკოლებსაც ფეხის ალაგები აქვთ მოწყობილი შკოლის გარეშე, ცალკე შენობაში, შკოლის ეზოს ცალკე კუნძულში. შვეციის საუკეთესო შკოლებში ფეხისალაგს შკოლის შენობაშივე ვერ შეხვდება კაცი. ჩვეულებრივად ფეხის ალაგები არ ზებებიან, ხოლო იშვიათათ მათაც ათბობენ. ფეხის ალაგების ცალკე შკოლის გარეშე მოწყობის საფუძვლათ იმ მრსაზრებას უდებენ, რომ შენობაში მოწყობილი ფეხისალაგები დიდ გავლენას ახდენენ შკოლის ჰაერზე და ამას კი დიდი მნიშვნელობა აქვს შკოლისათვის. ევროპის დიდ ქალაქებში თუმც ყველგან არის საუცხოვოთ მოწყობილი არხები სიბინძურის ქალაქ გარეთ გასატანათ, მაგრამ შკოლის შენო-

ბაში ზარულების მოწყობას მაინც ძლიერ ერიდებიან. როგორც უნდა იყოს შკოლის ფეხისალაგი, აუცილებლათ საჭიროა მისი სასტიკი სისუფთავის დაცვა. შკოლის მართვა—გამგეობის საქმეში ერთ უმთავრეს საგანს ყოველთვის უნდა შეადგენდეს ფეხისალაგების სუფთათ შენახვა. გზსაკუთრებულნი ყურადღების ღირსია საშარდების მოწყობა შკოლის ფეხისალაგებში. ჩვეულებრივ ასეთ საშარდებს აკეთებენ ფაიფურის ანუ თიხის მასალისაგან. ასეთი საშარდები ისეა მოწყობილი, რომ მუდამ წყალი ფარავს მის ზედა პირს და, მამასადამე, ის სრულიათ თავისუფალია შარდის ზედ დადგომისაგან. თიხის ტასტს ზედა პირზე არშიასავით აქვს შემოყოლებული ღარი, რომელშიაც განუწყვეტლივ მიდის წყალი; წყალი ღარის ნაპირებიდან გადადის და ტასტის შიგნითა გვერდებს მუდამ აფართოებს.

რაც შეეხება ფეხისალაგების საჯდომებს, უნდა ითქვას, რომ ასეთი სისტემა ამ ბოლო დროს სრულიათ გამოდის ხმარებიდან. ფეხისალაგებში საჯდომების მოწყობა ხელს უწყობს გადამდები სენის გავრცელებას. გარდა ამისა თვით კუჭის დაცლის პროცესშიაც ცუდათ მოქმედობს ადამიანის ორგანიზმზე. მართლაც, როდესაც ადამიანი დამჯდარია, მისი სხეული არა ნორმალურათ აწევბა შიგნულ ორგანოებს და ასეთ არა ნორმალურ დაწოლა კი ცუდათ მოქმედებს ამ ორგანოების წესიერათ მუშაობაზე.

ასეთი საჯდომიანი ფეხისალაგების სუფთათ შენახვაც უფრო ძნელია და ამიტომ უმჯობესია სრულიათ უარყოფილ იქმნას ასეთი სისტემის ხმარება. ცხადია, რომ შკოლის შენობაში სასმელი წყლის ჭურჭელი და პირის საბანი ადგილი სრულიათ დაშორებული უნდა იყოს ფეხისალაგებზე.

თუმც სავალდებულოთ არ არის ცნობილი შკოლის შენობაში საგიმნასტიკო დარბაზის უფულოთ მოწყობა, მაგრამ ევროპის ყველა ქვეყნებში ისეა გავრცელებული ასეთი საგიმნასტიკო დარბაზების ხმარება, რომ იშვიათათ შეხედება კაცი ცოტათ თუ ბევრად რიგიანათ მოწყობილ შევლას, რომ ისეთი დარბაზი არ ქონდეს.

საგიმნასტიკო დარბაზს ან თვით შენობაში ათავსებენ და ან, უფრო ხშირათ, ცალკე შენობაში აწყობენ. ასეთ დარბაზს სავარჯიშო ადგილს გარდა აქვს რამდენიმე ოთახი; ზოგი ტანისამოსის გასახდელათ, ზოგი სხვა და სხვა სავარჯიშო ავეჯის შესანახათ და ზოგიც საბინათ (დუში). გიმნასტიკას ამ ბოლო დროს დიდ ყურადღებას აქცევენ ევროპაში და ამით აიხსნება, რომ ხშირათ შკოლის ეზოში ორ შენობას შეხედება კაცი: ერთია შკოლის შენობა და მეორე საგიმნასტიკო.

საგიმნასტიკო შენობა ხშირათ თავის ღირებულებით ბევრად უკეთესია შკოლის შენობაზე.

ხელსაქმისათვის მოწყობილი კლასებიც დიდ ყურადღებას იქცევენ ევროპაში. იშვიათათ შეხედებით შევციაში და ნორვეგიაში ისეთ სოფლის შკოლას, რომელსაც რაიმე სახელოსნო არ ქონდეს. აქვე საჭიროა იმის აღნიშვნა, რომ ასეთი ხელსაქმის სწავლებას იმ მიზნით კი არ აქვს დათმო-

ბილი შკოლაში, რომ მომზადებული ხელოსნები გამოუშვან ცხოვრებაში, არამედ იმ მიზნით, რომ აქ გააცნონ ბავშვები რომელიმე ხელობის პირველ დაწყებითი ცოდნას მხედველობის და მოძრაობის სავარჯიშოთ. ასეთი ვარჯიშობა მშვენიერი იარაღია ბავშვების ფიზიკური ძალ-ღონის გასავეითარებლათ. ასეთი სახელოსნოები უნდა მოეწყოს შკოლის ეზოში ცალკე შენობაში და გარდა სავარჯიშო ოთახებისა უნდა ქონდეს ბინა მასწავლებლისათვის და ავეჯის და მასალის შესანახათ. ხშირათ სახელოსნოებში თვითეულ მოსწავლეს ან მოსწავლეთა ჯგუფებს თავის საკუთარი დახვა აქვთ გამართული საკუთარი ხელსაწყო იარაღებით.

ქალაქების მოზრდილ შკოლებში კულინარულ ხელოვნებასაც ყურადღებით ექცევიან და ამ მიზნისათვის საკუთარ საკულინარო ოთახებს აწყობენ.

ასეთი დაწესებულებისათვის საჭიროა სამზარეულო კლასი, სანოვაგის საწყობი, ჭურჭლის სარეცხი, სარდაფი და სხვა დამხმარე ოთახები. რიცხვი და სიდიდე ოთახებისა შეფარდებული უნდა იყოს მოსწავლეთა რიცხვთან. ჩვეულებრივ თვითეულ 5—6 მოსწავლეს უნდა ქონდეს მიჩნეული საკუთარი ლუმელი თავის ჭურჭლებით და საჭირო ავეჯეულებით.

ხშირათ ასეთ სამზარეულოში ბავშვები ამზადებენ საჭმელებს სახლიდან მოტანილი სანოვაგისაგან და სწავლის შემდეგ დამზადებული საჭმელები მიაქვთ თავის სახლში.

ხშირია ისეთი შემთხვევები, რომ მოსწავლეებს შკოლაში ცხელი საუზმე ეძლევათ და ასეთი შემთხვევებში საუზმეს თვით მოსწავლენი აკეთებენ. გარდა საკულინარო კლასებისა შკოლებთან ხშირათა აქვს ადგილი სასამკერვალოებსაც. ქალთა სახელსაქმობისაც და კიდევ მრავალ სხვა გვარ სავარჯიშო დაწესებულებებს. თითქმის ყოველ მოზრდილ შკოლას აქვს საბანაო აუზები და წყლით სასხურებელი ადგილები (დუშები).

თუ გადავავლებთ თვალს ყოველივე იმას, რაც ჩვენ ამ მოკლე წერილში აღვნიშნეთ, ჩვენ შევამჩნევთ, რომ ყველა ევროპის ქვეყნებში საშკოლო აღმშენებლობას დიდი ყურადღება აქვს მიქცეული როგორც მთავრობებისაგან აგრეთვე სხვა და სხვა გვარ მეცნიერულ და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებისაგანაც. იქ დარწმუნებული არიან, რომ რაციონალურათ სწავლა—აღზრდის საქმის მოწყობა მოითხოვს მიზნის შესაფერათ მოწყობილ შენობებს და საერთოთ ყოველ გვარი შკოლასთან დაკავშირებულ დაწესებულებებს.

თუ ჩვენ გვინდა, რომ გვექონდეს ისეთი შკოლა, სადაც ცხოვრებისათვის უნდა მომზადდენ საჭირო მოქალაქეები, უნდა ვსძლიოთ ყოველგვარი დაბრკოლებანი და აქედგანვე შევუდგეთ საშკოლო აღმშენებლობისათვის ზრუნვას და, რადგან ვიცით, რომ ამ ეამათ მთავრობას არ შეუძლია სათანადო ხარჯები გასწიოს ამ დიდ საქმისათვის, თვით მოქალაქეებმა უნდა მიიყონ ხელი ამ საქმეს თავის ორგანიზაციების საშვალებით.

ერობები, ქალაქები და კორპორატიული ორგანიზაციები დიდ სამსახურს გაუწევენ სწავლა-აღზრდის საქმეს ჩვენ ნორჩ რესპუბლიკაში, თუ შესაფერი ყურადღებით მოექცევიან საშკოლო აღმშენებლობის საქმეს.

ს. რობაქიძე,

ქ რ ო ნ ი კ ა.

ქალაქთა თვითმართველობაში.

✳ **ქალაქ გარეთ მდებარე მიწების შესახებ.** მიწათ-მოქმედების სამინისტროს აგრარულ რეფორმათა ნაწილმა აცნობა შინაგან საქმეთა სამინისტროს, რომ ამიერ კავკასიის კომისარიატის დადგენილება 1918 წლის 23 თებერვლისა ჯერ-ჯერობით ქალაქში რჩება ასე, რომ ყოველგვარი ხელშეკრულებანი ქალაქ გარედ მდებარე მიწებზე აღკრძალულია.

✳ **ქალაქის სესხი.** ქალაქი საბჭოს ნებართვით ქალაქის გამგეობა თბილისის ბანკებში სესხათ იღებს 1,500,000 მან. მთავრობის გარანტიით გადამდებ სენით ავთომყოფობასთან საბრძოლველათ და მოსამსახურეთა ჯამაგირების დასარიგებლათ. აქაური საკრედიტო დაწესებულებანი ამ სესხს აძლევენ ქალაქს მძიმე პირობებით: სამი თვის ვადით და 9½ პროცენტთან სარგებლის ვადახდით.

✳ **სასანიტარო გადასახადის დაწესებისთვის.** გადამდებ სენით ავთომყოფობის ეპიდემიასთან საბრძოლველათ და ქალაქის სასანიტარო მდგომარეობის გასაუმჯობესებლათ ქალაქის თვითმართველობა აარსებს თბილისში საგანგებო სასანიტარო გადასახადს. საბჭოს საბიუჯეტო საფინანსო კომისიამ უკვე განიხილა ამ გადასახადის შეკრების წესი და ამ გადასახადის ზომის პროექტიც შეადგინა. ამ პროექტისამებრ სასანიტარო გადასახადი უნდა შეიტანონ ქალაქის კასაში ყველა მოქალაქემ ორივე სქესისა, ვისაც თვიური ჯამაგირი ანუ სხვა შემოსავალი 600 მანეთზე მეტი აქვს. გადასახადის ზომა საბიუჯეტო საფინანსო კომისიის აზრით დადგენილ უნდა იყოს 1.5 მანეთიდან 662 მან. 50 კაპ. თვეში. ამ ნორმების გამოსაკვლევათ ქალაქის გამგეობის სხდომაზე 14 მარტს მოწვეულ იყვნენ გადასახადთა ინსპექტორები. მათთან თათბირის შემდეგ ქალაქის გამგეობამ გადასწყვიტა ეს გადასახადი მიაწეროს ყველა მოქალაქეს, რომელსაც თვიური შემოსავალი 600 მან.—900 აქვს—2 პროც., 900 მან.—1200 მან.—3 პროც. და ასე. ეს საკითხი ქალაქის საბჭოში იქნება შეტანილი მომავალ მორიგ კრებაზე.

✳ **გადასახადის განაწილება.** თბილისის ქალაქის გამგეობამ თითონ გაანაწილა სატრაქტირო გადასახადი სასტუმროების, რესტორანების, ბუფეტების, ყავახანების და ამ გვარ ქარხანების პატრონებთა შორის, რად-

განაც ამათ უარყვეს თავიანთ შორის ამისათვის კომისიის ამორჩევაზე. ჯერ გამგეობამ გაანიწილა მეოთხე ნაწილი იმ თანხისა, რომელიც მათ უნდა გადახადონ ამ წლის განმავლობაში, ე. ი. განაწილებულია 1.138,000 მან. და ამ ფულის ქალაქის კასაში შესატანათ გამგეობამ დაუნიშნა ვადა 25 მარტამდე. ვინც ვადაზე ამ გადასახადს არ შეიტანს ქარხანა დაეკეტება და ვაჭრობა მოესპობა.

✱ **ახალი ხარჯი.** საბჭოს საბიუჯეტო—საფინანსო კომისიამ დაადგინა ტრამვაის მოსამსახურეებს დაენიშნოთ ჯამაგირზე მე-7-დღე დამატება სულზე 250 მან. თვეში. ეს ახალი ხარჯი წელიწადში შეადგენს ოთხ მილიონზე მეტს.

✱ **კოლექტიური ხელშეკრულების განხილვა.** გამგეობამ დადგინა 15 მარტს შეუდგეს კოლექტიური ხელშეკრულების განხილვას.

✱ **თბ. ქალაქის მოსამსახურების გაფიცვა.** იმის გამო რომ რამდენიმე თვის განმავლობაში ქალქ. მოსამსახურეებს, ჯამაგირები არ მიუღიათ გაიფიცენ 24 მარტს. ამის შესახებ საბჭომ დაადგინა: ვინაიდან ქალაქის გამგეობის მოსამსახურეთა ნაწილის მიერ გამოცხადებული გაფიცვა ა) სრულიათ უმიზნოა და მიმართულია დემოკრატიულ თვითმართველობის, წინააღმდეგ, რომელმაც ჯამაგირებიც მოუმატა მოსამსახურეთ და უკვე მისცა მათ განსაზღვრული დაპირებანი დარჩენილი ჯამაგირების დარიგების შესახებ, ბ) რომ ეს გაფიცვა უარყოფილია მუშათა ავტორიტეტული ორგანიზაციის პროფ. კავშირთა ცენტრალური საბჭოს მიერ, როგორც ანტიდემოკრატიული, საბჭო აღდგენს: 1) მიეცეთ გაფიცულთ წინადადება—შეუდგენ თავის მოვალეობის ასრულებას არა უგვიანეს 27 მარტს დილის 9 საათისა. 2) ვინც ამ დროსათვის არ გამოცხადდება, ჩაითვალოს სამსახურიდან გასულათ თავისი სურვილით. 3) საავათმყოფოებში და ბარაკებში მომუშავენი კი თუ ამ ვადაზე არ შეუდგებიან მოვალეობის ასრულებას, მიცემულ იქნებიან პასუხს გებაში.

✱ **მაჰმადიანთა ეროვნულ საბჭოს შუამდგომლობა.** თბილისში მყოფ მაჰმადიანთა. ეროვნულ საბჭომ შუამდგომლობა აღძრა, ქალაქის გამგეობის წინაშე; რადგანაც მათ ქალაქის საბჭოში წარმომადგენელი არა ყავთ მოწვეულ იქმნას კოოპტაციის წესით მათი 3 წარმომადგენელი. გამგეობამ შუამდგომლობაზე უარყოფითი პასუხი გასცა. ქალაქის საბჭომ უკანასკნელ სხდომაზე დაადგინა, შუამდგომლობა საბჭოს იურიდიულ კომისიას გადაეცეს განსახილველად.

✱ **ქალაქის სამოსამართლო უბნებად დაყოფა.** იუსტიციის სამინისტროში ბ. კიხირიას თავმჯდომარეობით შეიმუშავეს გეგმა თბილისის სამოსამართლო უბნებად დაყოფისა. გეგმა გადაეცა დასადასტურებლათ ქალაქის საბჭოს, რომელმაც იურიდიულ კომისიას გადასცა განმსახილველად.

✱ წყალსადენის ხარჯები. გამგეობის მოხსენებით ქალაქს წასულ წლის განმავლობაში წყალ-სადენის შეკეთება და უზნებში გაყვანა სულ 127.381 მან. დაჯდომია.

✱ ოზურგეთის თვითმართველობის ოქმებიდან. საბჭოს 15 მარტის სხდომაზე, ბლანსის მოსმენის შემდეგ, საბჭომ მუხლებრივით განიხილა ბიუჯეტი და ცოტაოდენი ცვლილების შეტანის შემდეგ მიიღო:

ქალაქის შემოსავალი: შეფასებითი გადასახადი ნედრომიკიტ—64.589 მ. ვაჭრობა-მრეწველობისაგან—30.350 მან. ქალაქის მამულებიდან 29.023 მ. ქალაქის მუნიციპალური დაწესებულებებისაგან 472.000 მან., დახმარება და ხარჯების ანაზღაურება—228.430 მან., სხვა და სხვა ჯარიმები—4.300 მ. სულ კი შემოსავალი უძრავის 828.792 მან.

გასავალი: ქალაქის თვითმართველობის შენახვა—137.600 მან., მილიციის შენახვა 75.840 მან., ცეცხლის მქრობელი რაზმის შენახვა (იარაღების შეძენა) 5000 მან., ქალაქის კეთილმოწყობილება—(ქუჩების შეკეთება, ხიდების გაკეთება, ჭაობის გაშრობა და სხ.) 137.340 მანეთი, ქალაქის მუნიციპალურ დაწესებულებათა შენახვა 224.800 მანეთი, სახალხო განათლება—143.492 მანეთი, საექიმო, საბეთალო და სანიტარული განყოფილება—21.500 მანეთი, ქალაქის მამულებზე შეწერილი სახელმწიფო გადასახადების გადახდა—430 მან. ქალაქის მამულების შენახვა, 1120 მან., ვალების გადახდა—18.130 მან., სხვა და სხვა ხარჯები—63.540 მან., სულ გასავალი—828.792 მანეთი.

✱ ჭიათურა. ჭიათურის ქალაქის თვითმართველობის 1918 წლის ხარჯთაღრიცხვა გამოიხატება—86.812 მ. და 49 კ. შემოსავალი შემდეგია:

ნატარიალური გადასახადების შემოსავალი	5379—48
პატენტებზე	107—55
ჯარიმები	1267—00
მობილიზაციის	15456—20
42 კ. საფუთო	8875—75
ხაზინის პოსტობი	6600—00
სანიტარის	875—16
ქალაქის სასურსათო კომიტეტის	12586—35
შპალების გაყიდვით	4027—00
მოულოდნელი	300—00
შ. ქ. მრეწვილთა საბჭოსაგან მილიციის შესანახი	31940—40

სულ 86812—49

✱ ჭიათურის ქალაქის საბჭომ თავის სხდომაზე ა/წ. 10 მარტს იქონია რა მსჯელობა საქართველოს რესპუბლიკის ქალაქთა კავშირის მთავარი კომიტეტის წინადადების გამო მოძრავი უნივერსიტეტის დაარსების შესახებ—დაადგინა: „გადაიდოს მოძრავი უნივერსიტეტის მოწყობის საქმისა-

თვის ხუთი ათასი (5000) მანეთი და აღმოუჩინოს ლექტორებს ყოველგვარი დახმარება ბინით და სხვ.“

✱ **ზუგდიდის ქალაქის საბჭოს არჩევნები.** ზუგდიდის ქალაქის საბჭოს არჩევნები მოხდა 16 მარტს. არჩევნებში მიიღო მონაწილეობა 1.293 ამომრჩეველმა. სოციალ-დემოკრატიულმა პარტიამ გაიყვანა 6—ხმოსანი; ეროვნულ-დემოკრატიულმა პარტიამ—6 ხმოსანი; სოციალისტ-რევოლუციონერებმა—2 ხმოსანი; სოც.-ფედერალისტებმა გაიყვანეს 5 ხმოსანი და ზუგდიდის მოსახლეთა უპარტიოთა კავშირმა გაიყვანა ერთი ხმოსანი.

საქართველოს ქალაქთა კავშირის წარმომადგენელთა მეორე ყრილობა *).

1919 წ. 16 მარტს ქალაქის საბჭოს დარბაზში გაიხსნა საქართველოს ქალაქთა კავშირის წარმომადგენელთა მეორე ყრილობის სხდომა. ყრილობაზე გამოცხადდნენ შემდეგი დელეგატები: თბილისიდან—კონიევი, ჯაფარიანიშვილი, გვაზავა; ქუთაისიდან—კალანდარაშვილი; ყვირილიდან—ბუაჩიძე; თელავიდან—იმნაძე; ოზურგეთიდან—მურვანიძე; ხონიდან—ჭავჭავანიძე; ბორჯომიდან—კანდელაკი; ფოთიდან კორძაძე; სენაკიდან—ლორთქიფანიძე; ხაშურიდან—სიხარულიძე; სურამიდან—ხიდირბეგიშვილი; ოჩემშირიდან—ქორჭოლიანი; გორიდან—ჯაფარიძე ღ გოგუა; კაჯორიდან—ხოსროვეი; ლანჩხუთიდან—შარაშენიძე; სიღნაღიდან—გოცირიძე და ტყავაძე; სამტრედიიდან—მიქელაძე; დუშეთიდან—ინაშვილი; ქიათურიდან—მოდებაძე და თელავიდან—ანდრონიკაშვილი. ყრილობას დაესწრნენ აგრეთვე მთავარი კომიტეტისა და აღმასრულებელი ბიუროს წევრები.

კრება გახსნა ქალაქთა კავშირის მთავარი კომიტეტის თავმჯდომარემ ნ. ზ. ელიაშვილმა მისალმების სიტყვით. ყრილობამ მისასალმებელი დეპუტატი გაუგზავნა დამფუძნებელ კრებას და რესპუბლიკის მთავარ წარმომადგენელს ბ-ნ ნ. ნ. ჟორდანიას.

ქალაქთა კავშირის ყრილობას მიესალმნენ ერობათა კავშირის წარმომადგენლები, რომლებმაც თავიანთ მისასალმებელ სიტყვაში აღნიშნეს, რომ ქალაქთა და ერობათა კავშირს დასახული აქვთ ერთნაირი მიზანი ხალხის სამსახურისა და ეს გარემოება აიძულებს მათ, რომ ქალაქთა კავშირი, როგორც უფრო გამოცდილი და მკვიდრ ნიადაგზე დაყენებული ორგანიზაცია იქნეს შეუწყობს და დაეხმარება ერობათა კავშირს.

ყრილობა მხურვალე ტაშის კვრით შეხვდა როგორც დამფუძნებელი კრებისა და ნ. ნ. ჟორდანიას მისასალმებელ დეპუტატს, ისე ერობათა კავშირის წარმომადგენელთა მოლოცვას.

* ყრილობის სრული ოქმები, მოხსენებანი და ანგარიშები დაიბეჭდება შემდეგ მორიგ ნომერში.
რედაქცია.

ყრილობამ აირჩია პრეზიდიუმი სამი კაცისაგან. თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა ქუთაისის ქალაქის მოურავი დ. კალანდარაშვილი, მის ახანაგად—ბორჯომის წარმომადგენელი კანდელაკი და მდივნად—ქალაქთა კავშირის მთავარი კომიტეტის წევრი—ა. პაპავა.

ყრილობის დღიური წეს-რიგის დამტკიცების შემდეგ კომიტეტის თავმჯდომარემ ნ. ზ. ელიავამ ყრილობას წარუდგინა მცირე მიმოხილვა მთავარი კომიტეტის მოღვაწეობის შესახებ 1918 წ. სექტემბრის შუა რიცხვებიდან მეორე ყრილობამდე. საერთო მოხსენების შემდეგ ყრილობამ მოისმინა ვრცელ მოხსენებანი განყოფილებათა გამგებებისა; ახრათა გაცვლა-გამოცვლის შემდეგ ყრილობამ ეს მოხსენებანი დაამტკიცა, ზოგიერთი მოხსენებათა გამო კი მიიღო რეზოლიუციები და გამოსთქვა სურვილები. ყრილობას მოხსენებანი წარუდგინეს შემდეგმა განყოფილებებმა: საექიმო-სასანიტარომ, სამეურნეომ, სატეხნიკომ და განათლების განყოფილებამ.

გარდა ამ მოხსენებებისა, ყრილობამ მსჯელობა იქონია სპეციალურ მოხსენებათა შესახებ, რომლებიც წაკითხულ იქნა ყრილობაზე საქალაქო დებულებასა, კოლექტიურ ხელშეკრულებასა და ქალაქთა საბიუჯეტო უფლებების შესახებ.

სიექიმო-სასანიტარო განყოფილების გამგის მოხსენების გამო ყრილობამ-გამოსთქვა სურვილი: 1) მიღებულ იქნას სათანადო ზომები მედიკამენტების შესაძენად და მოსატანად რაც შეიძლება მალე; 2) მედიკამენტები განაწილდეს უმთავრესად და უპირველესად ყოვლისა ქალაქთა შორის.

კომიტეტის მიერ შედგენილი პროექტი საქალაქო დებულებისა ყრილობამ მიიღო, ზოგიერთი შესწორებებითა და ცვლილებებით. დამატებათა შორის აღსანიშნავია ერთი მუხლი, რომლის ძალითაც ქალაქის თვითმართველობებს, ცენტრალური მთავრობის ნებართვით, უფლება ეძლევა რაიმე სახალხო უბედურების დროს ქალაქის მცხოვრებლებს საგანგებო გადასახადები გააწერონ.

კოლექტიური-ხელშეკრულების გამო ყრილობამ შემდეგი რეზოლიუცია მიიღო: „ვინაიდან საქალაქო თვითმართველობანი არიან ორგანოები სახელმწიფოებრივი მმართველობისა და შედიან სახემწიფო დაწესებულებათა საერთო სისტემაში; სახელმწიფოებრივ ფუნქციასთან ერთად ადგილობრივი მართველობანი ანხორციელებენ წმინდა სამეურნეო მოღვაწეობასაც,—ყრილობა შესაძლებლად სცნობს კოლექტიური ხელ-შეკრულების დადებას მხოლოდ ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, ე. ი. ქალ. თვითმართველობათა წარმოებითი მოღვაწეობაში.“

ყრილობაზე სხვათა შორის აღიძრა ფრიად დიდ-მნიშვნელოვანი საკითხი აგრარული რეფორმის გავრცელებისა ქალაქებზე. ამ საკითხის გამოსარკვევად არჩეულ იქნა საგანგებო კომისია, რომლის სხდომასაც დაესწრენ მიწად-მოქმედების სამინისტროს წარმომადგენლებიც. კომისიამ თავი

ვისი მოსაზრებანი წარუდგინა ყრილობას, რომელმაც მიიღო ისინი და გამოიტანა შემდეგი დადგენილება: 1) არსებული ძირითადი აგრარული კანონი გავრცელდეს ქალაქებზედაც სათანადო ცვლილებებით; 2) ეთხოვოს დამფუძნებელ კრებას დააჩქაროს სათანადო კანონ-პროექტების განხილვა, თუ ასეთი კანონ-პროექტები მიწადმოქმედების სამინისტროს წარუდგენილი აქვს დამფუძნებელ კრებაში; 3) დაკანონდეს აკრძალვა ქალაქებში მიწების ყიდვა-გაყიდვისა. განსაზღვრულ ნორმაზე ზევით; 4) ეთხოვოს ქალაქთა საბჭოებს დაამუშაონ ეს საკითხი ადგილობრივ, სათანადოთ შეისწავლონ მასალები და თავიანთი დასკვნანი წარუდგინონ ქალაქთა კავშირს, რათა მან თავისი განმარტებით გადასცეს მიწათ-მოქმედების სამინისტროს; 5) ეთხოვოს ქალაქებს რაც შეიძლება მალე დაასრულონ შემოფარგვლა ქალაქების ახალი ტერიტორიისა.

გარდა ამისა შემოხსენებული საკითხის გამო ყრილობამ შემდეგი დადგენილება გამოიტანა: კავშირმა აღძრას შუამდგომლობა მთავრობის წინაშე, რომ ყველა მიწები ქალაქებში და მის გარეთ, რომლებიც დღემდის ამ ქალაქების საკუთრებას შეადგენდა, ისევე მათ ხელში დარჩეს და ამის შესახებ სათანადო დამატებითი კანონი გამოიცეს.

ყრილობის დასასრულს მოხდა არჩევნები. კომიტეტის წევრებად ყრილობამ აირჩია: ნ. ზ. ელიავა, მ. ი. რუსია, ნ. ფალილევი, ბ. ჩხიკვიშვილი, კორძაია, ა. ჯაჯანაშვილი, ჯაფარიძე, მურვანიძე, ანდრონიკაშვილი, გოგუა, მდივანი, ზუხბაია, შარაშენიძე და კალანდარაშვილი; მათ კანდიდატებად — ქავკანიძე, მიქელაძე, ურატაძე და იმნაძე.

სარევიზიო კომისიის წევრებად არჩეულ იქნენ: კახიანი, პაპავა, გოცირიძე, ხიღრიბეგიშვილი და კონიევი; მათ კანდიდატებად — ტყავაძე და გოგუა.

ყრილობა დამთავრდა 22 მარტს.

ქალაქთა კავშირში.

ქალაქთა კავშირის მთავარმა კომიტეტმა თავის პირველსავე სხდომაზე აირჩია აღმასრულებელი ბიურო. ბიუროში არჩეული იქნენ თავმჯდომარეთ ნ. ზ. ელიავა; თავმჯდომარის ამხანაგათ — მ. ი. რუსია; ბიუროს წევრებათ — მ. ი. ფალილევი, ა. რ. ჯაჯანაშვილი. მე-5-თე წევრის არჩევა რომელიც მუდმივ უნდა იყოს რესპუბლიკის ცენ. სასურ. საბჭოში, გადადებულია მთავარი კომიტეტის შემდეგი სხდომისათვის.

მთავარი კომიტეტის განყოფილებანი განაწილებულია შემდეგნაირათ: ტეხნიკურ წარმოების დაწესებულებებს განაგებს თავმჯდომ. ამხანაგი მ. ი. რუსია; სამეურნეო განყოფილების — ბიუროს წევრი ნ. ი. ფალილევი; საანგარიშო განყოფილების ბიუროს წევრი ა. რ. ჯაჯანაშვილი. ეს უკანას-

კნელი არჩეულია სამეურნეო ბიუროში და ჟურ. „კავკასიის ქალაქის“ სარედაქციო კოლეგიაში.

სხვა განყოფილების გამგებლობა და აგრეთვე საერთო განყოფილება-სთან მყოფი ჟურ. „კავკასიის ქალაქის“ რედაქცია მიენდო პრეზიდიუმს, რომელმაც უნდა გაანაწილოს ეს განყოფილებები თავის წევრებზე.

გაუქმებულია სახალხო განათლების განყოფილების კანცელარია და ამ განყოფილების საქმეები გადაეცა საერთო განყოფილების კანცელარიას.

გაუქმებულია იურიდიული და საფინანსო-საეკონომიო განყოფილება. იურიდიულ განყოფილების კანცელარია და საქმეები გადაეცა მთავარი კომიტეტის მდივანს, რომელმაც უნდა შეასრულოს ამ განყოფილების მუშაობა. საფინანსო-საეკონომიო განყოფილების გამგეს მ. ნ. სმირნოვს დაევალა სისრულეში მოყვანა იმ დადგენილებისა, რომელიც გამოიტანა მეორე ყრილობამ „ქალაქთა საბიუჯეტო უფლებ“-ის მოხსენებიდან:

❖ **თბილისში ჩამოსულ** ქალაქთა წარმომადგენ. ქალაქთა კავშირს აქვს მოწყობილი ბინა, ზუბალოვის სახელობაზე აგებულ უსახსროთა სახლში.

❖ **საეკიმო-სასანიტარო** განყოფილების მოხსენების თანახმად, შესახებ საქ. რეს. ქალაქებთან თვის საეკიმო-სასანიტარო შემწეობის აღმოჩენისა წინწკლიან ტიფთან საბრძოლველად, აღმასრულებელმა ბიურომ გადადო მთავარი კომიტეტის პრეზიდიუმის განკარგულებაში 50.000 მან. და წინადადება მისცა სამეურნეო ბიუროს ამ ღირებულობისავე საქონელი დაუთმოს ქალაქებს ნისიათ.

მროზათა თვითმართველობაში.

აგრონომიული დახმარების ორგანიზაცია. სამაზრო აგრონომ გ. ქურდიანის მოხსენებიდან. „მცხოვრებთა აგრონომიულ დახმარე ორგანიზაციამ“ შემდეგი დებულებები მიიღო:

1. არსებული ერობათა აგრონომიული ორგანიზაცია 1912 წელს დაარსებული გაუქმებული იყოს.

2. აგრონომიული საქმის გასაუმჯობესებლად ერობამ უნდა გამოსძებნოს ყოველგვარი სახსარი, ფული თუ სხვა რამე, რომელსაც კი გადასწყვეტავს სამაზრო ერობათა ყრილობა.

3. მცხოვრებლებს აგრონომიულ დახმარებას ახალი ორგანიზაციები გაუწევს.

4. ახალ ორგანიზაციის სათავეში იდგმება სამაზრო ერობათა მართველობა, რომელიც აგრონომიულ საქმეებს ორი ორგანო გაუძღვება აღმასრულებელი ორგანო (აგრონომიული განყოფილება) მრჩეველი ორგანო (ეკონომიური განყოფილება).

5. ყოველი აგრონომიული საკითხი მავალ. სასოფ. სამეურ. (წიგნების გამოცემა; საჭირო ინვენტარი, თესლი, ბრძოლა პარაზიტებთან და სხვა) უნდა მიენდოს დროებით საქართველოს ერობათა ბიუროს.

✳ **ქუთაისის სამაზრო** ერობის გამგეობის ინიციატივით შეიქმნა მუშაკთა კომისია წარუდგინა მოხსენება ქუთაისის მაზრის სამკურნალო წყლების საექსპლუატაციო ორგანიზაციების მოწყობაზე. მომხსენებლის შეკრებილ სტატისტიკური ცნობით, ქუთაისის მაზრაში სულ 17 სამკურნალო წყალია. წყლები ასეა განაწილებული: რკინის სამკურნალო წყალი მდებარეობს: ს. საირმეში, ჭიშურაში და სიმონეთში; ცივი გოგირდის წყლები: ს. კურსებში, ხრესილში, ტყიბულში, მანდიკორის საზოგადოებაში ფერსათში, ნერგეთში ცხელი მინერალური წყლების აბანოები: ს. ჩერგეთში, ჭოგნარში, უხუთში და წყალტუბოში.

✳ **საქსოვი ქარხანა.** ქუთაისის სამაზრო ერობის გამგეობამ შეიძინა საქსოვი ქარხნის მოწყობილობა, რომელიც ქონდა მოქალაქე ფ. ი. შათირიშვილს. ქარხანა მოთავსებული იქნება ქარვასლის ქუჩაზე ძმ. ჩარეკოვის სახლებში, რომელიც რიონის პირას არის გაშენებული. საქსოვ ქარხნისათვის ერობის გამგეობამ უკვე შეიძინა რამოდენიმე ასეული ფუთი მატყლი. მუშაობა ამ მოკლე ხანში დაიწყება.

✳ **საცდელი მიდორი.** ქუთაისის სამაზრო ერობის გამგეობას გადაწყვეტილი აქვს მიიღოს ქუთაისის საცდელი მიდორი, რომელიც მდებარეობს ს. კულაში და მოაწყოს იქ საცდელი და საჩვენებელი მუშაობა.

✳ **ქუთაისის სამაზრო** ერობის შენობაში 14 მარტს შესდგა ერობის მოსამსახურე სოც. დემოკ. კრება. კრებამ დაადგინა შესტგეს სოც. დემოკ. მუდმივი ჯგუფი მოსამსახურებისა, გამოსთქვა სურვილი, რაც შეიძლება მალე მოეწყოს ერობის მოსამსახურეთა პროფესიონალური კავშირი. აირჩიეს ოთხი ამხანაგი, რომლებსაც მიენდო კავშირისათვის წესდების პროექტის გამომუშავება და კრების მოწვევა.

✳ **შინაგან საქმეთა** სამინისტრო ატყობინებს ქუთ. სამაზროს ერობის გამგეობას, რომ თანახმად მთავრობის დადგენილებისა, მინ უნდა მიიღოს მაზრის სამხედრო საკრებულოები თავის ქონებით და ყოველგვარი საქმეებით.

✳ **ქუთაისის სამაზრო** ერობის გამგეობის წევრმა აშხ. შალვა სანებლიძემ და ერობის ექიმმა შ. ლეყავამ რამოდენიმე ალაგას გამართეს საზოგადო ყრილობები, სადაც ხალხს აცნობდენ ერობის მუშაობას. საერთოდ ხალხი ძლიერ კმაყოფილი რჩებოდა, როდესაც ეცნობოდენ ჩვენი ერობის მოღვაწეობას. სოფ. დვალის მუშაკებში ყრილობამ დაადგინა ამავე საზოგადოების არსებული აფთიაქი თავის შენობით გადაეცეს ერობას უსასყიდლოთ. ამასთან ერთად ყრილობამ აღუთქვა ერობას ფულათ 20,000 მანეთით ერთდროული დახმარება, რის შესაკრებათ არჩეულ იქმნა კომისია. სოფ. ამაღლებაში გამართულ ყრილობამაც ერთხმად დაადგინა: ერობას ერთდროული დახმარება აღმოუჩინონ 20,000 მანეთით. ერობის წარმომადგენლებთან გამოუცხადდენ, ძულუხის და უხუთის წარმომადგენლები, რომლებმაც აღუთქვეს ერობის წარმომადგენლებს ყოველგვარი დახმარება.

საერთოდ შეიძლება ითქვას, რომ ერობის წარმომადგენელთა მოგზა-

ურობამ ხალხში კარგი შთაბეჭდილება მოახდინა. ალსანიშნავია ის გარემოება, რომ ხალხი დიდი ყურადღებით ექცევა საექიმო პუნქტების დაარსებას და ამ მხრივ არაერთარ საშვალებას არ ზოგავენ ოღონდ კი საჩქაროთ იქნეს დაარსებული ხსენებული პუნქტები. უნდა ხაზგასმით აღვნიშნოთ, რომ ერობის წარმომადგენელთა ასეთი მოგზაურობა და ხალხთან საუბარი დიდად ნაყოფიერია. ამით ამომჩვეელი თავის თვითმართველობას მკიდროთ უკავშირდება და თვითმართველობის ავტორიტეტიც იზრდება მის თვალში. ამ მხრივ ჯერჯერობით ქუთაისის სამაზრო ერობის მუშაობა მეტად ნაყოფიერია და იმედია მომავალში უფრო უკეთესი იქნება.

✱ **ადმინისტრაციის მიღება.** ქუთაისის სამაზრო ერობამ უკვე მიიღო მაზრის ადმინისტრაცია.

✱ **მელნის ქარხანა.** ქუთაისის სამაზრო ერობამ გახსნა მელნის ქარხანა.

✱ **ქუთაისის სამაზრო ერობის გამგეობამ დაადგინა:** თვისი სამოქმედო რაიონი დასეროს ტელეფონის ქსელით. მაზრაში ტელიფონის გაყვანის და მისი ორგანიზაციის გეგმის შემუშავება დაევალოს გამგეობის წევრს ვ. ფალავანდიშვილს. სქემა ტელეფონის გაყვანის შესახებ ვ. ფალავანდიშვილმა უკვე შეიმუშავა. მთავარი სადგური ტელეფონის იქნება ქუთაისში. თითო მავთულით ქუთაისი იქნება შეერთებული სამტრედიასთან, ხონთან, სვრითან, ვანთან, ტყიბულთან და ბაღდალთან. მეორე ხარისხოვანი ტელეფონის სადგურები იქნება: სამტრედიაში, ხონში, ბაღდალში, სვრში, ტყიბულში და ვანში. ყველა მეორე ხარისხოვან სადგურებთან შეერთებული იქნება სოფლის საზოგადოება.

✱ **ქუთაისის სამაზრო ერობის საბეითლო ნაწილის გამგე ექიმ ბესარიონ შენგელია,** რომელიც ხონის რაიონში იყო წასული საქონლის ქირთან საბრძოლველათ, დაბრუნდა ქუთაისში. ამ რაიონის საბეითლო ნაწილის გამგე ექიმ გორგაძესთან ერთად შრატით აუტრიათ 1219 საქონლისათვის.

✱ **სენაკის სამაზრო ერობა უკვე შეუდგა წვრილი ერთეულების გამგეობის შედგენას.** დაგზავნილია ინსტრუქტორები ყველა რაიონებში. ჯერჯერობით შესდგა და დაიწყეს მოქმედება 13 ერთეულების გამგეობებში. ინსტრუქტორების ხელმძღვანელობით გამგეობები ეცნობიან საქმის წარმოებას. საბოლოოთ გამგეობების შედგენა დამთავრდება ერთ კვირაში. გამგეობისა და მისი კანცელარიის შენახვა იკისრა თვით საზოგადოებამ.

✱ **გორის სამაზრო ერობის ყრილობა.** 15—18 მარტს მოხდა გორის სამაზრო ერობის ყრილობა. მოხდა მომრიგებელ მოსამართლეთა არჩევნები. მაზრა არის დაყოფილი 11 სამოსამართლო უბნად და საქირო იყო ამდენი რიცხვის მოსამართლის არჩევა. უპირატესობას აძლევდენ უმაღლეს სწავლა მიღებულთა და საზოგადო ასპარეზზედ მოღვაწეთ. შე-

მოტანილი იყო სულ 27 თხოვნა. აირჩიეს მოსამართლედ სხვათა შორის ჩვენი მცხოვანი მწერალი სოფ. მაგალობლიშვილი.

შემდეგი და საყურადღებო საკითხი იყო წვრილი ერთეულის შექმნა სოფლად. გადაწყდა 20 წვრილი ერთეულის დაარსება. კრებაზე გამოითქვა ის აზრი რომ წვრილ ერთეულებისთვის ვერ ვიშოვნით სამუშაოდ ხალხსაო.

ვრცელი მოხსენებით გამოვიდა გამგეობის თავმჯდომარე ბ. ახალაძე ქართლის მინდვრებში სარწყავ არხების შექმნის შესახებ. ვრცლად და გარკვევით დაასაბუთა მათი საჭიროება ქართლის მინდვრებისათვის, რომელნიც ქრონიკულს გვალვას განიცდიან და ამით შიმშილს თავს ვერ ახწვევს ქართლის ხვან-თესვის რაიონი. მომხსენებელმა საჭიროდ დაინახა სამი არხის გაყვანა, რომელთაგანაც ყურადღებას იქცევს ტირიფონის არხი, რომელმაც უნდა მორწყოს უშველებელი ველ-მინდორი. ყრილობამ ერთხმად დაადგინა ამ არხის დიუკონებლივ გაყვანა.

სამკურნალო დახმარების მოწყობის შხრივ განძრახული. იყო ექვსი სამკურნალო პუნქტის დაარსება, ყრილობამ ერთხმად აღიარა საჭიროება არა ნაკლებ 11 პუნქტის დაარსება, რისთვისაც ყრილობამ გადასდო მილიონ ნახევარი მანეთი.

მესაქონლობისათვის და საბეითლო დახმარებისათვის მაზრა გაიყო სამ საბეითლო უბნად. განძრახულია საქონლის ჭირის გარდა, ფართოდ მოეწყოს ღორების ჭირისა და ქათმების ჭირის ბრძოლა. დღეს მაზრაში ბევრს ადვილას ისეა მოდებული ქათმისა და ღორის ჭირი, რომ ბევრი სოფელში სრულიად გაწყდა ხსენება ქათმისა.

ბევრი კამათი გამოიწვია სასურსათო დახმარების საკითხმა. აღმოჩნდა, რომ გორის მაზრაში იმ დროს, როცა სოფლები სიმშილს განიცდიან, ზოგან კიდევ სოფლები სავსენი არიან ხორბლით და მთელი 10—15 ვაგონის პურის გამოტანა შეიძლებაო.

✳ **გორის ყაზარმების გადაცემა ერობის ხელში.** გორის ყაზარმები გადაეცეს ადგილობრივი სამაზრო ერობის გამგეობას მოსავლელათ და მოსახმარათ შემდეგი პირობით: ერობა ვალდებულია დასცალოს ყაზარმები, თუ ეს უკანასკნელი მთავრობისათვის საჭირო იქნება; თუ ამით ერობა რაიმე ზარალს ნახავს იგი ანაზღაურებული იქნება მთავრობის მიერ.

✳ **სამურძაყანოს სამაზრო ერობაში** სოციალ-დემოკრატებმა გაიყვანეს 23 ხმოსანი, სოც.-რევ.—8 ხმოსანი, სოც. ფედ.—6; ეროვნ.-დემ.—1 ხმოსანი.

По вопросу о центральномъ земствѣ.

Положеніемъ о земскихъ учрежденіяхъ въ Закавказьѣ, составленнымъ примѣнительно къ мѣстнымъ условіямъ и быту на основаніи цѣлаго ряда законовъ о земскихъ учрежденіяхъ, изданныхъ въ 1917 году Временнымъ Правительствомъ, предусмотрено трехстепенное земство— губернское, уѣздное и волостное (сельско-общественное). Эти три степени земскихъ учреждений и должны бы были осуществлены на территоріи республики. Но въ виду того, что дѣленіе Грузинской республики на двѣ губерніи мало чѣмъ оправдывается, то въ предложеніи упраздненія дѣленія республики на отдѣльныя губерціи (что въ настоящее время и осуществлено), избраніе губернскихъ гласныхъ и образованіе губернскихъ земскихъ учреждений было временно приостановлено въ порядкѣ управленія.

Такимъ образомъ у насъ сорганизованы пока уѣздныя земства, такъ какъ волостныя находятся въ стадіи организаціи.

Дѣйствіе земствъ строго ограничено территоріей—уѣздныя предѣлами уѣзда, волостныя (сельско-общественныя) каждое границами своей территоріи. Такъ какъ многія отрасли земскаго хозяйства не могутъ быть ограничены безъ ущерба для дѣла предѣлами уѣзда, то отсутствіе земскаго органа, который вѣдалъ бы земскія дѣла, касающіяся нѣсколькихъ уѣздовъ или даже всей территоріи республики, является весьма существеннымъ пробѣломъ.

Изъ числа такихъ земскихъ повинностей, имѣющихъ отношеніе не къ одному какому либо уѣзду, а къ нѣсколькимъ, слѣдуетъ упомянуть взаимное страхованіе всякаго имущества: отъ огня, урожая отъ градобитій и другихъ атмосферическихъ явленій, скота отъ наеда и пр., и пр. Такое страхованіе возможно осуществить только при значительномъ числѣ участниковъ и при томъ постоянныхъ и не подъ силу одному уѣздному земству. Борьба съ эпидеміями и эпизоотіями, требующая принятія однообразныхъ мѣропріятій не въ одномъ, а въ нѣломъ рядѣ уѣздовъ, и проводимая по одному общему плану, также должна быть объединена въ одномъ органѣ.

Точно также борьба съ вредителями сельскаго хозяйства обезпечиваетъ успѣхъ лишь тогда, когда соответствующія мѣропріятія захватываютъ значительный районъ. Вѣдь если мѣропріятія по борьбѣ съ эпидеміями, эпизоотіями или вредителями будутъ ограничены

однимъ какимъ либо уѣздомъ, то весь достигнутый результатъ можетъ свестись къ нулю, такъ какъ сосѣднія мѣста всегда явятся очагами распространенія заразы. Предположить же, что такія мѣропріятія и совершенно однообразныя могутъ быть одновременно приняты въ цѣломъ рядѣ уѣздовъ, нѣтъ достаточныхъ основаній, такъ какъ для этого необходимо имѣть въ каждомъ уѣздѣ специалистовъ, что почти неосуществимо, а главнымъ препятствіемъ къ проведенію нѣсколькими уѣздами одновременно однородныхъ мѣропріятій можетъ явиться недостатокъ средствъ у нѣкоторыхъ уѣздовъ.

Въ настоящее время главнымъ источникомъ земскихъ сборовъ является обложеніе всякаго рода недвижимости. Для правильнаго обложенія недвижимости земли и пр. необходимо произвести основное статистическое обслѣдованіе, т. е. произвести кадастръ земель. Однообразное и повсемѣстное справедливое обложеніе земскимъ сборомъ земель можетъ быть достигнуто лишь только тогда, когда статистическое обслѣдованіе будетъ произведено по всей территоріи республики по одному общему плану, по одной общей программѣ. Нельзя допустить, чтобы каждый уѣздъ самостоятельно по своей программѣ произвелъ у себя кадастръ земель. Да и не найдется столько статистиковъ, чтобы каждый уѣздъ могъ располагать у себя такими специалистами. Правильный учетъ земель и опредѣленіе ихъ доходности, являющийся основаніемъ земскаго обложенія, возможенъ только при наличіи руководителя въ лицѣ опытнаго специалиста статистика.

Наконецъ имѣется цѣлый рядъ вопросовъ, по коимъ необходимо изданіе обязательныхъ постановленій, имѣющихъ значеніе для нѣсколькихъ уѣздовъ, напр. по санитарнымъ дѣламъ, по принятію мѣръ къ охранѣ отъ заноса чумы рогатаго скота и пр., и пр.

Всѣ эти перечисленныя мѣропріятія только тогда будутъ успешны, если будутъ проводиться на большомъ пространствѣ, а не въ предѣлахъ одного уѣзда, по одной общей программѣ и руководителями будутъ специалисты своего дѣла. Уже одно требованіе, чтобы руководители были специалистами съ очевидностью указываетъ, что это непосильно для каждаго въ отдѣльности уѣзда имѣть своего бактериолога, энтомолога, миколога, статистика и пр., такъ какъ и достаточнаго числа специалистовъ не найдется и содержаніе такихъ организацій въ каждомъ уѣздѣ въ общемъ потребуеетъ значительныхъ средствъ.

Сосредоточеніе же этимъ мѣропріятій въ какомъ либо центральномъ органѣ обойдется гораздо дешевле. Помимо всего этого отсут-

ствіе какого либо земскаго органа, стоящаго по территории выше уѣзда, лишаетъ возможности передать земству ту часть земскаго имущества и тѣ земскія заведенія, которыя имѣютъ характеръ губернской или краевой.

Такія земскія заведенія, оцѣниваемые по нѣсколькимъ милліонѣвъ рублей, какъ Тифлисская Михайловская больница, Ольгинскій повивальный институтъ, фельдшерская школа, Тифлисская богадѣльня, имѣющія не уѣздный, а обще-краевой характеръ, не могутъ быть переданы какому нибудь уѣзду. Точно также и земское Бюро борьбы съ вредителями сельскаго хозяйства, распространяющее свою дѣятельность на всю территорию республики, а равно земскія ветеринарныя лабораторіи въ Тифлисѣ и Кутаисѣ, дѣйствующія каждая въ предѣлахъ бывшихъ губерній, и многія земскія дороги, проходящія по нѣсколькимъ уѣздамъ, до настоящаго времени не переданы земству. Всѣ эти учрежденія нельзя расплыть между уѣздами, а какого либо центрального органа, коему онѣ могли бы быть переданы, не имѣется. Вслѣдствіе этого въ области земскаго хозяйства царитъ неопредѣленная двойственность: часть дѣлъ и имущества, имѣющихъ уѣздный характеръ, переданы уѣзднымъ земствамъ, а часть, составляющая къ тому же значительную цѣнность, по прежнему состоитъ въ завѣдываніи администраціи.

Возстановлять теперь губернскія земства для выполненія какъ сказанныхъ, такъ и многихъ другихъ общихъ земскихъ повинностей, когда упразднено самое дѣленіе республики Грузіи на губернскія единицы, не имѣетъ никакихъ оправданій. Въмѣсто губернскихъ земскихъ учрежденій необходимо создать одинъ какой либо центральный земскій органъ.

Вопросъ о созданіи центрального земскаго органа обратилъ на себя вниманіе и перваго земскаго сѣзда.

Наши молодые земцы, признавъ необходимость созданія въ ближайшемъ будущемъ единаго общаго центра, объединяющаго всю земскую работу, временно, впредь до сформированія такого центра, теперь же организовали центральное бюро земствъ республики Грузіи, избравъ изъ своей среды пять членовъ этого бюро. На временное бюро въ первую очередь возложено выработать проектъ будущаго объединенія земствъ.

Такимъ образомъ вопросъ о необходимости созданія центрального земскаго органа уже предрѣшенъ. Необходимо только установить въ какую форму долженъ вылиться центральный земскій органъ, какія будутъ его права и обязанности и какимъ порядкомъ онъ долженъ быть сформированъ.

Будущій центральный земскій органъ можетъ быть соорганизованъ или въ видѣ цѣлевого союза уѣздныхъ земствъ, или въ видѣ центрального земскаго учрежденія, аналогичнаго губернскому.

Казалось бы, что самой удобной формой центрального земскаго органа долженъ быть союзъ уѣздныхъ земствъ. Земства, какъ извѣстно, могутъ вступать добровольно въ разныя между собою соглашенія, товарищества и союзы. Но такая форма земскаго центра, какъ союзъ, не можетъ удовлетворить всѣхъ общихъ земскихъ повинностей, такъ какъ союзъ прежде всего есть добровольное соединеніе земствъ. И нельзя предполагать, чтобы всѣ уѣздныя земства вступили въ союзъ для выполнения повинностей, которыя для нѣкоторыхъ уѣздныхъ земствъ и не нужны. Въ предположеніи, что союзомъ уѣздныхъ земствъ могъ бы разрѣшиться вопросъ о центральномъ земскомъ органѣ, легко можетъ получиться, что для нѣкоторыхъ дѣлъ, напр. для мѣропріятій противъ заноса чумы рогатаго скота, въ союзъ вступятъ заинтересованные уѣзды; въ дѣлѣ борьбы съ вредителями сельскаго хозяйства можетъ получиться другая комбинація земствъ; въ дорожномъ дѣлѣ—третья; въ страховомъ дѣлѣ отъ огня четвертая комбинація; отъ градобитій—пятая и т. д. Такимъ образомъ можетъ получиться нѣсколько комбинацій уѣздовъ, т. е. нѣсколько союзовъ. Въ дѣлѣ же изданія обязательныхъ постановленій союзъ отдѣльныхъ земствъ совершенно неправомоченъ. Кроме того, такая организація, какъ союзъ отдѣльныхъ уѣздовъ представляется мало совершенной. Обыкновенно отдѣльныя земства, заинтересованныя въ какомъ либо общемъ для нихъ дѣлѣ, вступаютъ въ опредѣленный цѣлевой союзъ и для этого избираютъ особое бюро, которое можетъ функционировать или самостоятельно или помѣщаться при какой нибудь уѣздной управѣ. Бюро цѣлевого союза является органомъ исполнительнымъ; распорядительнымъ органомъ являются земскія собранія уѣздовъ, вступившихъ въ этотъ цѣлевой союзъ. Передъ этими собраніями отчитывается и Бюро союза. Легко можетъ получиться, что дѣятельность Бюро цѣлевого союза, почему либо успѣшная для однихъ уѣздовъ и мало успѣшная по обстоятельствамъ, независящимъ отъ Бюро, для другихъ уѣздовъ получить различную оцѣнку въ земскихъ собраніяхъ. Поэтому, если допустить возможность организаціи одного общаго союза, который раздѣлялся бы на отдѣлы такимъ образомъ, что въ одномъ отдѣлѣ по опредѣленному предмету участвуетъ одна комбинація уѣздовъ, въ другомъ отдѣлѣ по другому предмету другая комбинація и т. д., то легко можетъ получиться какъ весьма пест-

рая оцѣнка со стороны уѣздныхъ земскихъ собраній дѣятельности Бюро союза, такъ и пестрота въ заданіяхъ отдѣльныхъ собраній, какъ органовъ распорядительнаго характера, ничѣмъ при этомъ не объединенныхъ.

Въ этихъ соображеніяхъ союзъ уѣздовъ не можетъ замѣнить собою центрального земскаго органа; нельзя возлагать на такой неустойчивый органъ при условіи добровольнаго соглашенія, какимъ является цѣлевой союзъ, управленіе земскимъ хозяйствомъ, имѣющимъ общекраевой характеръ.

Такимъ органомъ, объединяющимъ уѣздныя земства, можетъ быть центральное собраніе, гласные коего избираются уѣздными земскими собраніями, — какъ органа распорядительнаго, и центральной земской управы, избираемой центральнымъ земскимъ собраніемъ, какъ органа исполнительнаго и подотчетнаго этому собранію. Вообще центральное земство можетъ быть сформировано на началахъ, вполне аналогичныхъ образованію губернскаго земства. Количество гласныхъ центрального земскаго собранія возможно опредѣлить въ 60 чел., т. е. столько же, сколько было опредѣлено для губернскаго собранія. Отъ уѣзда должно быть не менѣе двухъ гласныхъ, чтобы въ случаѣ неприбытія по какимъ либо причинамъ одного гласнаго, уѣздъ не остался бы безъ своего представителя. Въ числѣ 60-ти гласныхъ должны быть по одному предсѣд. земской управы отъ каждаго уѣзда, остальные гласные (60 — 16) въ числѣ 44-хъ должны быть избраны уѣздными земскими собраніями.

Очередное земское собраніе должно собираться разъ въ годъ между 15 ноября и 15 января, при чемъ продолжительность сессіи не будетъ болѣе 8—10 д. Кромѣ этого могутъ быть чрезвычайныя собранія, созываемыя для рѣшенія какихъ нибудь экстрен. вопросовъ, напр. по военнымъ обстоятельствамъ, появленіе эпидемій и пр. и пр.

Къ вѣдѣнію центрального земства должны относиться всѣ тѣ дѣла, которыя положеніемъ отнесены къ вѣдѣнію губернскихъ земствъ и имѣютъ отношеніе къ нѣсколькимъ уѣздамъ или ко всей территоріи республики. Функции центрального земства нѣсколько будутъ отличаться отъ функций уѣздныхъ земствъ. Въ вѣдѣніе уѣздныхъ земствъ передана и милиція и вся уѣздная администрація. Центральное земство не должно и не будетъ вѣдать этими государственными административными учрежденіями. Оно будетъ вѣдать исключительно земскимъ хозяйствомъ.

Являясь по своей конструкціи, правамъ и обязанностямъ органомъ вполне аналогичнымъ губернскому земству, центральное земств-

во по отношенію къ правительственной власти должно находиться въ томъ же положеніи, какъ это установлено для губернскихъ земствъ, т. е. за законностью дѣйствій центрального земства должны имѣть надзоръ административный инспекторъ, который къ тому же можетъ производить, въ случаѣ надобности, обзорѣнія или ревизію какъ отдѣльныхъ отраслей центрального земскаго хозяйства, такъ и всей его дѣятельности въ совокупности.

Въ заключеніе необходимо сказать нѣсколько словъ объ источникахъ сборовъ земства. Необходимыя средства центрального органа для веденія земскаго хозяйства могутъ составляться или отчисленіями уѣздныхъ земствъ въ размѣрѣ, опредѣляющемся для cadaго уѣзда по раскладкѣ пропорціонально бюджету cadaго уѣзда, или особою раскладкою на общія земскія повинности пропорціонально чистой доходности земель въ уѣздахъ.

Первый способъ требуетъ, чтобы центральное земское собраніе происходило ранѣе уѣздныхъ собраній, такъ какъ на центральномъ земскомъ собраніи необходимо опредѣлить по раскладкѣ между всѣми уѣздами тѣ причитающіяся съ cadaго уѣзда суммы на общія повинности, которыя затѣмъ уѣздными земскими собраніями должны быть включены въ ихъ смѣты въ видѣ отчисленій на общія повинности. Но созывъ центрального земскаго собранія ранѣе уѣздныхъ собраній крайне неудобенъ, такъ какъ многіе вопросы, подлежащіе разрѣшенію въ центральномъ земскомъ собраніи возникаютъ въ уѣздныхъ собраніяхъ. Это обстоятельство настолько серьезно и важно для земскаго хозяйства, что приходится отказаться отъ перваго способа опредѣленія средствъ на общія земскія повинности.

Остается второй способъ—обложеніе на общія земскія повинности, который установленъ для губернскихъ земствъ, т. е. раскладки на общія земскія повинности.

Финансовая сторона вопроса центрального земства быть можетъ заставляеть нѣкоторыхъ нашихъ земцевъ съ большою осторожностью относиться къ разрѣшенію задачи о центральномъ земскомъ органѣ. Такая осторожность вполне понятна: неудовлетворенныхъ дѣлъ у уѣздныхъ земствъ много; средствъ же мало, такъ какъ бюджетное право земствъ крайне ограничено, и при такихъ условіяхъ удѣлять часть средствъ, хотя бы въ видѣ надбавки къ уѣзднымъ сборамъ для центрального земства, для многихъ можетъ повлечь отрицательное отношеніе къ центральному земскому органу. Все это совершенно справедливо. Но тѣмъ не менѣе въ той или иной формѣ центральный, объединяющій отдѣльные уѣзды земскій органъ

все таки необходимъ, общія земскія повинности существуютъ; ихъ надо удовлетворять. Слѣдовательно источники для этого надо изыскать. Если даже остановиться на такой несовершенной организаціи, какъ цѣлевой союзъ, то вѣдь и въ данномъ случаѣ нужны тѣ же средства, нисколько не меньшія чѣмъ для центрального земства. Боятся же того, что центральное земство вообще ослабитъ финансовую сторону уѣздныхъ земствъ нечего, такъ какъ гласные центрального земскаго собранія будутъ делегироваться уѣздными земскими собраніями, которые придутъ на центральное собраніе послѣ того, какъ состоялось уѣздное, слѣдовательно уже будутъ знать взглядъ уѣзднаго собранія по финансовому вопросу, а кромѣ этихъ гласныхъ въ центральномъ собраніи участвуютъ и предсѣдатель уѣздныхъ управъ. И интересы каждаго уѣзда въ достаточной степени будутъ ограждены.

Необходимость центрального земскаго органа, настолько существенна, что откладывать его организацію ни въ коемъ случаѣ не слѣдуетъ. Возможныя при этомъ затрудненія чисто финансоваго характера лучше разрѣшить не путемъ откладыванія образованія земскаго центра, а путемъ расширенія бюджетныхъ правъ земствъ, напр. передачею имъ всѣхъ реальныхъ налоговъ и установленіемъ новыхъ источниковъ земскихъ ресурсовъ.

И эта послѣдняя задача, какъ общая для всѣхъ уѣздовъ, казалось бы, скорѣе можетъ разрѣшиться при наличіи центрального земскаго учрежденія, отъ котораго должно исходить ходатайство о расширеніи бюджетныхъ правъ земствъ, такъ равно и принятіе участія въ обсужденіи этого вопроса въ правительственныхъ центрахъ.

В. Соколовъ.

О введеніи мелкой земской единицы въ Грузіи.

Мысль о мелкой Земской единицѣ воспринята не только закономъ, по которому въ Грузіи введено земство, молодыми земскими дѣятелями Республики, но и широкими общественными кругами, и тѣмъ не менѣе съ введеніемъ мелкой земской единицы уѣздныя земства не торопятся. — Времен. полож. о зем. учрежден. 25 января 1918 г. на уѣздныя земства возлагается „опредѣленіе числа

и границъ земскихъ волостей" (ст. 113 пун. 11).—Правила о приведеніи въ дѣйствіе врем. полож. о земск. учреж. въ Закавказьи, утвержденныя 15 января 1918 г. Закав. Комиссаріатомъ, начинаются статьей 1-ой—гласящей: „первыя уѣздныя земскія собранія на основаніи представленныхъ имъ комитетами по введенію земства свѣдѣній, образуютъ земскія волости, (мелкую зем. единицу), опредѣляя ихъ составъ и включая всѣ земельныя имущества, не входившія ранѣе въ составъ сельскихъ Обществъ, и устанавливають границы означенныхъ земскихъ волостей. Вполнѣ понятно желаніе уѣздныхъ земствъ нѣсколько осмотрѣться собрать или провѣрить цѣлый рядъ свѣдѣній по экономикѣ, этнографіи, исторіи и даже географіи уѣзда, чтобы создать жизнеспособныя, отвѣчающія задачамъ земства мелкія единицы.

Все же неслѣдуетъ забывать, что чѣмъ дальше будетъ откладываться проведеніе этой, совершенно неотложной части земской реформы, тѣмъ труднѣе будетъ наладить земскую работу. Тѣ же правила въ ст. 4-ой содержатъ указаніе на то, что не позднѣе трехъ дней по окончаніи сессіи перваго уѣзднаго собранія уѣздныя управы „должны: приступить къ образованію волостныхъ избирательныхъ комиссій“, назначить сроки составленія избирательныхъ списковъ, „опредѣляютъ общее число волостныхъ гласныхъ по каждой земской волости и распредѣляютъ это число между сельскими избирательными округами“, при чемъ списки избирателей „должны быть составлены волостною избирательною комиссіею по каждому сельскому избирательному округу не позднѣе десяти дней, согласно ст. 13 наказа“ (ст. 4 пун. 5).

Устанавливая всѣ эти подробности, законодатель предусматривалъ, что уѣзднымъ земствамъ безъ опоры на правильно организованную сѣть мелкихъ земскихъ единицъ почти невозможно будетъ справиться со всей работой, какъ специально земской, такъ и административной, т. е. по выполненію функций Государственной власти на мѣстахъ. Для примѣра укажемъ на податной аппаратъ, который безъ волостной или вѣрнѣе сельской земской управы съ ея „сборщиками платежей не сможетъ обслуживать“ ни земство, ни Государство, какъ ни неотложено въ интересахъ земства и Республики обезпечить правильное поступленіе земскихъ повинностей и налоговъ; то же будетъ и при регистраціи гражданъ, для несенія всякаго рода государственныхъ повинностей, воинской и пр.; и при выполненіи возложенной закономъ на уѣздныя земства парламентскимъ закономъ отъ 3 января 1919 года роли по укрѣпленію въ част-

ную собственность населенія земель изъ государственнаго земельного фонда и т. д., и т. д.

Немногое сдѣлаетъ уѣздное земство безъ сельскихъ управъ въ области продовольствія, особенно въ моментъ, когда и кооперативы переживаютъ переходное время и нельзя особенно рассчитывать на ихъ здоровую самостоятельность. Последнее обстоятельство ярко было отмѣчено по отношенію городскихъ кооперативовъ на второмъ съѣздѣ Союза Городовъ Грузіи. Предсѣдатель Главнаго Комитета Союза Н. З. Эліава, доказывая необходимость городамъ имѣть свои продовольственные склады и магазины сказалъ, „мы (Тифлисская Городская Управа) хотѣли черезъ кооперативы подойти къ населенію, но въ результатъ вышло, что эти кооперативы сумѣли изъ пустой Городской кассы выкачать 800 тысячъ рублей и мы вслѣдствіи этого не могли дать населенію во время сахара за отсутствіемъ денегъ“; предсѣдатель Съѣзда, Кутаисскій Городской голова Д. И. Каландарашвили указалъ на то, что до обновленія Городскаго Самоуправленія (послѣ революціи) и введенія земства, кооперативы управляли страной; это конечно не должно быть, а пока кооперативы не довольствуются исключительно кооперативнымъ дѣломъ городамъ съ ними нужно размежеваться. Мы останавливаемся нѣсколько на этомъ переходномъ явленіи кооперативной жизни, чтобы подчеркнуть значенія сельск. земства въ продовольств. дѣлѣ, за которое въ первую очередь, съ огромнымъ напряженіемъ всѣхъ силъ взились уѣздныя управы*).

Сказанное позволяетъ намъ сдѣлать выводъ, что тѣмъ скорѣе будутъ созданы сельскія земства, тѣмъ скорѣе блага, которыя несетъ населенію земство, проникнуть въ самую толщу народа и тѣмъ прочіе будетъ земское дѣло въ Грузіи.—Также посмотрѣлъ на это и первый земскій съѣздъ**) по докладу Г. Е. Бережкіани.

Мы уже указывали, что мысль принять за основу мелкой земской единицы сельское общество не новая и чтобы разобраться въ ней мы должны ясно представить себѣ, что же представляетъ изъ себя существующее сельск. О-во. Конечно, мы не располагаемъ всѣми необходимыми свѣдѣніями и воспользуемся матерьялами, еще не окончательно обработанными по сельско-хозяйственной переписи 1916 года, при чемъ и эти свѣдѣнія приходится въ части касающейся Кутаисскаго уѣзда, 6 сел.-общ. Тонетскаго уѣзда и 3 сель.-общ. Лечхум-

*) См. № 3 „Кавк. Гор.“ за 1919 г. „Первый Съѣзда Земствъ Грузіи“ страница 53.

**) См. резолюц. „Кавк. Гор.“ стр. 57.

скаго уѣзда, гдѣ не было приведено обследованія, пополнить по значительно устарѣвшимъ даннымъ Кавказскаго календаря за 1917 годъ, по Борчалинскому уѣзду ограничиться лишь свѣдѣнiями по 23 сел.-общ., обследованными въ 1916 году.

Для удобства пользованiя этими матерьялами мы предлагаемъ двѣ таблицы, по которымъ можно судить: а) какъ распредѣляются сельскiя Общества по уѣздамъ и отдѣльныя селенiя по сельскимъ Обществамъ (табл. 1.) и б.) о составѣ сельскихъ обществъ по числу отдѣльныхъ хозяйствъ и по количеству населенiя (таб. 2).

Разсматривая эти таблицы прежде всего бросается въ глаза чрезвычайная пестрота всѣхъ элементовъ, образующихъ сель.-общество, и становится совершенно понятно, почему земцы особенно подчеркнули необходимость „сообразоваться съ мѣстными условiями жизни“.

Всѣхъ сельскихъ Обществъ, не считая Сухумскаго округа въ Грузiи 359 (графа 1 таб.) и конечно не скоро еще возможно будетъ такъ приблизить земство къ населенiю, чтобы каждое сельское общество образовывало самостоятельную земскую единицу, такъ какъ для созданiя 359 мелкихъ земскихъ единицъ, нужно однихъ предсѣдателей и членовъ управъ 1077 человекъ, число же гласныхъ сельскихъ собранiй подлежащихъ избранiю въ Грузiи было бы около 8,975, считая въ среднемъ только по 25 гласныхъ на каждое земство (ст. 13 Врем. пол. о зем. учр. предоставляетъ уѣздному земскому собранiю установить число волостныхъ (сельскихъ), гласныхъ „въ количествѣ отъ 20 до 50 лицъ въ зависимости отъ численности населенiя“).

Число мелкихъ земскихъ единицъ естественно придется значительно сократить и, слѣдовательно, невозможно будетъ принять за основу „существующее сельское общество“.

Графа 8 таблицы 1 позволяетъ намъ отмѣтить, что большинство существующихъ сельскихъ обществъ 260 изъ 359 состоятъ не облѣ какъ изъ 10 селенiй, при чемъ 149 изъ нихъ объединяютъ собою до 6 селенiй. Исключенiемъ являются сельскiя общества Душетскаго уѣзда, въ которыхъ въ среднемъ по 35 селенiй, Горiйскаго—по 24 и Тонетскаго по 23 (граф. 8—15 табл. 1).—Количество селенiй даетъ нѣкоторую характеристику сель.-обществъ, особенно если къ этимъ свѣдѣнiямъ доавитъ данные о количествѣ отдѣльныхъ хозяйствъ, входящихъ въ составъ тѣхъ же сел.-обществъ. Изъ графъ 4 и 5

*) Отдѣлъ статистическiй стр. 76—116.

таб. 2 видно, что въ 155 сель.-общ. состоитъ отъ 500 до 1000 отдѣльныхъ хозяйствъ и въ 131 до 500 хозяйствъ. Свѣдѣнія о составѣ сел. общ. по числу отдѣльныхъ хозяйствъ (таб. 2.) по соображеніямъ экономическимъ, пожалуй, самыя цѣнныя.—Въ среднемъ каждое сел.-общ. состоитъ изъ 817 хозяйствъ (до революціи въ составѣ сел.-общ. входили только крестьянскія хозяйства и потому сел. хоз. перепись 1916 года не касается другихъ владѣній). Если же взять среднее число хозяйствъ въ сельскихъ обществахъ по уѣздамъ, то получимъ:

По Рачинскому уѣз.	428
„ Лечхумскому	535
„ Телавскому	585
„ Тифлисскому	657
„ Озургетскому	704
„ Зугдидскому	724
„ Тіонетскому	776
„ Ахалкалакскому	817
„ Борчалнскому	895
„ Душетскому	948
„ Сенакскому	958
„ Горійскому	990
„ Шорапанскому	1036
„ Сигнахскому	1046
„ Ахалцихскому	1089

Эти свѣдѣнія кажутся намъ устойчивыми для большинства уѣздовъ и пожалуй было бы правильно *однимъ признакомъ при опредѣленіи размѣра будущей мелкой земской единицы* принять какое либо опредѣленное количество отдѣльныхъ, самостоятельныхъ хозяйствъ.

Такъ, если бы мы взяли для примѣра, какъ минимумъ для образованія одной мелкой земской единицы двѣ тысячи отдѣльныхъ хозяйствъ, то по даннымъ сельск. хозяйст. переписи 1916 г. (граф. 3 табл. 2) мы получимъ:

въ Тіонетскомъ (неполномъ)	2
„ Лечхумскомъ (неполномъ)	3
„ Телавскомъ	4
„ Ахалцихскомъ	5
„ Рачинскомъ	5
„ Ахалкалакскомъ	6

въ Душетскомъ	6
„ Тифлисскомъ	7
„ Озургетскомъ	9
„ Борчалинскомъ (неполномъ)	10
„ Сигнахскомъ	11
„ Сенакскомъ	11
„ Зугдидскомъ	13
„ Шораланскомъ	15
„ Горійскомъ	16

Всего по 15 уѣздамъ . . . . . 123 мел-

кихъ земскихъ единицы, при чемъ еслибы мы сравнили этотъ списокъ съ общимъ числомъ жителей по уѣздамъ (графа 18 табл. 2) то, за исключеніемъ Душетскаго и Борчалинскаго уѣздовъ, осталось бы та же картина, т. е. число мелкихъ земскихъ единицъ въ нашемъ примѣрѣ находится также почти въ прямой зависимости отъ численности населенія. — Если всѣ остальные, частновладельческія хозяйства будутъ включены въ общее число ихъ, то это вѣроятно не внесетъ большого измѣненія, такъ какъ послѣ аграрной реформы, нормирующей эти хозяйства въ отношеніи землепользованія они не будутъ сильно отличаться отъ общей массы хозяйствъ.

Составъ сельскихъ обществъ, по количеству (по даннымъ переписи, 1916 г.) населенія (таб. 2 графы 8—17) отмѣчаетъ чрезвычайную неравномѣрность распредѣленія населенія по отдѣльнымъ существующимъ обществамъ, 12-ть изъ нихъ имѣютъ всего до одной тысячи жителей, а 2 свыше десяти тыс. жит., что конечно подчеркиваетъ не правильное раздѣленіе раздѣленіе уѣздовъ на сельск.-общ.

Если же сравнить общее количество населенія съ числомъ хозяйствъ по уѣз., то, какъ мы уже отмѣтили извѣстное соотношеніе замѣчается, напр. въ Рачинск. уѣздѣ, гдѣ на одно сельск. общество изъ 428 хозяйствъ приходится 3789 жителей, и въ Ахалцихскомъ изъ 1098 на хозяйство въ среднемъ приходится отъ 6—8 душъ, такимъ образомъ таблицы позволили намъ съ нѣкоторымъ основаніемъ сдѣлать слѣдующій выводъ: *существующія сельск. об-ва, по составу своему не могутъ быть приняты въ основаніе мелкой земской единицы.* Кроме того, эти таблицы указали на возможность признать за одно изъ основаній при опредѣленіи числа мелкихъ земскихъ единицъ опредѣленное количество отдѣльныхъ хозяйствъ, какъ было выше указано.

Не слѣдуетъ однако забывать и другія условія, не учитывая

которыхъ не возможно намѣтить и опредѣлить число мелкихъ земскихъ единицъ для каждаго уѣзда, такъ какъ требованія экономическія, этнографическія, историческія и географическія могутъ не только внести коррективъ, но и совершенно измѣнить предположенія, основанныя исключительно на статистическихъ данныхъ.

Имѣя въ виду, что по закону съ введеніемъ мелкой земской единицы подлежатъ упраздненію установленія крестьянскаго сельскаго управленія и слѣдовательно „Сельское Земство“ все же замѣнить собою „сельское общество“, мы считаемъ нужнымъ нѣсколько остановиться на юридической структурѣ мелкой земской единицы, для выясненія отчасти круга дѣятельности волостного земства, той роли которая отводится этому земству въ сельской жизни и тѣхъ задачъ которыя несмотря на это останутся у отдѣльныхъ селеній и будутъ ими разрѣшаться самостоятельно.

Права и обязанности стараго дореформеннаго сельскаго общества въ Закавказьѣ были точно опредѣлены въ ст. 401 положенія о сельскомъ состояніи изд. 1902 г. (особ. прил. къ т. IX Свода Законовъ). Всѣми дѣлами сельскаго общества вѣдалъ сельскій сходъ (ст. 397 Пол. о сел. сост.), состоящій изъ всѣхъ домохозяевъ общества, а съ 1915 года многочисленныхъ селеній изъ выборныхъ представителей по одному па 20 дымовъ. Сельскій сходъ выбиралъ должностныхъ лицъ предусмотрѣнныхъ закономъ, разрѣшалъ всѣ вопросы, подлежавшіе его обсужденію, какъ въ интересахъ всего общества, такъ и отдѣльныхъ его членовъ (назначеніе опекуновъ, попечителей, разрѣшеніе семейныхъ раздѣловъ и др.), назначалъ сборы на общественныя расходы, производилъ раскладку „казенныхъ сборовъ и земскихъ повинностей между частными крестьянскими обществами, въ составъ сельскаго общества входящими“, и раскладку на все сельское общество общественныхъ повинностей, могъ постановлять приговоры объ удаленіи изъ общества вредныхъ и порочныхъ его членовъ „дальнѣйшее пребываніе коихъ въ этой средѣ угрожаетъ мѣстному благосостоянію и безопасности“ и распоряжался общественными земельными угодіями, принадлежащими нѣбому сельскому обществу и находящимися въ общемъ владѣніи жителей, какъ то: пустопорожними или частными землями. Кроме этого „малочисленнымъ селеніямъ, а также отдѣльно частнымъ кр-мъ обществамъ, входящимъ въ составъ одного сельскаго схода, предоставлялось, независимо отъ общаго сельскаго схода собираться особо, на частныхъ сходахъ, для обсужденія собственно предметовъ исключительно до ихъ общихъ интересовъ касающихся“, говоритъ законъ

Таблица № 1.

Распределение Сельских Обществъ по уездамъ и отдѣльныхъ селеній по сельскимъ Об-вамъ.

Название уѣзда.	Число всѣхъ сельск. Обществъ въ уѣздѣ.		Число всѣхъ селеній въ уѣздѣ.		Чис. сельск. об-въ по составу ихъ:										Число сельск. общ-въ состав-ляющихъ селеніи.	Примѣчаніе:	
	1	2	Чис. сельск. об-въ по составу ихъ:					8	9	10	11	12	13	14			15
			1-го сел.	2-хъ сел.	3-хъ сел.	4-хъ сел.	5-ти сел.										
Ахалкалакскій	14	112	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	1) Свѣд. по матерьял. сел.-хоз. переписи 1916 г.	
Ахалихскій	9	66	—	—	1	—	—	12	2	—	—	—	—	—	—	2) Свѣд. по 23 сел. общ. съ 240 сел. по матерьял. сел.-хоз. переписи 1916 г.; по остальн. 9-ти сел.-об. свѣд. нѣтъ;	
Борчалинскій	32	363	1	1	—	1	1	6	5	2	—	—	—	—	—	3) Свѣд. по 2) взято изъ дѣлъ 6. губ. покр. и посел. дѣл. Присутствія за 1917 г.	
Горійскій	33	798	—	—	—	—	—	—	9	10	2	5	—	—	—	4) Свѣд. по матер.-сел.-хоз. переписи 1916 г.	
Душетскій	12	422	—	—	—	—	—	—	2	4	2	2	1	—	—	5) Свѣд. по 6 сел. общ. съ 133 сел. по матер. переписи 1916 г.; а по 6 сел. общ. съ 149 сел. по Кавк. календ. за 1917 г.	
Сигнахскій	21	115	3	3	4	2	2	18	2	1	—	—	—	—	—	6) Свѣд. по сел. хоз. пер. 1916 г.	
Телавскій	12	47	1	—	3	3	—	10	1	1	—	—	—	—	—	7) Свѣд. по Кавк. календ. за 1917 г.	
Тифлиссскій	21	182	4	1	1	1	3	15	2	4	—	—	—	—	—	8) Свѣд. по 13 сел.-общ. съ 99 сел. по матер. переписи 1916 г.; а по 3 сел. об-въ съ 91 сел. по Кавк. кал. 1917 года.	
Тонетскій	12	282	—	—	1	—	—	1	6	2	1	1	—	—	—	9) Свѣд. по матер.-сел.-хоз. переписи 1916 года.	
Зугдидскій	35	126	1	9	11	4	4	35	2	—	—	—	—	—	—	10) Свѣд. по сел. хоз. пер. 1916 г.	
Кутаисскій	38	189	4	3	5	3	5	36	2	—	—	—	—	—	—	11) Свѣд. по Кавк. календ. за 1917 г.	
Лечхумскій	16	190	—	—	—	1	3	10	4	1	—	—	—	—	—	12) Свѣд. по 3 сел.-общ. съ 99 сел. по матер. переписи 1916 г.; а по 3 сел. об-въ съ 91 сел. по Кавк. кал. 1917 года.	
Озургетскій	26	135	1	2	2	5	4	26	—	—	—	—	—	—	—	13) Свѣд. по матер.-сел.-хоз. переписи 1916 года.	
Ратинскій	26	139	3	—	5	5	7	23	3	—	—	—	—	—	—	14) Свѣд. по матер.-сел.-хоз. переписи 1916 года.	
Сенакскій	23	130	—	1	4	4	3	22	1	—	—	—	—	—	—	15) Свѣд. по матер.-сел.-хоз. переписи 1916 года.	
Шораланскій	29	230	—	—	1	2	4	25	4	—	—	—	—	—	—	16) Свѣд. по матер.-сел.-хоз. переписи 1916 года.	
Итого	359	3526	19	20	39	32	39	260	47	23	7	9	2	1	1		

Таблица № 2.

Составъ Сельскихъ Обществъ по числу отдѣльныхъ хозяйствъ и по количеству населенія.

Названіе уезда	Число Сел. Общ. въ уездѣ	Число селеній въ уездѣ	Число хозяйствъ въ уездѣ	Число Сельск. - Обществъ въ составъ кажда. изъ нихъ				Число Сельск. - Обществъ по количеству населенія обоюга пола въ тысячахъ:										Примъ- чаніе
				По 500 хос.	По 1000 хос.	По 1500 хос.	По 2000 хос.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Ахалкалскій	14	112	11,458	4	10	—	—	1	—	2	3	—	7	1	—	18	82,802	Всѣ селенія помянутыя только по матеріаламъ Сельск.-Хос. переписи 1916 года. Потому и въ селеніи по Куцисск. у.; селенія не помнны по Бор-ятинск., Тіонетск. и Лечхумск. уездамъ.
Ахалцхскій	9	194	9,885	—	9	—	—	—	—	—	—	—	4	3	2	—	70,454	
Борчалинскій	23	240	20,466	9	14	—	—	1	—	2	3	1	7	2	3	4	136,715	
Горійскій	33	798	32,712	7	24	—	—	—	—	4	11	7	1	7	2	1	200,081	
Душетскій	12	422	11,385	3	9	—	—	—	—	—	1	5	2	3	1	—	70,005	
Сигнахскій	21	115	21,974	5	9	—	—	3	—	1	3	5	2	2	3	2	113,775	
Телавскій	12	47	7,068	2	10	—	—	1	—	—	1	6	1	3	—	—	60,932	
Тифлиссскій	21	181	13,797	12	9	—	—	5	3	1	4	4	2	1	—	—	76,955	
Тіонетскій	6	134	4,658	4	2	—	—	—	—	3	2	—	1	—	—	—	23,232	
Зугдидскій	35	126	25,339	23	12	—	—	—	—	8	13	9	4	1	—	—	118,849	
Кутаисскій	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Лечхумскій	13	99	6,958	11	2	—	—	1	3	7	—	1	1	—	—	—	39,925	
Озургетскій	26	134	18,314	15	10	—	—	1	4	4	12	2	1	2	—	—	98,519	
Раинскій	26	139	11,144	24	2	—	—	3	7	12	2	1	—	1	—	—	70,178	
Сенакскій	23	130	22,039	4	19	—	—	—	2	2	6	9	2	1	1	—	106,906	
Шораланскій	29	230	30,478	8	14	—	—	1	—	1	3	3	10	3	4	4	160,380	
Итого	303	3101	247,675	131	155	16	1	112	32	52	49	61	30	31	23	11	2	1,429,708

(ст. 411 Пол. о сел. сост.).— Слѣдовательно параллельно сельскому сходу существуетъ еще „частный сходъ“, который завѣдываетъ землями, состоящими въ отдѣльномъ пользованіи селеній или частныхъ кр-хъ обществъ, распредѣляя внутреннюю между ними раскладку казенныхъ сборовъ и земскихъ повинностей, предупреждая накопленіе недоимокъ, взыскивалъ ихъ и предварительно обсуждалъ тѣ вопросы, которые должны были обсуждаться на общемъ сельскомъ сходѣ и т. д.

По избраніи волостной земской управы всѣ, дѣла, запасы, матеріалы имущества, доходы и капиталы, подлежащихъ упраздненію установленій крестьянскаго сельскаго управленія ст. 12 прив. о прив. въ дѣйс. Вр. пол. о зем. уч.), т. е. означеннаго выше сельскаго схода передаются волостной управѣ, такъ же, какъ „на волостное земство переходятъ всѣ обязательства, лежащія согласно общественнымъ приговорамъ или договорамъ на существующихъ обществахъ по отношенію „къ правительственнымъ учрежденіямъ, различнымъ обществамъ и частнымъ лицамъ“ и которые имѣютъ цѣлю удовлетвореніе потребностей волостного земскаго управленія“ (ст. 13 тѣхъ же правилъ).

Права и обязанности Волостного Земства точно указаны въ ст. 110 и 114 Врем. пол. о зем. учр. при чемъ совершенно естественно волостному земству переходятъ лишь тѣ дѣла, имущества и обязанности, которыя касались всего сельскаго общества въ цѣломъ, исключая распоряженія и завѣдыванія общественными земельными угодьями, и дѣлами относящимися къ вѣдѣнію частныхъ сходовъ отдѣльныхъ селеній или частныхъ крестьянскихъ обществомъ, слѣдовательно и право распоряженія этими землями общаго пользованія остается за тѣми же частными сходами, какъ ихъ предусматриваетъ законъ, почему нѣтъ никакого основанія стремиться къ тому, чтобы каждое сельское общество составляло самостоятельную земскую единицу; имущественныя интересы этого не требуютъ.

Попутно нелишнее, быть можетъ, отмѣтить, что если для рѣшенія дѣлъ сельскаго общества, когда на сельскій сходъ должны были являться всѣ домохозяева или представители одному на двадцать отдѣльныхъ хозяйствъ. Многолюдность сельскаго общества представляла извѣстныя неудобства: съ введеніемъ мелкой земской единицы неудобства эти отпадаютъ, такъ какъ для руководства дѣлами волостного земства будетъ избираться небольшое количество гласныхъ (отъ 20 до 50), которымъ конечно не трудно будетъ собираться на одну или двѣ сессіи земскихъ собраній въ году хотя бы

и изъ отдаленныхъ селеній, входящихъ въ составъ одной мелкой земской единицы; не будетъ при земствѣ громоздкаго аппарата, каковымъ являлся общій сельскій сходъ.

Всѣ эти соображенія позволяютъ намъ утверждать, что и съ юридической стороны нѣтъ никакихъ доводовъ къ признанію сельского общества за основу мелкой земской единицы.

Необходимо обратить серьезное вниманіе еще и на то обстоятельство, что цѣлой территоріи въ одной опредѣленной границѣ сельскаго общества не было, ибо въ составъ его входили, какъ извѣстно, исключительно крестьянскія земли и потому земли и угодія сельскихъ обществъ почти всегда были расположены череполосно съ землями частныхъ владѣльцевъ. Совсѣмъ не то волостныя земства, территорія которыхъ такъ же, какъ и территорія уѣздныхъ земства должна быть точно опредѣлена въ указанныхъ уѣзднымъ земскимъ собраніемъ границахъ и всѣ земли, какъ казенныя, быв. частновладѣльческія, такъ и быв. крестьянскія безъ исключенія входятъ въ составъ волостного земства. Поэтому при опредѣленіи границъ нужно тщательно провѣрить списки владѣльцевъ и ихъ земельныхъ угодій, чтобы не было на границахъ земства владѣній одного лица, входящихъ въ составъ двухъ смежныхъ волостныхъ земствъ, что было бы чрезвычайно неудобно въ отношеніи земскихъ повинностей.

Въ заключеніе; нужно отмѣтить, что какъ бы сложнымъ не казался уѣздн. земствамъ вопросъ объ опредѣленіи числа и границъ волостныхъ земствъ не слѣдуетъ откладывать его разрѣшенія, тѣмъ болѣе, что измѣненіе границъ останется правомъ уѣзднаго земства (ст. 113 пун. 11 Пол. о зем. учр.). Конечно, желательно избѣжать на первыхъ порахъ крупной ихъ ломки и потому осторожнѣе было бы въ началѣ создавать ихъ не слишкомъ большое число.

Законъ, обезпечивая волостному земству самостоятельность, все же возлагаетъ на уѣздное земство главное попеченіе за земскою дѣятельностью (ст. 113 пун. 7 и 8 Вр. пол. о зем. учр.). Не ставя волостное земство въ подчиненіе уѣздному, законъ все же отводитъ волостному земству роль по преимуществу вспомогательную по управленію и завѣдыванію земскимъ хозяйствомъ и было бы ошибкой возможно скорѣе не воспользоваться услугами и помощью сельскаго земства.

В. Яновичъ.

Изъ очередныхъ задачъ центрального земства.

Борьба съ вредителями сельскаго хозяйства.

Нѣтъ такого растенія изъ культивируемыхъ человекомъ для полученія того или иного продукта, которое не подвергалось бы за время отъ посѣва до сбора урожая нѣлѣому ряду неблагоприятныхъ влiянiй, среди которыхъ одними изъ важнѣйшихъ являются вредныя животныя и болѣзни растенiй. Степень экономическаго значенiя ихъ лучше всего можетъ быть оцѣнена по цифровымъ даннымъ о причиняемыхъ ими убыткахъ, которые получены въ результатѣ специальныхъ изслѣдованiй въ различныхъ странахъ. Наиболѣе полная и, вмѣстѣ съ тѣмъ, весьма яркiя цифры намъ даетъ классическая страна сельскаго хозяйства—Америка. Такъ, хлопчатнику одного только штата Техасъ наносится ежегодно хлопковымъ долгоносикомъ вредъ, оцѣниваемый въ среднемъ въ 45.000.000 рублей. Табаку въ штатахъ Кентукки и Тенесси въ 1908 году причиненъ вредъ табачнымъ жукомъ-блошкой, оцѣниваемый въ 4.000.000 руб. Посѣвамъ хлѣбовъ на всей площади штатовъ въ одинъ годъ сельскаго размноженiя гессенской мушки наносится вредъ, достигающiй 200.000.000 рублей, тогда какъ общiя потери полевыхъ культуръ равны, въ среднемъ, 500.000.000 рублей въ годъ; потери отъ вредителей американскихъ лѣсовъ опредѣляются приблизительно въ 120.000.000 рублей каждый годъ; плодоводство же приноситъ въ жертву вреднымъ насѣкомымъ до 60.000.000 рублей ежегодно. Цѣлымъ рядомъ лучшихъ ученыхъ Америки установлено, что, въ среднемъ, убытки сельскаго хозяйства только отъ вредныхъ насѣкомыхъ составляютъ не менѣе 10% всего урожая. Стоимость урожая всѣхъ продуктовъ земледѣлiя, въ широкомъ смыслѣ слова, производимыхъ ежегодно Соединенными Штатами, исчислялась ими (въ началѣ девятисотыхъ годовъ) приблизительно въ суммѣ 20.000.000.000 рублей, сообразно чему на долю вредныхъ насѣкомыхъ падаетъ цифра въ 2.000.000.000 рублей каждый годъ, которая вчетверо превышаетъ затраты государства на армию и флотъ, равна всему государственному долгу Штатовъ, вчетверо больше убытковъ отъ пожаровъ, въ шесть разъ больше всѣхъ ассигнованiй на содержанiе и работы министерства земледѣлiя и вчетверо больше всѣхъ затратъ на содержанiе учебныхъ заведенiй. По поводу послѣд-

ней цифры энтомологъ Фольсомъ говоритъ: „американскимъ фермерамъ стоитъ гораздо дороже прокормить вредныхъ насекомыхъ, чѣмъ содержать всю систему учебныхъ заведеній для всеобщаго обученія“.

Оставляя Соединенные Штаты, гдѣ одной изъ причинъ оцѣрченнаго колоссальнаго значенія вредителей сельскаго хозяйства можетъ являться исключительная интенсивность послѣдняго, обратимся къ гораздо болѣе близкимъ намъ примѣрамъ — изъ сельскаго хозяйства Россіи. Не будемъ, при этомъ, останавливаться на убыткахъ, наносимыхъ сельскому хозяйству такими вредителями, какъ саранча, полевая мышь и т. п., причиняющими колоссальный, но лишь временный, а не ежегодный, вредъ. Гораздо болѣе интересны данныя о вредѣ, приносимомъ вредителями, дѣйствующими постоянно, приносящими вредъ въ отдѣльности небольшой, но въ совокупности понижающими урожай на весьма чувствительную величину. Такъ, для Харьковской губерніи энтомологъ И. В. Емельяновъ опредѣляетъ среднюю цифру убытка, наносимаго одной только отрасли хозяйства — садоводству, въ 3.000.000 рублей ежегодно, что равняется, приблизительно, всему бюджету Харьковскаго губернскаго земства. Еще болѣе характерна цифра потерь отъ различныхъ насекомыхъ свекловичныхъ плантацій Юго-Западнаго края, которыя въ 1899 году достигли 3.500.000 рублей, причемъ кромѣ того, на борьбу съ ними было израсходовано землевладельцами около 2.000.000 рублей, которые также должны учитываться, какъ убытокъ. Кромѣ вредныхъ насекомыхъ, колоссальная роль въ хозяйствѣ наиболѣе хлѣбородныхъ губерній юга Россіи и Украины принадлежитъ грибнымъ болѣзнямъ хлѣбныхъ злаковъ, главнымъ образомъ, головнѣ, уничтожающей, въ среднемъ ежегодно отъ $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ урожая главнаго хлѣбнаго района — пшеницы, что даетъ для Кубанской области, на примѣръ, отъ $2\frac{1}{2}$ —5 милліоновъ четвертей недобора урожая или 20—40.000.000 рублей убытка, по цѣнамъ до войны.

Не въ лучшихъ условіяхъ въ данномъ отношеніи находится и Грузія. Хотя, благодаря недавнему учрежденію въ ней спеціальнаго Бюро борьбы съ вредителями, мы не располагаемъ вполне точными статистическими данными о размѣрахъ убытковъ, причиняемыхъ послѣдними, но нѣкоторый цифровой матеріалъ въ этомъ отношеніи имѣется. Такъ, въ 1893 г. въ одномъ лишь селеніи Русси-Горійскаго уѣзда хлѣбными жуками, по даннымъ

Борисевича, нанесены убытки на сумму не менѣе 8000 рублей. Затѣмъ, въ 1900 году населеніе Ахалкалакского уѣзда испытало форменный голодь, какъ результатъ массоваго появленія хлѣбнаго клона-черепашки, причинившаго убытковъ свыше 600.000 рублей. О тѣхъ опустошеніяхъ, которыя причиняются, хотя и не изъ года въ годъ, но чрезвычайно часто, сельскому хозяйству Грузіи полевыми мышами, не приходится и говорить: настолько вредъ отъ нихъ очевиденъ для всякаго. Однако, несомнѣнно большое значеніе въ экономикѣ сельскаго хозяйства играетъ длинный рядъ такихъ вредителей и болѣзней растений, которые не бросаются сразу въ глаза незнающему человеку, но въ совокупности производятъ колоссальную истребительную работу. Особенно велико значеніе этаго рода вредителей въ области цѣнныхъ культуръ, напримѣръ, плодоводства или виноградарства. Что касается послѣдняго, то уже тѣ громадныя затраты, которыя производятся населеніемъ Грузіи на леченіе виноградниковъ, показываютъ на роль болѣзней винограда въ дѣлѣ ея культуры, къ счастью вполне уже, какъ видно, понятую населеніемъ. Положеніе плодоводства Грузіи въ этомъ отношеніи еще плачевнѣе. Какъ показало производившееся Тифлисскимъ Земскимъ Бюро борьбы съ вредителями сельскаго хозяйства въ 1916-17 гг. специальное обследованіе, плодовые сады наиболѣе важныхъ плодоводственныхъ районовъ Грузіи, напримѣръ, Горійскаго, чрезвычайно сильно страдают отъ вредителей и болѣзней, добычей которыхъ ежегодно становится отъ $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{2}$ всего урожая фруктовъ. По даннымъ 1895 года (Сборникъ свѣдѣній по плодоводству въ Закавказьѣ, 11), Горійскій уѣздъ давалъ тогда ежегодно до 70.000 пудовъ различныхъ плодовъ, причемъ площадь подъ плодовыми насажденіями опредѣлялась въ 700 десятинъ; въ настоящее время, насколько извѣстно, эта площадь увеличилась не менѣе, чѣмъ въ 4 раза и урожаи опредѣляется цифрой около 300.000 пудовъ, что при средней (нормальной) цѣнѣ пуда фруктовъ въ 2 рубля даетъ цифру ежегодныхъ убытковъ плодоводовъ одного Горійскаго уѣзда отъ 150.300.000 рублей.

Не въ лучшемъ положеніи находятся и другія отрасли сельскаго хозяйства въ Грузіи. Зерновые злаки, въ особенности кукуруза несутъ ежегодный, мало замѣтный, даже ничтожный на первый взглядъ, но колоссальный въ конечномъ итогѣ налodge въ пользу вредителей и болѣзней.

Такъ, отъ одной только головни, по даннымъ того же Бюро, гибнетъ ежегодно, въ среднемъ, до 20% урожая пшеницы и ячменя по Тифлисской губернии. Если мы включимъ сюда необследованныя губернии Западной Грузии, а также другіе зерновые злаки, и прежде всего, кукурузу, также сильно страдающую отъ головни, и примемъ среднюю потерю всѣхъ зерновыхъ злаковъ на территории Грузіи только въ 10% сбора, то, конечно, не впадемъ въ преувеличеніе. Не будетъ для нашихъ условій также преувеличеніемъ принять даваемую американскими энтомологами цифру 10% потери урожая отъ вредныхъ насекомыхъ, въ результатъ чего ежедневный недоборъ зерновыхъ злаковъ выразится средней цифрой 20%. Распространяя эту цифру также на другія культуры и исходя изъ нея, мы можемъ исчислить, хотя бы съ грубымъ приближеніемъ, годовые итоги потерь всего сельскаго хозяйства. Для этой цѣли воспользуемся данными поземельно-раскладочныхъ присутствій о площадяхъ отдѣльныхъ культуръ, валовой и чистой ихъ доходности, положенными въ основу земельного обложенія Закавказья на 1912-1914 гг. Эти данныя сводимъ въ слѣдующую таблицу:

	Зерн. хлѣба	Виноградн.	Сады	Всего
Площадь	1.146.189 д.	50.012 д.	3274 д.	
Валов. доходность 1 дес.	52 р.	193 р.	107 р.	
Общая валовая доходность	59.601.828 р.	9.652.316 р.	350.318 р.	69.604.462 р.
Общая чистая доходность	5.883.325 р.	2.959.478 р.	161.064 р.	9.003.867 р.
Убытки отъ вред. (20%) валовой доходн.	11.920.364 р.	1.930.462 р.	70.062 р.	13.920.888 р.

Изъ этой таблицы видно, что годовые убытки сельскаго хозяйства Грузіи, причиняемые вредителями и болѣзнями достигаютъ почти 14.000.000 р. Значеніе этой цифры выступаетъ особенно рельефно, если обратить вниманіе, что чистая доходность всѣхъ тѣхъ же культуръ исчисляется лишь въ 9.000.000 р. это значитъ, что сельскіе хозяева Грузіи используютъ для себя въ

полтора раза меньшее количество продуктовъ сельскаго хозяйства, чѣмъ приходится на долю вредителей и болѣзней. Еще болѣе характерно, что указанная сумма убытковъ, если не принимать во вниманіе разницы цѣнъ на продукты сельскаго хозяйства въ 1911 г. и современныхъ, оказывается только вдвое меньше общей суммы всѣхъ поступившихъ съ территоріи Грузіи въ 1918 г. налоговъ (около 30.000.000 р.), если же учесть сказанную разницу, что болѣе правильно, и принять, что цѣны увеличились только въ 50 разъ, то годичный налогъ, взимаемый съ сельскихъ хозяевъ вредителями, оказывается въ 20 съ лишнимъ разъ большимъ, чѣмъ всѣ налоги, поступающіе въ пользу государства со всѣхъ отраслей промышленности.

Такое колоссальное экономическое значеніе дѣятельности вредителей сельскаго хозяйства придаетъ исключительную важность вопросу объ организаціи мѣропріятій по борьбѣ съ ними, которыя дали-бы возможность хотя нѣкотораго уменьшенія наносимаго ими вреда.

Посмотримъ, что дѣлается въ этомъ отношеніи въ другихъ передовыхъ странахъ. Наивысшаго развитія дѣло борьбы съ вредителями достигаетъ въ настоящее время въ Соединенныхъ Штатахъ, гдѣ это дѣло распредѣлено между Центральнымъ Правительствомъ и мѣстными самоуправленіями отдѣльныхъ штатовъ. Центральнымъ органомъ является Энтомологическое Бюро въ Вашингтонѣ, располагающее специальнымъ персоналомъ въ 650 лицъ и годичнымъ бюджетомъ въ 1.383.600 рублей. Основной задачей Бюро является организація изученія вредителей и выработка мѣръ борьбы съ ними, но не самая борьба, которая предоставляется всецѣло мѣстнымъ правительствамъ штатовъ. Последнія содержатъ для этой цѣли также спеціальныя организаціи съ общимъ числомъ спеціального персонала около 600 человекъ. Содержаніе всей этой арміи спеціалистовъ, въ помощь которымъ имѣется еще болѣе многочисленный персоналъ, оборудованіе и содержаніе многочисленныхъ станцій, бюро и лабораторій, наконецъ, самая организація и выполненіе борьбы съ вредителями поглощаютъ, конечно, ежегодно колоссальныя суммы, исчисляемыя милліонами, но практической умъ американцевъ вполне правильно учитываетъ всю цѣлесообразность этого рода затратъ, вполне окупающихся получаемымъ увеличеніемъ урожая.

Въ странахъ Стараго Свѣта дѣло борьбы съ вредителями

Стоитъ значительно, ниже, чѣмъ въ Америкѣ, но и здѣсь мы не найдемъ ни одного государства, не удѣляющаго вниманія этому важному для сельскаго хозяйства вопросу. Наилучшаго развитія достигаетъ эта отрасль въ сходной съ Грузіей по естественнымъ условіямъ Италіи, гдѣ имѣется нѣсколько крупныхъ станцій по борьбѣ съ вредителями и ведется интенсивная работа на мѣстахъ. Въ послѣднее время удѣляется много вниманія данному вопросу также Англійей, создавшей спеціальныя организациі во всѣхъ своихъ колоніяхъ и Имперское Бюро въ Лондонѣ.

Въ Россіи за послѣднее десятилѣтіе также достигнуты въ этомъ отношеніи значительныя успѣхи, причемъ вниманіе данному вопросу удѣлялось и государствомъ и земствами. Раздѣленіе труда между правительственными учрежденіями, при этомъ, представляетъ значительный интересъ, благодаря тому, что эта важная сторона дѣла подверглась въ Россіи серьезной разработкѣ, давшей возможность придти къ опредѣленнымъ принципамъ. Принципы эти сводятся, вообще, къ тому, что центральная государственная власть беретъ на себя организацию научной разработки вопросовъ борьбы съ вредителями сельскаго хозяйства, подготовку спеціальнаго персонала, разрабатываетъ общія схемы организациі борьбы въ государствѣ и оказываетъ всяческую поддержку соответствующимъ начинаніямъ земствъ. На долю послѣднихъ, такимъ образомъ, ложится созданіе такихъ организациі, которыя могли-бы взяться за непосредственное осуществленіе необходимыхъ по мѣстнымъ условіямъ мѣропріятій по борьбѣ съ вредителями, поднятіе самостоятельности населенія въ этомъ направленіи и организацию необходимой помощи ему. Сообразно этимъ принципамъ, главная дѣятельность Министерства Земледѣлія въ Россіи сводилась къ организациі соответствующихъ научныхъ учреждений—опытныхъ станцій, имѣющихъ цѣлью изученіе вредителей и болѣзней сельско-хозяйственныхъ растений и выработку возможныхъ мѣръ борьбы съ ними, земства-же при поддержкѣ Министерства организовали для обслуживанія своихъ нуждъ мѣстныя Бюро борьбы съ вредителями, имѣющія цѣлью проводить въ жизнь выработанныя опытными станціями мѣры борьбы. Цѣлесообразность такой организациі лучше всего доказывается тѣмъ, что къ 1914 году большинство губернскихъ земствъ Россіи имѣло свои бюро борьбы съ вредителями, широко развернувшія свои работы, направленные къ поднятію доходности хозяйства. Не входя здѣсь въ

дальнѣйшія подробности, обратимся къ вопросу объ организаціи борьбы съ вредителями въ Грузіи.

Наличность въ Закавказьѣ цѣлаго длиннаго ряда серьезнѣйшихъ враговъ сельскаго хозяйства давно обратила на себя вниманіе соотвѣтствующихъ правительственныхъ и общественныхъ органовъ, вызвавъ къ жизни спеціальныя Бюро борьбы съ вредителями, учрежденныя въ 1916 г. на земскіе сборы Закавказья. Территорія Грузіи, по первоначальному плану, должна была обслуживаться двумя такими Бюро—Тифлисскимъ, (въ районъ котораго включалась Тифлисская и Эриванская губерніи и Карсская область) и Кутаисскимъ (районъ—Западная Грузія), но изъ нихъ осуществлено только одно Тифлиское, дѣятельность котораго распространена съ 1918 года на всю Грузію. Въ задачу Тифлискаго Бюро вошелъ рядъ мѣропріятій по оказанію населенію непосредственной помощи въ дѣлѣ борьбы съ вредителями, какъ-то: организація и веденіе борьбы съ вредителями, имѣющими массовый характеръ (саранча, полевая мышь и т. п.), изслѣдованіе мѣстныхъ вредныхъ животныхъ и растений, популяризація свѣдѣній о нихъ среди населенія, подача совѣтовъ по борьбѣ, организація прокатныхъ пунктовъ и складовъ лечебныхъ матеріаловъ и т. п. Всѣ эти задачи за время дѣятельности Бюро получили осуществленіе, хотя и въ различной степени. Такъ, въ первую очередь Бюро провело изслѣдованіе своего района, безъ чего, не зная съ какими вредителями придется имѣть дѣло, не было возможности проектировать чисто-практическія мѣропріятія; изслѣдованію не подверглась, однако, вся западная Грузія, вошедшая въ районъ дѣятельности Бюро лишь въ 1918 году. Затѣмъ, Тифлискимъ Бюро выпущенъ рядъ брошюръ и плакатовъ, разъясняющихъ населенію простымъ языкомъ мѣры борьбы съ важнѣйшими вредителями. Въ важнѣйшихъ плодородныхъ районахъ Бюро были организованы прокатныя пункты аппаратовъ для леченія садовъ; склады лечебныхъ матеріаловъ и функционировали особые легучіе отряды, демонстрировавшіе населенію приемы рациональнаго леченія. Кроме того, Бюро организовало по мѣрѣ надобности борьбу съ полевыми мышами и съ головней хлѣбныхъ злаковъ, несмотря на всѣ затрудненія, вызванныя условіями момента. Не останавливаясь на другихъ, не менѣе важныхъ работахъ Бюро, для ознакомленія съ которыми могутъ служить печатные отчеты Бюро, перейдемъ

къ вопросу объ организаціи борьбы съ вредителями въ новыхъ условіяхъ при наличіи въ Грузіи земскихъ учреждений.

Самый фактъ существованія земства является громаднымъ плюсомъ въ данномъ дѣлѣ, такъ какъ до сего времени всѣ работы Бюро протекали въ очень трудныхъ условіяхъ, благодаря отсутствію на мѣстахъ прочныхъ и достаточно авторитетныхъ среди населенія организаций. При земствахъ, въ особенности же при наличіи мелкихъ земскихъ единицъ, работа бюро имѣетъ возможность стать на вполне твердую почву, опереться на пользующиеся полнымъ довѣріемъ населенія земскіе органы. Эти послѣдніе, съ другой стороны, не могутъ обойти даннаго вопроса уже въ виду чисто-формальныхъ обстоятельствъ, налагаемыхъ на земства статьей 3, пунктомъ 12 „Временнаго Положенія о земскихъ учрежденіяхъ“, указывающей въ числѣ относящихся къ вѣдѣнію земства мѣропріятій по поднятію экономическаго благосостоянія населенія— „мѣропріятія по охранѣ полей, луговъ, лѣсовъ, садовъ и огородовъ отъ порчи и истребленія вредными въ сельскомъ хозяйствѣ насѣкомыми и животными“. Еще важнѣе этихъ формальныхъ обязательствъ то очерченное выше громадное экономическое значеніе вопроса о вредителяхъ, которое онъ имѣетъ въ Грузіи и которое должно сдѣлать мѣропріятія по борьбѣ съ вредителями однимъ изъ основныхъ начинаній земствъ въ области поднятія производительности хозяйства. Такъ какъ и центральная государственная власть, въ свою очередь, не можетъ оставаться безучастной въ такомъ важномъ для благосостоянія государства вопросѣ, то очевидно, что обслуживаніе нуждъ населенія въ дѣлѣ борьбы съ вредителями сельскаго хозяйства должно базироваться на совмѣстной и согласованной работѣ правительственныхъ и земскихъ органовъ. Въ основу такого согласованія работы въ цѣляхъ наиболѣе экономическаго и выгоднаго использования силъ и средствъ, долженъ быть положенъ принципъ раздѣленія труда по той же въ общемъ, схемѣ, какая принята въ этомъ отношеніи въ земской Россіи: правительство, въ лицѣ соответствующихъ органовъ Министерства Земледѣлія, должно взять на себя научно-опытную разработку вопросовъ борьбы съ вредителями и обслуживаніе общегосударственныхъ задачъ въ данной области, а земство—организацію практической помощи населенію въ дѣлѣ охраны урожаевъ отъ вредителей.

Слѣдующій серьезный вопросъ, — гдѣ должна быть сосре-

доточена работа по борьбѣ съ вредителями, въ вѣдѣніи какихъ земскихъ органовъ должна она находиться—общеземскихъ, уѣздныхъ или болѣе мелкихъ? Наиболее цѣлесообразнымъ является распределеніе этой работы между всѣми названными органами, причемъ въ основу этого распределенія должны быть положены извѣстные принципальныя и практическія соображенія. Такъ, необходимость точнаго выясненія всѣхъ вредителей и организаціи постоянного наблюденія за ходомъ ихъ размноженія для предупрежденія массоваго появленія требуетъ наличія солидно оборудованнаго учрежденія, въ видѣ спеціальнаго бюро, содержаніе котораго и обслуживающаго его спеціальнаго персонала требуетъ значительныхъ затратъ и не можетъ быть посылно отдѣльнымъ уѣзднымъ земствамъ. Имѣя, затѣмъ, въ виду то обстоятельство, что большинство вредителей и болѣзней растений не ограничивается въ своей дѣятельности опредѣленными, узкими районами, а способны быстро распространяться изъ района въ районъ, необходимо сконструировать организацію для борьбѣ съ ними такъ, чтобы она не была связана съ узкими районами, напрымѣръ, съ уѣздами, это достижимо лишь при извѣстной централизаціи дѣла борьбы въ рукахъ общеземскаго органа. Съ другой стороны, уѣзднымъ земствамъ зачастую совершенно непосильно справиться съ извѣстнымъ вредителемъ своими средствами, а, между тѣмъ, не принятіе мѣръ борьбы въ одномъ уѣздѣ можетъ грозить бѣдствіемъ ряду сосѣднихъ: въ такихъ случаяхъ общеземскій органъ долженъ приходить на помощь уѣзднымъ и болѣе мелкимъ земствамъ. Мы приходимъ, такимъ образомъ, къ мысли о необходимости имѣть центральную земскую организацію по борьбѣ съ вредителями, которая состояла-бы въ вѣдѣніи общеземскаго органа, согласуя свою работу не только съ нуждами отдѣльныхъ земствъ, но и съ общимъ дѣломъ всей Грузии планомъ. Въ качествѣ такой организаціи можетъ быть принято существующее Тифлисское Земское Бюро борьбы съ вредителями, которое должно немедленно перейти въ вѣдѣніе общеземскаго органа и приспособлено къ новымъ условіямъ. Это приспособленіе не представитъ затрудненій, такъ какъ необходимость его предусматривалась при учрежденіи Бюро и выразится лишь въ извѣстной детальной разработкѣ принциповъ обслуживания интересовъ отдѣльныхъ земствъ и всей земской территоріи въ ея совокупности, на которой пока можно не останавливаться.

Въ итогъ всѣхъ изложенныхъ соображеній, мы приходимъ къ слѣдующимъ основнымъ положеніямъ:

I. Крупное экономическое значеніе вредителей и болѣзней сельскохозяйственныхъ растений въ Грузіи заставляетъ земства и правительство обратить самое серьезное вниманіе на борьбу съ ними, какъ одну изъ основныхъ мѣръ поднятія производительности сельскаго хозяйства.

II. Роль правительства, въ лицѣ Министерства Земледѣлія, должна состоять въ организациі солиднаго научно-опытнаго учрежденія для изслѣдованія вредителей и болѣзней растений.

III. На земства ложится задача оказанія населенію мѣръ непосредственной помощи въ дѣлѣ борьбы съ вредителями и болѣзнями растений.

IV. Для цѣлесообразнаго осуществленія этой задачи существующее Тифлисское Земское Бюро борьбы съ вредителями должно немедленно перейти въ вѣдѣніе центрального общеземскаго органа, причѣмъ должна быть выработана детальная схема взаимоотношеній отдѣльныхъ земствъ и центрального органа въ отношеніи участія въ содержаніи Бюро, руководствѣ его работой и пользованіи его услугами.

В. Уваровъ.

Бѣлый уголь.

Въ настоящее время правительство и мѣстное самоуправленіе стоятъ передъ разрѣшеніемъ очень сложной и отвѣтственной задачи по поднятію производительности страны, такъ какъ въ этомъ заключается основное условіе для выхода изъ того экономическаго тупика, въ которомъ уже нѣсколько лѣтъ безпомощно обѣдетъ страна. Къ изученію и планомерному использованию въ интересахъ народа естественныхъ богатствъ края необходимо, поэтому, приступить въ первую очередь къ изученію и использованию въ интересахъ народа

Среди естественныхъ производительныхъ силъ страны одна изъ первыхъ мѣстъ занимаетъ сила паденія воды, называемая въ противоположность черному цвѣту минеральнаго топлива, „бѣлымъ углемъ“. Наличные запасы бѣлаго угля достигаютъ въ Грузіи около 3 милліоновъ лошадиныхъ силъ.

Гидравлическая энергія рѣкъ зависитъ отъ двухъ элементовъ: количества воды, протекающей въ рѣкѣ, и уклона рѣки. Первая величина не постоянна, а подвержена періодическимъ колебаніямъ, достигая наибольшей своей величины во время таянія снѣговъ на горахъ или продолжительныхъ дождей, а наименьшей во время лѣтней засухи или зимнихъ холодовъ. Что касается уклона, то всякая рѣка имѣющая паденіе не менѣе 6,5 метровъ на километръ длины, является уже источникомъ энергіи, могущей быть превращенной въ работу. Вообще же, гидравлическая энергія тѣмъ цѣннѣе, чѣмъ уклонъ больше, такъ какъ для полученія одного и того же результата при большемъ уклонѣ требуется соответственно меньшее количество воды, стоимость же установки зависитъ, главнымъ образомъ, отъ пропускной способности каналовъ, трубъ и турбинъ.

Значеніе блага угля въ томъ, что являясь силой природы, онъ можетъ замѣнять собой физическій трудъ человѣка (1 лошадиная сила энергіи соответствуетъ труду 10 рабочихъ), при чемъ этотъ источникъ энергіи является вѣчнымъ, неиссякаемымъ, какъ другіе виды топлива, дешевымъ, особенно при крупныхъ установкахъ и непрерывномъ производствѣ, и, наконецъ, болѣе гигиеничнымъ, чѣмъ коптящее минеральное топливо.

Бѣлый уголь получилъ особенно быстрое развитіе съ конца прошлаго столѣтія, когда удалось осуществить передачу на большія разстоянія тока высокаго напряженія и ввести значительныя усовершенствованія въ конструированіи водяныхъ турбинъ. Съ этого времени явилась возможность утилизировать энергію высокогорныхъ участковъ рѣкъ, отдаленныхъ отъ мѣста потребленія энергіи на десятки и даже сотни километровъ.

Развитіе примѣненія блага угля зависитъ, конечно, отъ величинаго и возможнаго спроса на энергію, что, въ свою очередь, обусловливается общими экономическими, социальными и политическими условіями страны. При отсутствіи своего топлива, что имѣетъ мѣсто въ Грузіи, промышленность можетъ развиваться въ ней широко лишь при наличности другого источника энергіи, каковымъ и оказывается бѣлый уголь. Послѣдній является однимъ изъ самыхъ дешевыхъ видовъ энергіи, а поэтому, если цѣлесообразная финансовая и экономическая политика не допуститъ чрезмѣрнаго роста цѣны на электрическую энергію, то низкая стоимость ея неизбежно привлечетъ въ страну капиталы и вызоветъ къ жизни новыя производства.

Преимущества гидравлической установки по сравнению съ тепловой ясно видны изъ слѣдующаго параллельнаго расчета, произведеннаго для германскихъ довоенныхъ условій для установки въ 1000 лошадиныхъ силъ съ передачей энергии на 30 верстъ. Стоимость сооруженія тепловой станціи равна 270 тыс. марокъ, а гидравлической 440 тыс., но зато годовая себѣстоимость лошадиной силы составляетъ при 8 час. производствѣ для тепловой установки 105 марокъ, а для гидравлической 75 марокъ, при непрерывной же, 24 часовой, работѣ—для тепловой 165 мар., а гидравлической—95 марокъ. Эти расчеты сдѣланы при цѣнѣ угля 25 марокъ за тонну, при чемъ на годовую работу лошадиной силы требуется 3 тонны угля; если же своего топлива въ странѣ нѣтъ и его приходится ввозить, а слѣдовательно переплачивать еще за провозъ и дощину, то отношеніе еще болѣе увеличивается въ сторону гидравлической энергии.

Не можетъ конкурировать съ бѣлыми углемъ и жидкое топливо. Такъ, въ Калифорніи, гдѣ имѣлась уже развитая нефтепромышленность, получило очень широкое распространеніе и использование блага угля. Сперва, считая что конкуренція съ жидкимъ топливомъ на мѣстѣ его полученія не можетъ оказаться экономически выгодной, гидравлическая энергія была предназначена преимущественно для цѣлей орошенія, но очень скоро большая часть подпадающей гидравлической энергии стала требоваться на нефтяные промыслы для выкачки и перекачки нефти.

Естественныя условія и богатства Грузіи открываютъ широкія перспективы для примѣненія въ ней гидравлической энергии. Экономическое развитіе Грузіи тѣсно связано съ интенсификаціей ея сельскаго хозяйства и увеличеніемъ въ то же время количества обрабатываемыхъ земель, такъ какъ въ настоящее время толькѣ тѣмъ иными культурами занята всего 18% всей территоріи Грузіи. Въ этой отрасли примѣнимость блага угля очень велика. Прежде всего, съ его помощью получается изъ воздуха особый азотистый удобритель, плохо растворимый водой, а потому особенно пригодный при поливомъ хозяйствѣ; широко распространено въ восточной Грузіи.

Удлинная блага угля сдѣлаетъ, поэтому, ненужнымъ ввозъ чилийской селитры, почти исключительно идущей пока на удобреніе, и повысить урожайность въ 4-5 разъ, позволяя собрать съ десятины 200-300 пудовъ зерна, вмѣсто 50-60 пудовъ.

Затѣмъ, широкое примѣненіе дешевой электрической энергии

въ сельскомъ хозяйствѣ позволить удешевить производство многихъ цѣнныхъ растений, напр. хлопка, могущихъ быть культивируемыми по естественнымъ условіямъ страны; дешевое же сырье и энергія является основой для развитія въ краѣ обрабатывающей промышленности, которая при настоящихъ условіяхъ можетъ выдержать конкуренцію съ дешевыми иностранными фабрикатами, лишь при особо покровительственной таможенной политикѣ, едва ли возможной какъ вслѣдствіе внѣшнихъ условій, такъ и при демократическомъ строеѣ внутри страны.

Наконецъ, электрическая энергія должна найти себѣ широкое примѣненіе въ осушеніи и орошеніи многихъ сотенъ тысячъ десятинъ, въ настоящее время не пригодныхъ для культуры земли, какъ то: Потійскія болота, Алазанская, Горская, Ширакская и др. степи.

Не меньшія перспективы открываются передъ бѣлымъ углемъ и при разработкѣ лѣсныхъ богатствъ. Лѣса занимаютъ въ Грузіи свыше 2½ миллионновъ десятинъ и совершенно пока неиспользованы, въ то время какъ механическая и химическая переработка древесины при дешевой энергіи должна несомнѣнно широко развиваться.

Наконецъ, въ такой горной странѣ, какъ Грузія, съ ея богатými запасами марганца неизбѣжно должны развиваться, при наличности дешевой энергіи, горное дѣло и металлургическая промышленность. Если въ промышленности главная роль, быть можетъ, будетъ принадлежать частной инициативѣ и капиталу, по преимуществу иностранному, то само земское и городское хозяйство требуетъ не мало энергіи на освѣщеніе городовъ и селъ, устройство трамвая и подъѣздныхъ путей, снабженіе энергіей своихъ предприятий и т. п. Передъ правительствомъ, кромѣ того, стоитъ еще очередная задача по электрофикаціи желѣзнодорожной сѣти и установленію сообщенія съ хлѣбороднымъ сѣверомъ черезъ кавказскій хребетъ.

Осуществимость всѣхъ открывающихся передъ Кавказомъ и въ частности Грузіей, перспективъ въ связи съ утилизаціей бѣлаго угля, доказывается примѣромъ Калифорніи, имѣющей много сходнаго съ Кавказомъ. Площадь обѣихъ странъ и ихъ наибольшія протяженія въ длину и ширину почти одинаковы, а непрерывная горная цѣпь „Rocky Mountains“, съ ея вершинами до 15 тыс. футъ соотвѣтствуетъ кавказскому хребту; климатъ Калифорніи, расположенной приблизительно на 5° широты ближе къ экватору, нѣсколько мягче кавказскаго. Сѣверная часть Калифорніи гориста, южная же похожа на равнины Куры и Аракса, при чемъ съ Муганской и Мильской степями можно сравнить пустыни „Колорадо“, „Мокейва“ и

„Долины Смерти“. Рѣки, спускающіяся съ главнаго хребта, очень схожи по своимъ условіямъ и режиму въ обѣихъ странахъ. Населеніе Кавказа въ 4 раза больше, чѣмъ Калифорніи, но численность жителей 6 главныхъ городовъ обѣихъ странъ почти одинакова. Замѣчается аналогія и въ условіяхъ промышленности. Въ обѣихъ странахъ имѣются нефтяныя промысла, но вообще промышленность развита была слабо, а преобладало земледѣліе и, главнымъ образомъ, поливное. Такъ, 88% всей промышленной мощи Сѣверной Америки сосредоточены не на западѣ, а въ шести восточныхъ штатахъ.

Наличной гидравлической энергіи въ Калифорніи насчитывается около 2 милліоновъ лошадиныхъ силъ. Утилизациа благаго угля, начавшись въ Калифорніи съ девяностыхъ годовъ прошлаго столѣтія, сдѣлала съ тѣхъ поръ колоссальныя успѣхи. До войны было уже использовано 45% наличной энергіи и существовало 14 крупныхъ гидроэлектрическихъ предриятій, обслуживающихъ нужды сѣдскаго хозяйства, горной и нефтяной промышленности, транспорта и городскихъ предриятій. Въ частности, въ связи съ дешевой энергіей, особенно развилось производство цемента, спросъ на которой все расширяющагося примѣненія жельзо-бетона въ строительномъ дѣлѣ все увеличивается.

Непосредственно передъ войной (болѣе поздними свѣдѣніями мы не располагаемъ) по использованию благаго угля Калифорніи стояла на первомъ мѣстѣ среди всѣхъ штатовъ Сѣв. Америки. Такимъ образомъ, естественныя условія Грузіи очень благоприятны для широкаго развитія въ ней гидроэлектрическихъ предриятій. Однако, помимо естественныхъ условій, болшее значеніе играютъ и другія соціально-экономическія предпосылки, какихъ сейчасъ на лицо нѣтъ, по создать каковыя и входитъ въ обязанность и заботу демократическаго правительства и мѣстнаго самоуправленія Грузіи. Въдѣ тѣ же самыя благоприятныя естественныя условія были на Кавказѣ и при старомъ строе, однако изъ 8,2 милліоновъ лошадиныхъ силъ благаго угля использовано было всего лишь 7 тыс. т. е. 0,2%.

Большимъ тормазомъ для широкаго использования запасовъ благаго угля является устарѣлое водное законодательство. Необходимо твердо установить, кому и на какихъ началахъ можетъ быть предоставлено право пользованія силой паденія рѣкъ, составляющей національную собственность. Здѣсь борются двѣ точки зрѣнія: одна считаетъ наиболѣе правильнымъ предоставить возможно широкий

просторъ частной иниціативѣ, другая же стоитъ за монополизацию дѣла въ рукахъ правительства и самоуправленія. Въ то время, какъ въ западно-европейскіхъ странахъ, Швейцаріи, Германіи, Норвегіи, правительства опредѣленно склоняются къ послѣдней точкѣ зрѣнія, въ Грузіи въ настоящее время имѣеть, повидимому, болѣе шансовъ первая, т. е. выдачи концессій частнымъ предпринимателямъ.

Выдавать концессіи правительство должно на такихъ условіяхъ, какія съ одной стороны, исключали бы возможность спекуляціи и хищническаго и непланомѣрнаго использованія водныхъ богатствъ, съ другой же—ограждали потребности гигиены, водоснабженія, сельскаго хозяйства и судоходства. Дѣло въ томъ, что данная рѣка часто является единственнымъ источникомъ удовлетворенія этихъ потребностей, тогда какъ потребная энергія можетъ быть получена и изъ другого мѣста, и другимъ путемъ. Затѣмъ въ такихъ предпріятіяхъ, какъ центральныя электрическія станціи, отвѣтственность предпринимателя въ исправномъ снабженіи потребителей энергіей поневолѣ является всегда ограниченной. Поэтому, такъ какъ всякій пере-рывъ въ доставленіи энергіи затрагиваетъ интересы слишкомъ большаго числа лицъ и учреждений, не только частныхъ, но и обществ-венныхъ, то правительству необходимо быть особенно требователь-нымъ въ изысканіи мѣръ, обезпечивающихъ надежную работу стан-ціи; государственный надзоръ не можетъ, поэтому, ограничиваться лишь вопросами о безопасности работающихъ въ предпріятіи лицъ и исполненіи законовъ по охранѣ труда, но долженъ вникать и во внутреннюю техническую организацію.

Полное и планомѣрное использованіе запасовъ блага угля мо-жетъ достигаться тѣмъ, что за правительствомъ остается право вы-купа предпріятія въ любое время, съ возмѣщеніемъ лишь дѣйстви-тельно понесенныхъ и не амортизированныхъ еще затратъ по соо-руженію станціи, въ томъ случаѣ, если данный участокъ рѣки пред-полагается использовать полнѣе и технически цѣлесообразнѣе; кро-мѣ того, правительство должно оставить за собой право устанавли-вать связь между отдѣльными станціями и тѣмъ суммировать полу-чаемую ими энергію. Провести такое право въ жизнь можно лишь въ томъ случаѣ, если съ самаго начала будетъ проведена унифика-ція системы тока и высота напряженія сѣти. Въ Швейцаріи и Гер-маніи въ послѣднее время уже признана необходимость такой уни-фикаціи, причемъ Швейцарія пыталась провести ее принудитель-нымъ санкціонированіемъ крупныхъ предпріятій, а Германія—созда-ніемъ рода главныхъ государственныхъ электрическихъ станцій, сое-

дивенныхъ между собой воздушной сѣтью высокаго напряженія въ 100 тысячъ вольтъ. Народное хозяйство заинтересовано въ дешевой энергій. Вопросы тарифовъ на энергю должны обратить тщательное вниманіе правительства, при чемъ самымъ цѣлесообразнымъ представляется намъ фиксированіе опредѣленной предпринимательской прибыли, категорическое установленіе положенія, по которому налоги и пошлины не засчитываются въ себѣстоимость единицы энергій, т. е. не перекадываются на потребителей, а выплачиваются изъ прибыли, и, наконецъ, полная техническая и коммерческая отчетность предпріятія.

Слѣдующей задачей, не менѣе важной, чѣмъ вопросы воднаго права, является всестороннее изученіе тѣхъ запасовъ блага угля, какими располагаетъ страна. Во всѣхъ передовыхъ промышленныхъ странахъ стараго и новаго свѣта произведенъ уже довольно подробный кадастръ водныхъ силъ и всѣ эти государства въ настоящее время достаточно точно знаютъ, какими ресурсами они располагаютъ и имѣютъ, повѣтому, возможность составить опредѣленный планъ использования своихъ богатствъ.

Составленіе достаточно подробной описи водныхъ силъ является не такой уже сложной и долгой задачей, чтобы считать ее неисполнимой при настоящемъ финансовомъ положеніи страны. Въ Швеція, на примѣръ, располагающей 6,75 милліонами лошадиныхъ силъ блага угля, достаточно подробный кадастръ ихъ, обнимающій бассейны 32 главныхъ рѣкъ, составленъ въ 3 года. Непланомѣрная же и случайная утилизація блага угля, неизбежная при отсутствіи учета и изученія его, можетъ нанести народному хозяйству трудно поправимый вредъ. Такъ, въ Италія широкая и безсистемная выдача концессій крайне затруднила и задержала осуществленіе правительственнаго проекта по электрофикаціи желѣзно-дорожной сѣти въ Ломбардіи и во время войны Италія, не имѣющей собственнаго минеральнаго топлива, пришлось жестоко поплатиться за прежніе промахи въ дѣлѣ цѣлесообразнаго использования блага угля.

Не касаясь подробностей составленія описи водныхъ богатствъ Грузіи, такъ какъ эта тема по своей обширности требовала бы спеціальнаго обсужденія, укажу лишь на нѣкоторыя общія положенія. Бѣлый уголь есть, повторяю, функція количества протекающей воды и паденія рѣки. Рельефъ края, въ большей его части, имѣется въ видѣ подробной съемки Военно-Топографическаго отдѣла въ одноверстномъ масштабѣ съ проведеніемъ горизонталей черезъ каждыя 5-10 саж. Этотъ богатый матеріалъ, на составленіе кото-

раго затрачено масса труда, времени и средствъ, долженъ быть детально разработанъ и онъ дастъ всѣ необходимыя свѣдѣнія о конфигураціи бассейновъ, ихъ площади, уклоновъ по отдѣльнымъ участкамъ, высотъ и т. д. На этихъ картахъ нанесена водная сѣть, до мелкихъ рѣчекъ включительно и, разрабатывая ее, мы можемъ получить данныя объ извилистости, уклонѣ, длинѣ отдѣльных рѣчныхъ долинъ. Приводя всѣ эти данныя къ однимъ и тѣмъ же, сравнимымъ между собой величинамъ, такъ сказать къ одному знаменателю, мы можемъ выдѣлить изъ всей массы бассейновъ нѣсколько типичныхъ, классифицированныхъ по определеннымъ признакамъ, важнымъ для изученія вопроса о „бѣломъ углѣ“. Нѣсколько сложнѣе обстоитъ вопросъ о многоводности рѣкъ. Источникомъ ея является метеорологическіе осадки, выпадающіе въ видѣ дождя и снѣга, при чемъ главная роль въ вопросѣ питанія рѣкъ принадлежитъ послѣдному. И хотя Тифлисская Физическая Обсерваторія и производитъ въ теченіе достаточно долгаго времени метеорологическія наблюденія, но надо отмѣтить, что станціи ея расположены главнымъ образомъ въ нижнихъ частяхъ бассейновъ, а не въ ихъ верховьяхъ, главнымъ образомъ насъ интересующихъ, и кромѣ того, очень бѣдны наблюденіями надъ снѣжнымъ покровомъ. Во всякомъ случаѣ разработка метеорологическихъ данныхъ объ осадкахъ дастъ цѣлый рядъ основныхъ данныхъ для сужденія о многоводности рѣкъ. По рѣкамъ стекаетъ, однако, лишь часть выпадающихъ осадковъ, другая часть испаряется, третья просачивается, при чемъ такъ наз. коэффициентъ стока зависитъ отъ очень сложнаго комплекса причинъ и мѣстныхъ особенностей.

Количество стекающей по рѣкамъ воды въ послѣдніе годы опредѣляются гидрометрической частью Воднаго Управленія, собравшей уже довольно много данныхъ.

Пищищеву настоящія строки пришлось въ 1916 году по предложенію образовавшейся при академіи наукъ комиссіи по изученію естественныхъ силъ Россіи произвести подсчетъ наличныхъ запасовъ бѣлаго угля на Кавказѣ. На основаніи этой работы общее количество бѣлаго угля Грузіи, имѣющееся въ ея главныхъ рѣкахъ въ теченіе всего года, можетъ быть принято въ 2,8 милліоновъ лошадиныхъ силъ; 18 участковъ на 13 рѣкахъ: Ріонѣ, Хонисѣ-Цхали, Губисѣ-Цхали, Цхенисѣ-Цхали, Техурѣ, Ингурѣ, Кодорѣ, Гумистѣ, Бзыби, Тоу, Мзымуѣ, Б. Дяхвѣ и Арагвѣ обладаютъ мощностью свыше 50 тысячъ силъ, а отъ 10—50 тысячъ силъ имѣется на 25 участкахъ 19 рѣкъ.

Упомянутая работа носить характер первоначального, самаго общаго подсчета, указывающаго лишь на наличие большихъ запасовъ бѣлаго угля и его наиболѣе крупныхъ сосредоточій, и требуетъ продолженія и детализаціи. Произведя такой, болѣе подробный, учетъ, органы, выдающіе народнымъ хозяйствомъ, т. е. правительство и мѣстное самоуправленіе, должны выработать затѣмъ общій планъ утилизаціи запасовъ бѣлаго угля. Этотъ планъ долженъ быть тѣсно и неразрывно связанъ не только съ воднымъ дѣломъ страны, но и всѣмъ ея народнымъ хозяйствомъ. Дѣло въ томъ, что рѣки являются не только носителемъ энергіи, но и источникомъ для удовлетворенія нуждъ водоснабженія, орошенія, судоходства и сплава. Съ другой стороны, благодаря горному характеру края, по долинамъ рѣкъ сосредоточена главная жизнь его: здѣсь расположены города; по нимъ проходятъ пути сообщенія; онѣ являются главнымъ культивируемымъ сельско-хозяйственнымъ земельнымъ фондомъ. Отсюда ясно, что вопросы использованія энергіи рѣкъ неразрывно связаны со всѣмъ народнымъ хозяйствомъ Грузіи и заслуживаютъ, поэтому, самаго серьезнаго вниманія правительства и мѣстнаго самоуправленія.

А. Эссенъ.

Кооперация на распутии.

Вліяніе войны и революціи на кооперацію. Внутреннее размягченіе коопераціи. Статистика и дѣйствительность. Общественная работа безъ общественной идеи. Распыленность потребителя.

То, что переживаетъ сейчасъ Тифлисская кооперація, характерно не только для этого сравнительно большого, но ограниченаго малымъ и однообразнымъ пространствомъ, кооперативнаго опыта. Органъ Прикаспійскаго союза потребит. обществъ (въ Баку) — „Трудовая жизнь“, въ номерѣ отъ 9 марта, отмѣчаетъ тѣ же самыя отрицательныя явленія въ работѣ прикаспійскихъ кооперативныхъ организацій, какія наблюдаются и въ Тифлисѣ. Отрывочныя свѣдѣнія о положеніи коопераціи въ грузинской провинціи свидѣтельствуютъ о томъ же самомъ. Всюду кооперація переживаетъ глубокій внутренній кризисъ; всюду ответственные кооперативные круги припуждены подойти къ переоцѣнкѣ тѣхъ началъ, на которыхъ мѣстная кооперація построила свой количественный успѣхъ и свою качественную слабость. Очевидно въ данномъ случаѣ рѣшающую

роль сыграли не какія-нибудь мѣстные особенности, а причины болѣе глубокія и общія и для Грузіи, и для Азербейджана, и для крупнаго промышленнаго центра, какимъ является Баку, и для захудалой заброшенной деревни. Причины эти—война и революція, тотъ экономическій порядокъ, какой былъ созданъ, или вѣрнѣе—создался въ послѣдніе годы.

Вотъ что пишетъ, напримѣръ, „Трудовая жизнь“.

—„Въ послѣднее время все чаще и чаще приходится слышать изъ устъ кооператоровъ утверженіе, что война и революція сыграли для коопераціи отрицательную роль. Питаясь монополярными и реквизированными товарами, въ условіяхъ почти полнаго отсутствія дѣятельности частно-торговаго капитала; ведя работу по распредѣленію данныхъ ей государствомъ товаровъ, *кооперация*, конечно, въ извѣстной мѣрѣ *внутренне размякла*“ (курсивъ мой).

Въ чемъ же проявилось это внутреннее размягченіе кооперативныхъ организацій? Въ той же самой статьѣ, имѣющей руководящій характеръ, „Труд. жизнь“ далѣе пишетъ: „Организаторскій стимуль добыванія и выскиванія на рынкѣ товаровъ, инициативность, а также и энергія по созданію новыхъ кооперативовъ, которые и безъ всякаго усилія со стороны центровъ возникали въ непомѣрномъ количествѣ,—все то, что такъ необходимо для борьбы среди рыночной анархіи,—все это, дѣйствительно, понемногу утрачивалось кооперативами“.

Примѣнительно къ тифлисской коопераціи тѣ же самыя мысли были высказаны мною недавно на страницахъ одной изъ мѣстныхъ газетъ: Кто хоть слегка знакомъ съ исторіей возникновенія потребительныхъ обществъ въ Тифлисе, тотъ знаетъ, какъ легки были первыя побѣды этихъ обществъ. Но это не были побѣды организованнаго потребителя, это были только удачныя комбинаціи правленій съ легко получаемыми товарами изъ различныхъ продовольственныхъ организацій, созданныхъ войною. Понятно, что подобныя „побѣды“ не способны были создать энтузіазма въ потребительскихъ массахъ, того энтузіазма, который порождаетъ широкую общественную инициативу, еще большую сплоченность интересовъ, стойкость и сознательность рядового потребителя. И когда пора такихъ побѣдъ прошла, когда надо выступить на борьбу съ оружіемъ истинно-кооперативнымъ—тифлисская кооперація увидѣла всю шаткость своихъ внутреннихъ устоевъ; у нея нѣтъ опоры“.

А между тѣмъ безспорнымъ почти стало утверженіе, что въ ряду факторовъ общественнаго строительства, въ области экономи-

ческий отношеній, въ поднятїи производительныхъ силъ страны, въ культурномъ воспитанїи массъ, кооперація должна занять доминирующее положеніе. Высшій числовой обмѣнъ тифлисской, грузинской и закавказской коопераціи какъ будто бы уже соответствуетъ этому высокому назначенію кооперативныхъ объединеній. Сѣть кооперативныхъ ячеекъ достаточно густо оплетаетъ Закавказье, въ частности Грузію. Закавказскій Союзъ (фактически — грузинскій) объединяетъ до 1000 кооперативныхъ организацій. Вотъ цифры роста кооперативнаго движенія въ Тифлисѣ: на 1 сентября 1918 г. общее число членовъ потребительныхъ обществъ составляло 61.651 человекъ, среднее число членовъ на 1 общество составляло 1855 человекъ, средній оборотъ 1 общества — 1.385.712 рублей, всего обществъ 30. Здѣсь имѣется потребит. о-ва съ десяткомъ тысячъ членовъ, какъ „Возрожденіе“, „Тифлисскій кооперативъ“, „Единеніе“ и др. Инструкторскій отдѣлъ Тифлискаго союза кооперативовъ заканчиваетъ въ настоящее время составленіе диаграммы, рисующей положеніе коопераціи въ Тифлисѣ. Согласно даннымъ этой диаграммы, на 1 сентября 1918 составъ членовъ тифлискихъ потребительскихъ о-въ опредѣляется такъ: интеллигентныя профессіи — 20.731 членъ, рабочихъ — 15.820, военно-служащихъ 12.050, неопредѣлен. профессій — 8.650, ремесленниковъ — 3.400. Исходя изъ общепринятаго расчета, можно утверждать, что тифлискія потребительныя общества, при 61 тыс. членовъ, вовлекаютъ въ кругъ кооперативныхъ взаимоотношеній свыше 300 тысячъ членовъ потребителей, т. е. почти все населеніе г. Тифлиса!..

И не даромъ Закавказскій Союзъ дерзаетъ взять на себя монопольное распредѣленіе керосина, закупленнаго правительствомъ Грузіи, а такъ же и др. продуктовъ. Онъ будетъ такъ же дерзать очевидно и при всякихъ правительственныхъ опытахъ на установленіе монополии на тѣ или иныя продукты, или при осуществленіи проектовъ „государственнаго снабженія населенія продуктами молочнаго потребленія“ — на чѣмъ официальные финансисты Грузіи проектируютъ построеніе бюджета молодой республики (см. статьи Елисѣя Козловскаго въ газ. „Ворьба“). Ибо только кооперація и является общественнымъ торговымъ аппаратомъ, на который можетъ опереться государство, выступающее въ роли коммерсанта — оптовика.

Но такая статистика тифлис. коопераціи, числовое выраженіе ея. Внутреннее же содержаніе далеко не соответствуетъ этой формѣ.

Тифлисская потребительная кооперація вся цѣликомъ почти возникла въ періодъ годовъ войны. До этого времени въ Тифлисѣ не

было, кажется, ни одного о-ва потребителей. И всё отрицательныя явленія для коопераціи, связанныя съ этимъ періодомъ, на тифлисской коопераціи сказались въ полномъ объемѣ. „То было время, пишетъ „Трудъ ж.“, — когда уставъ былъ сознательно забытъ, а принципъ рочдельскихъ ткачей оставленъ, какъ прекрасный кусокъ далекой исторіи; то было время, когда были нарушены и принципъ самостоятельности, и основы распределенія прибыли на заборъ и ответственность за дѣла общества: — словомъ, все то, что составляетъ самый смыслъ бытія кооперативныхъ организацій“. Кооперативныя организаціи требовали передачи именно имъ распределенія монопольныхъ товаровъ, руководствуясь желаніемъ придти на помощь родинѣ въ тяжелую для нея минуту, а также соображеніями утилитарнаго характера. Въ силу этого кооперація должна была широко раскрыть двери своихъ организацій для широкаго круга потребителей. И членъ и нечленъ одинаково покупали товаръ изъ потребительныхъ обществъ. Последнее обстоятельство, способствовало тому, что кооперація утратила сознаніе истинныхъ задачъ, стоящихъ передъ нею, не могла приобрести организаціонную стройность и вообще тотъ внутренній смыслъ, который присущъ каждому правильно построенному потребительному обществу. Погоня за широкими коммерческими оборотами, съ сильнымъ ароматомъ спекулятивности, погоня за большимъ числомъ покупателей, не членовъ о-ва, а именно покупателей — вотъ что характеризуетъ тифлисскую кооперацію. А въ результатѣ ликвидируется „женскій кооперативъ“, ликвидируется кооперативъ „Надежда“ и еще одинъ, третій по счету, наканунѣ такого же краха еще нѣсколько кооперативовъ; съ сомнительной прибылью, далеко уступающей смѣтнымъ предположеніямъ, заключаютъ свои годовые отчеты рядъ другихъ потребительныхъ обществъ.

Начать съ того, что статистическія цифры тифлисской коопераціи далеко не соответствуютъ дѣйствительности. Не говоря ужъ о томъ, что тифлисскій обыватель имѣетъ въ карманѣ заборныя книжки 2—3 кооперативовъ, и проходитъ поэтому по изъ двойному и тройному учету; не касаясь также того, что значительная часть членовъ кооперативовъ рекрутировалась изъ текучаго, проходящаго элемента, и теперь подобные члены являются „мертвыми душами“; — также мертва въ кооперативномъ отношеніи вся масса потребителей. Ибо, когда нѣтъ рѣшительно никакой разницы въ правахъ и привилегіяхъ между членомъ и нечленомъ о-ва, а эта разница наблюдается только въ обязанности члена внести

вступную плату и паевой взносъ, отъ чего свободенъ не членъ о-ва, тогда психологически понятно будетъ то отсутствіе интереса къ дѣламъ о-ва, къ судьбѣ его предприятий, какое проявляется со стороны потребителя. Достаточно указать на ту жалкую и прямо сомнительную роль, какую играютъ общія собранія кооперативовъ. На эти собранія обычно является не свыше 1—2% общаго числа членовъ о-ва, проходятъ они не организовано, безъ всякаго идейнаго руководительства. Но этотъ фактъ не считаютъ въ послѣднее время убѣдительнымъ, относя его за счетъ другихъ причинъ. Тогда я укажу на другое явленіе: въ одномъ изъ крупнѣйшихъ кооперативовъ, насчитывающихъ свыше 10 тыс. членовъ, было проведено постановленіе о взносѣ дополнительнаго пая въ размѣрѣ 10 руб. и почти за полъ-года дополнительный взносъ поступилъ всего лишь отъ 2300 членовъ. А вотъ статистическія данныя о числѣ вновь поступившихъ членовъ одного кооператива по мѣсяцамъ: за январь поступило 206 членовъ, февраль 178, мартъ 286, апрѣль 338, май 110, июнь 77, июль 656, августъ 342, сентябрь 267, октябрь 196, ноябрь 191 и декабрь 76. Рѣзко выдѣляется июль и августъ мѣсяцы и оказывается потому, что въ эти мѣсяцы въ лавкахъ кооператива продавалось бѣлье только для членовъ кооператива. Потому цифра опять падаетъ постепенно.

Ни въ одномъ почти кооперативѣ не ведется учетъ забора членами и нечленами о-ва, за исключеніемъ „Возрожденія“, гдѣ этотъ учетъ организованъ недавно. Самая идея о выдачѣ дивиденда пропорціонально суммѣ забора не включена въ поле зрѣнія кооперативныхъ организаций, хотя формула ея, какъ основная заповѣдь потребительной кооперации, напечатана на обложкѣ заборныхъ книжекъ чуть ли не всѣхъ потребительныхъ обществъ.

Все это совершенно стираетъ грань между организованнымъ потребителемъ, подѣ которымъ долженъ подразумеваться членъ кооператива, и простымъ обывателемъ, ищущимъ дешевыхъ продуктовъ. Можно смѣло утверждать, что ни одного реального усилія, направленаго въ сторону организациіи потребительской массы тифлисская кооперация еще не произвела. Масса потребителей остается расплывенной, не связанной ничѣмъ со своими кооперативами, не спаянной общностью интересовъ. Будто именно о массѣ тифлисскихъ потребителей сказалъ профессоръ Исаевъ 30 лѣтъ тому назадъ фразу: „Большинство нашихъ кооператоровъ вступило въ общеніе безъ всякихъ идеаловъ“. Отъ всей тифлисской кооперации въ совокупности получается такое впечатлѣніе, что общественное

огромное дѣло творится безъ всякой общественной идеи. А между тѣмъ передъ кооперацией стоятъ двѣ совершенно опредѣленныя задачи. Первая—это матеріальныя достиженія, устраненіе капиталовъ частно-торговыхъ (потребительная кооперация), ростовщическаго (кредитная) и промышленнаго (производительная). Вторая задача, идущая параллельно первой, и немислимая безъ успѣшнаго разрѣшенія ея—это участіе въ той борьбѣ, которой проникнуть весь современный общественный строй. „Ни о какомъ политическомъ воздѣржаніи или нейтральности кооперативовъ въ социальной и политической борьбѣ не можетъ быть и рѣчи—пишетъ С. Прокоповичъ*). Кооперативный путь—не глухая тропинка, уводящая насъ въ сторону отъ широкой дороги общественнаго движенія и борьбы) а одна изъ колеи этой дороги“... Высокая цѣль этой борьбы должна освѣщать всѣ пути и средства къ матеріальнымъ побѣдамъ кооперативныхъ организацій, и послѣднія неизбежно участвуютъ въ духовной, общественной и политической жизни народа.

Я отнюдь не склоненъ относить печальное положеніе мѣстной кооперации къ какимъ либо причинамъ субъективнаго характера. Мнѣ кажется, что объективныя условія, поставившія кооперативныя организаціи именно въ это положеніе укаваны мною съ большимъ подчеркиваніемъ. Если прибавить къ этому, что кооперативному строительству не предшествовало соответствующее умственное теченіе и сама кооперация не появилась на общественной аренѣ медленными осторожными и упорными шагами, тотчасъ закрѣпляя за собою каждую завоеванную позицію—эти два обстоятельства объясняютъ еще разъ, почему кооперативное движеніе пошло такимъ путемъ, а не инымъ. Но если вѣрить хотя бы приблизительной достовѣрности тѣхъ статистическихъ данныхъ, какія установлены Тифлисскимъ Союзомъ потреб. о-въ, то надо признать, что кооперативная масса Тифлиса по своему составу имѣетъ благоприятныя данныя для своего оздоровленія. Главныя составныя части этой массы во-первыхъ лица интеллигентныхъ профессій—20.731 членъ, къ сознательности которыхъ можно предъявить извѣстныя требованія; во-вторыхъ—рабочіе—15.820, элементъ, особенно легко поддающийся организованности и силоченности. Остается начать только соответствующую работу культурно-просвѣтительнаго характера и приступить къ организаціонной перестройкѣ мѣстныхъ кооперативныхъ строеній.

*) С. Прокоповичъ „Копер. движ. въ Россіи. Его теорія и практика.“

Моя задача въ настоящей статьѣ ограничивается характеристикой того внутренняго кризиса, который переживаетъ сейчасъ мѣстная кооперация. О конкретныхъ же мѣрахъ оздоровленія кооперации, намѣщаемыхъ Бакинскими организаціями и тифлисскими отвѣтственными, кооперативными кругами—слѣдуетъ поговорить особо. Сдѣлать это тѣмъ болѣе необходимо, что въ ближайшіе дни начнется серія годовичныхъ общихъ собраній кооперативовъ, на которыхъ всѣ эти вопросы будутъ подняты силою вещей.

Д. Корневъ.

О второмъ сѣздѣ Муниципальнаго Союза Городовъ Республики Грузіи 16-22-III—1919.

Второй сѣздъ представителей Муниципальнаго Союза Городовъ Республики Грузіи долженъ привлечь къ себѣ широкое общественное вниманіе. На сѣздѣ присутствовали представители почти всѣхъ вновь переизбранныхъ демократическихъ городскихъ самоуправленій государства, кромѣ городовъ Ахалкалакъ и Ахалциха, гдѣ по условіямъ смутнаго времени едва-ли мыслима какая либо созидательная муниципальная работа, и города Сухума, гдѣ въ дни сѣзда происходило Абхазское народное собраніе. Въ работѣ сѣзда принимали участіе 13 городскихъ головъ, 2 председателя Думы, члены управъ и гласные городскихъ самоуправленій. Такимъ образомъ мнѣнія и пожеланія представителей этого сѣзда являются коллективнымъ мнѣніемъ и пожеланіемъ городского самоуправленія всей страны, всей Городской демократіи государства.

Но кромѣ того, сѣздъ этотъ выдѣляется своей рабочей продуктивностью и свидѣтельствуетъ, что Союзъ городскихъ самоуправленій сконструировался, крѣпнеть, осозналъ себя, видитъ перспективы ближайшаго будущаго, чувствуетъ задачи настоящаго и намѣтилъ себѣ пути достиженія своихъ цѣлей.

Программа сѣзда, въ отличіе отъ прежнихъ богорскихъ и неогорскихъ сѣздовъ, довлѣетъ злѣбъ дней его и, не выдѣляясь обширностью и разбросанностью, ставитъ насущные для демократизированныхъ самоуправленій и самоопредѣлившаго Союза вопросы, какъ-то о бюджетномъ правѣ городовъ, объ измѣненіи городского положенія преимущественно къ нуждамъ городовъ Республики. Заданія

и работа нашей городской демократіи не вполнѣ опредѣляются юридической конструкціей бывшихъ русскихъ городовъ. Революція, передавая власть народу, передала ее городамъ и землямъ (земствамъ), ихъ представителямъ, завѣщавъ тутъ, на мѣстахъ, чутко прислушиваться къ нуждамъ, зорко приглядываться къ пользамъ и неукоснительно творить подлинную волю населенія на мѣстѣ, являясь „одной изъ составныхъ частей всего государственнаго механизма“ и „выполняя на мѣстахъ общія задачи регулированія государственной жизни“. Самоуправленія, понявъ свою высокую задачу, должны бережно и благоговѣйно, какъ сосудъ съ дарами, охранять и защищать свои права — цѣннѣйшіе дары революціи.

По упомянутымъ вопросамъ Главнымъ Комитетомъ были представлены вниманію съѣзда весьма интересные, прекрасно разработанные специалистами и специальными комиссіями доклады, которые войдутъ въ готовящіяся къ печати „Труда II съѣзда Союза Городовъ Республики Грузіи“.

Отчеты отдѣловъ Главнаго Комитета свидѣтельствуютъ о большой и разнообразной дѣятельности, главнымъ образомъ, въ области хозяйственной или вѣрнѣе коммерческой. По поводу этого рода дѣятельности на съѣздѣ возникъ принципиальный вопросъ объ общемъ курсѣ экономической политики Союза Городовъ. Потійскій городской голова Кордзая по поводу доклада завѣдывающаго хозяйственнымъ отдѣломъ главнаго комитета союза городовъ поставилъ вопросъ по существу — дѣло ли самоуправленія заниматься торговлей, допустимо ли это для муниципалитетовъ? Предсѣдатель съѣзда Кутаисскій городской голова Д. И. Каландарашвили на это сказалъ: „принципы, которые не даютъ возможности жить, должны быть признаны непригодными принципами и должны быть отмечены“. Наслѣдіе, оставленное городамъ отжившимъ строемъ, міровая разруха, вновь строящаяся молодая государственность поставили города въ такой финансовый тупикъ, изъ котораго не сразу найдешь выходъ и, чтобы быть и жить, города въ текущій моментъ вынуждены искать средствъ къ существованію, вынуждены заниматься и коммерческой дѣятельностью, и это слѣдуетъ признать, тѣмъ болѣе, что „торговля“ муниципалитетовъ является скорѣе распредѣленіемъ продуктовъ среди населенія безъ благосклоннаго участія спекулянтовъ, чѣмъ „торговлей“. Предсѣдатель главнаго комитета Н. З. Эліава указалъ и на другую сторону дѣла. Въ Грузіи, какъ и во всей Европѣ выявилось съ полной очевидностью, что общественныя организаціи и правительственныя учрежденія въ своей хозяйственной дѣятельности

должны стать ближе къ населенію, избѣгая посредничества и передаточныхъ инстанцій, ибо посредничество. не выполняя своихъ функцій, ложится бременемъ на населеніе. Если самоуправленія должны заниматься урегулированіемъ продовольственнаго вопроса, снабженіемъ населенія предметами первой необходимости, то и распределять ихъ слѣдуетъ въ настоящій моментъ по возможности безъ посредниковъ.

Изъ общаго обзора дѣятельности главнаго комитета, сдѣланнаго его предсѣдателемъ (объ этомъ подробнѣе въ слѣдующій разъ) видно, какими основными идеями руководствовался комитетъ въ своей дѣятельности и какъ она развертывалась.

Комитетомъ организованъ и приобрѣтенъ цѣлый рядъ предприятий, работа которыхъ планомерно развивается; налаживаются и новыя, и финансовая мощь союза растетъ, не взирая на задолженность городовъ и учреждений. Такъ, въ моментъ народнаго бѣдствія, Армяно-Грузинской войны, союзъ городовъ пришелъ на помощь Правительству Республики и въ 3-4 дня предоставилъ товаровъ, болѣничнаго оборудованія и медикаментовъ на сумму около полутора милліоновъ, не сокращая своей дѣятельности. И, если работа не развертывается еще шире и больше, несмотря на всѣ усилія Центра Союза, его Главнаго Комитета, то это, по справедливости, должно быть отнесено, за счетъ индифферентизма периферіи, полного безучастія городовъ-членовъ Союза къ общей работѣ Сбора, что и было отмѣчено предсѣдателемъ Союза Городовъ.

А. Бритичева.

Х Р О Н И К А.

Съѣздъ Городовъ.

16—22—III—1919.

На съѣздѣ присутствовали 24 представителя отъ 19 городовъ. Предсѣд. съѣзда — Кутаисскій гор. голова Дм. Ил. Каландарашвили, Тов. Предс. — Предсѣд. Боржомской гор. Думы С. П. Канделаки, Секретарь — Чл. Гл. Ком. Сбора — А. А. Панава.

Съѣздомъ были заслушаны докладъ Н. З. Эліава о дѣятельности Сбора съ средн. чиселъ сентября 1918 г. по настоящее время и доклады о дѣятельн. отдѣловъ за то же время.

По докладу П. Кикалишвили о дѣят. мед.-санит. отдѣла Сѣздомъ было вынесено пожеланіе: принять мѣры къ скорѣйшему приобрѣтенію и доставкѣ медикаментовъ; о распредѣленіи этихъ медикаментовъ гл. обр. между городами и лицъ въ исключительныхъ случаяхъ—уступать общественнымъ учреждениямъ.

По докладу Н. И. Фалилѣва о дѣят. хозяйств. отдѣла высказано пожеланіе, чтобы города заказывали въ хоз. предприятияхъ Согора все, для нихъ необходимое. Планъ будущей работы отдѣла рассмотрѣнъ на совмѣстномъ совѣщаніи делегатовъ и хоз.-бюро.

По докладу Р. Р. Гагуа по земельному вопросу выражено пожеланіе о распространеніи земельной реформы и на города. Постановлено ходатайствовать передъ Уч. Собр., чтобы соответственный законопроектъ, составленный М-вомъ Земл. былъ рассмотрѣнъ въ первую очередь и чтобы былъ изданъ дополнительный законъ объ оставленіи за городами на правѣ собственности земель, принадлежащихъ городамъ (въ чертѣ города или внѣ ея). А пока ходатайствовать о запрещеніи сдѣлокъ на городскую землю свыше определенной нормы.

Выражено пожеланіе, чтобы новые города prospѣшили опредѣленіемъ черты города.

Доклады: Б. М. Бродскаго о проектѣ переработаннаго гор. Положенія; М. Н. Смирнова о бюджетномъ правѣ городовъ*); завѣд. техн. отдѣломъ М. И. Русія; завѣд. отд. народн. обр. С. И. Робакидзе сѣздомъ принимаются.

По докладу Е. А. Маддисона о коллективномъ договорѣ принята слѣд. резолюція: „Принимая во вниманіе, что городскія общественныя управленія являются органами государственнаго управленія и входятъ въ общую систему государственныхъ учреждений, что на ряду выполнения функций государственной власти городскія управленія осуществляютъ и частно-хозяйственную дѣятельность, сѣздъ находитъ, что коллективный договоръ можетъ имѣть мѣсто только въ послѣдней, т. е. предпринимательской дѣятельности“.

Главный Комитетъ Союза Городовъ Республики Грузія.

Членами гл. комитета согоро избраны: Д. Каландарашвили, Джапаридзе, А. Джаджанашвили, Н. Элава, Н. Фалилѣвъ, В. Чиквишвили, В. Шарашанидзе, Зухбай, А. Кордзая, М. Русія, Мурванидзе,

*) Въ этихъ двухъ докладахъ сѣздомъ внесенъ рядъ измѣненій.

К. Андроникашвили, К. Гогуа и С. Мдивани. Кандидатами къ нимъ избраны: г. г. Уратадзе, Импадзе, Микеладзе и Чавчанидзе.

Въ ревизионную комиссію избраны: г. г. Г. Коніевъ, Кахіани, Хидирбегшвили, Гоциридзе и Панава; кандидатами къ нимъ—г. г. Тквавадзе и Гагуа.

Штатное мѣсто предсѣдателя ревиз. комиссіи упраздняется.

Предсѣдателемъ Главнаго Комитета и Исполнительнаго бюро единогласно избранъ Н. З. Элава; Тов. Предсѣд.—М. И. Русія; Чл. Бюро: Н. И. Фалилѣевъ, А. Р. Джаджанашвили.

На первомъ же засѣданіи—ревизионной ком. выбранъ предсѣд. П. Кахіани, тов. предсѣд. А. Панава, выборы секрет. отложены до слѣд. засѣданія.

Выборы 5-го Члена Бюро, для постояннаго участія въ Президіумѣ Центр. Продов. Совѣта Республики, отложены до слѣд. засѣданія Главнаго Комит., которое предположено назначить на 13 или 14 апрѣля с. г. Отдѣлы Главнаго Комитета распределены между Чл. Исп. Бюро слѣд. образомъ: Техническимъ Отдѣл. и Предпріятій завѣдываетъ Тов. Предсѣд. М. И. Русія, Хозяйственнымъ—Членъ Бюро Н. И. Фалилѣевъ, а Счетнымъ Членъ—Бюро А. Р. Джаджанашвили; его же Джаджанашвили избрать въ Хозяйственное Бюро и Редакціонную Коллегію журнала „Кавказскій Городъ“; завѣдываніе остальными Отдѣлами, а также состоящей при Президіумѣ Редакціей журнала „Кавказскій Городъ“ поручить Президіуму, коему предоставить и распределеніе этихъ Отдѣловъ между отдѣльными его членами; канцелярія Отдѣла Народн. Образованія упраздняется, работа по этой канцелярії возлагается на канцелярію Общаго Отдѣла; Отдѣлы: Юридическій и Финансово-Экономическій упраздняются, при чемъ работа по Юридическому Отдѣлу возлагается на Секретаря Главнаго Комитета и канцелярію того же Общаго Отдѣла. Завѣдывающему Финансово-Экономическаго Отдѣла М. И. Смирнову поручено исполненіе постановленія 2-го Съѣзда по заслушанному Съѣздомъ докладу „о Бюджетномъ правѣ Городовъ“.

Для прѣзжающихъ представителей городовъ Согоромъ открыто общежитіе въ домѣ венмущихъ имени Зубалова.

По докладу мед.-санит. Отдѣла объ оказаніи городамъ Республики Грузіи мед.-санит. помощи въ борьбѣ съ эпидеміей сыпного тифа Исп. Бюро ассигновало въ распоряженіе Президіума Главн. Комит. Согора наличными деньгами 50.000 р. и предложило Хоз. Бюро открыть на ту же сумму товарный кредитъ городамъ.

Организація городского самоуправленія:

Кутаисъ. На выборахъ въ гор. думу прошли: с.-д.—34 гл.; н.-д.—14; с.-ф.—9; с.-р., лѣв. с.-ф. (машвралы) и „незав. нац.-дем.“ по 1 гл.

Зугдиди. Выборы въ гор. думу были произведены 16 марта. Голосовало 1293 ч. Прошли с.-д.—6 гл.; н.-д.—6; с.-р.—2; с.-ф.—5; зугдид. безпарт. блокъ домовл.—1 гл.

Ново-Сенаки. Выборы гласныхъ гор. самоуправления назначены на 30 марта.

Во Владикавказъ городскимъ головою назначенъ бывшій до революціи гор. голова Г. В. Баевъ. Городская дума состоитъ изъ 15—20 гласныхъ, въ составѣ которыхъ нѣтъ ни одного социалиста. Всѣ они прошли или отъ союза домовладѣльцевъ, или отъ партіи народной свободы.

Во Владикавказъ прибыли избранный социалистической думой городской голова П. А. Цирульниковъ и членъ управы В. И. Кота. Но къ исполненію своихъ обязанностей они не приступаютъ. Положеніе ихъ пока неопредѣленное.

Севастополь. Открылась новая дума, почти сплошь состоящая изъ социалистовъ. Домовладѣльцы представляютъ собой оппозицію. Кадеты также настроены оппозиционно и отказались отъ участія въ выборахъ. Предсѣдателемъ думы избранъ с.-д. Канторовичъ, за котораго голосовала и фракція домовладѣльцевъ. Городскимъ головою избранъ с.-д. Могилевскій; тов. его с.-р. Бакута. Въ члены управы выбраны два с.-д. и одинъ с.-р.

Дѣятельность гор. самоуправленій.

Тифлисъ. Уплата %/о/о век. Гор. Упр. разновременно совершала въ мѣстныхъ кредитныхъ учрежденіяхъ краткосрочные займы съ разрѣшенія думы на текуція нужды. Сумма такихъ займовъ на разные сроки и на разныхъ условіяхъ достигла 5 мил. руб. Управа за время революціи, въ виду стѣсненнаго положенія городской кассы, по этимъ займамъ не уплачивала процентовъ, которые возросли до 300—400 тыс. руб. Банки, зная, что городъ при нынѣшнемъ финансовомъ положеніи не можетъ внести этихъ денегъ, просили управу

на соотвѣтствующія суммы причитающихся процентовъ выдать имъ векселя. Думой это предложеніе принимается.

Расходы по водопроводу. По докладу управы о произведенныхъ ею въ 1918 г. сверхсмытныхъ расходахъ по водопроводу, вызванныхъ острымъ кризисомъ изъ за сильнаго недостатка воды въ водопроводѣ, дума разрѣшила внести эти расходы въ суммѣ 123 тыс. руб. въ дополнительную смѣту.

О представительствѣ мусульманъ. Ходатайство мусульманскаго нац. совѣта въ Грузіи о предоставленіи въ город. думѣ трехъ мѣстъ мусульманамъ по списку № 6 въ видѣ кооптаціи, такъ какъ на выборахъ отъ мусульманъ не прошелъ въ гласные ни одинъ кандидатъ, съ отрицательнымъ заключеніемъ город. управы, дума по предложенію гл. Арсенидзе передаетъ на заключеніе думской юридической комиссіи.

Разсмотрѣніе коллективнаго договора. Управа постановила съ 15-го марта приступить къ разсмотрѣнію коллективнаго договора со служащими.

Забастовка городскихъ служащихъ. Вслѣдствіе хроническаго неполученія по нѣсколько мѣсяцевъ жалованья, служащіе городск. самоуправленія забастовали 24 марта с. г. Управа постановила: 1) предложить бастующимъ приступить къ исполненію обязанностей съ 9 час. утра 27 марта. 2) Не явившихся къ этому сроку лицъ считать добровольно оставившими службу. 3) Служащихъ больницъ, бараконъ, не приступившихъ къ работѣ въ указанный срокъ привлечь къ отвѣтственности.

Чіатуры. Смѣта Чіатурскаго гор. Самоуправленія за 1918 г. сбалансирована въ суммѣ 86.812. 49 к. Приходъ составленъ изъ слѣдующихъ статей:

Нотаріальный сборъ	5.379	руб.	48	к.
патенты	107	"	55	"
штрафы	1.267	"	—	"
мобилизаціон. сборъ	15.456	"	20	"
попудный по 42 коп.	8.875	"	75	"
пособіе отъ казны	6.000	"	—	"
санитарный сборъ	875	"	16	"
прибыль гор. продов. комитета	12.586	"	35	"

отъ продажи шпаль	4.027	„	—	к.
непредвиденныхъ	300	„	—	к.
отъ совѣта марганцепр. на милицію	31.490	„	—	к.
	86.612 руб. 49 к.			

Дума, разсмотрѣвъ 10 марта отношеніе Гл. Ком. Сого-ра о подвижномъ народн. университетѣ, постановила: ассигновать на устройство подвижного университета 5.000 р. и оказать всякое содѣйствіе лекторамъ, какъ предоставленіемъ имъ помѣщенія такъ и др. способами.

Екатеринодаръ. Увеличеніе платы за проѣздъ на трамваѣ. Въ виду того, что рабочіе и служащіе трамваевъ требуютъ прибавки къ нынѣ получаемой ими платѣ и ихъ требованіе считается вполне основательнымъ, городская управа постановила, въ цѣляхъ покрытія новаго расхода, увеличить плату за проѣздъ въ трамваѣ на 10 коп. на билетѣ.

Страхование медицинскаго персонала. Страхование медицинскаго персонала и городскихъ служащихъ въ лечебныхъ учрежденіяхъ, производится на слѣдующихъ основаніяхъ: 1) страхование производится не только на случай смерти, но и на случай временной или полной потери трудоспособности отъ заразныхъ болѣзней. 2) Страхование производится не только на случай смерти отъ сыпного тифа, но и отъ всѣхъ заразныхъ болѣзней. 3) Страхованію подлежатъ: а) весь медицинскій персоналъ и все прочіе служащіе заразныхъ барак-овъ, б) персоналъ при заразномъ отдѣленіи городской больницы и служители при больничной дезинфекціонной камерѣ, в) медицинскій персоналъ и служащіе при всѣхъ городскихъ амбулаторіяхъ, и г) служащіе санитарнаго и школьнаго надзора. Въ зависимости отъ получаемаго оклада и должности устанавливаются ставки страховых вознагражденій (приблизительно тройной годовой окладъ) слѣдующихъ категорій: врачи ординаторы—20.000 руб., фелдшера и фелдшерницы 14.000 руб., сестры—11.000 руб., низшій персоналъ—8.000 руб. Прочія лица приравняются къ одной изъ этихъ категорій.

Земская жизнь.

Тифлисское уѣздное земск. собраніе.

Земское собраніе признало, что контроль надъ дѣятельностью управы долженъ осуществляться ревизіонной комиссіей совмѣстно съ президіумомъ земскаго собранія.

Президіуму и управѣ поручено къ 1-му іюня выработать положеніе о контрольномъ органѣ.

Земское собраніе заслушало докладъ чл. управы Асатиани объ организаціи уѣздной администраціи.

Во главѣ администраціи рѣшено поставить уѣзднаго комиссара и одного помощника.

При каждой мелкой земской единицѣ (земской коммунѣ) создается должность районнаго комиссара. Канцелярію районнаго комиссара будетъ обслуживать одинъ секретарь и одинъ писецъ.

Въ распоряженіе каждого районнаго комиссара передается 15 милиціонеровъ, изъ нихъ 10 конныхъ.

При уѣздномъ комиссариатѣ создается резервъ милиціи въ 17 человекъ.

Въ сельскихъ об-вахъ (кромя центровъ земскихъ коммунъ) учреждается должность сельскихъ общественныхъ комиссаровъ.

Всѣ названныя административныя должности содержатся за счетъ земства.

Всякаго рода непосредственныя обложенія населенія для содержанія милиціи отменяются.

Земство особенное вниманіе обращаетъ на то, что среди населенія отъ недоуданія и антисанитарныхъ условій жизни началось вымираніе.

Земское собраніе постановило.

1) Создать 10 эпидемическихъ отрядовъ (имѣется уже 6).

2) Въ каждомъ изъ 10-ти названныхъ участковъ открыть бараки для изоляціи больныхъ.

3) По окончаніи эпидеміи отрядовъ не распускать.

Преобразовать обѣ имѣющіяся шестикроватныя больницы (въ Сагареджо и Вапловани) въ пятнадцатикроватныя. Въ остальныхъ 8-ми участкахъ оставить персоналъ эпидемическихъ отрядовъ и организовать амбулаторный приемъ.

4) Ассигновать 10 тысячъ руб. на приобретение хинина для борьбы съ маляріей.

5) Предложить управѣ принять заранѣе мѣры для борьбы съ оспой, такъ какъ получены свѣдѣнія о начавшейся эпидеміи оспы.

6) Собраніе признало, что комитетъ снабженія не выполнилъ своевременно просьбу земства о выдачѣ необходимаго для оборудованія барачныхъ имуществъ, что вызвало увеличеніе смертности въ уѣздѣ. Собраніе предлагаетъ управѣ принять всѣ зависящія отъ нея мѣры для своевременной выдачи необходимыхъ матеріаловъ.

Земское собраніе по вопросу о постановкѣ агрономическаго дѣла приняло основныя положенія, утвержденныя обще-земскимъ сѣздомъ.

Временно, до 1-го іюня, уѣздъ подраздѣляется на 3 агрономическія участка—Гаретъ кахетинскій (сел. Сагареджо, Марткоби и т. д.), Пригородный (Авчалы, Коды, Караязы), Манглискій (Манглись, Бѣлый-Ключъ).

Земское собраніе постановило пригласить двухъ районныхъ агрономовъ съ мѣстомъ жительства въ Сагареджо и Манглись.

Пригородный районъ будетъ обслуживаться уѣзднымъ агрономомъ изъ Тифлиса.

Кромѣ того, приглашаются 2 инструктора специалиста по садоводству и плодоводству и специалистъ по хлопководству.

Первый инструкторъ будетъ жить въ сел. Хашми, второй—въ Караязахъ. Въ каждомъ районѣ будутъ созданы агрономическіе пункты, состоящіе изъ прокатныхъ и случайныхъ пунктовъ и агрономическаго кабинета.

Въ уѣздѣ будетъ создано 5 прокатныхъ пунктовъ—въ Сагареджо, въ Марткоби, въ Манглись, въ Бѣломъ Ключѣ и въ Коды.

Общая сѣмта агрономическаго отдѣла опредѣлена въ 152,450 р. до 1-го іюня.

На жалованіе, суточные и разъѣздыя персоналу ассигновано 30,600 руб.

Содержаніе двухъ агрономическихъ кабинетовъ опредѣлено въ 13,300 руб.

Содержаніе пяти прокатныхъ пунктовъ (жалованіе завѣдывающему, помещеніе для складовъ и т. п.) обойдется въ 19,500 р., содержаніе пяти показательныхъ участковъ въ 8,700 р., содержаніе Уавксискаго питомника въ 8,200 р. На покупку лечебныхъ матеріаловъ для показательныхъ цѣлей ассигновано 10,000 р., на улучшение скотоводства (племенной скотъ, сепараторъ и т. п.)—20,000 р., на агрономическія изслѣдованія—10,000 р., на организацію сельск.-хозяйствен. курсовъ, лекцій и чтеній ассигнуется 7,100 руб.

Въ Тифлисъ уѣздное земство устраиваетъ мастерскую для ремонта с.-х. машинъ и орудій.

Земское собраніе ассигновало на народное образованіе 145 тыс. руб. до окончанія сѣтнаго года (къ іюню).

Изъ этой суммы 10 тыс. ассигновано на вѣшкольное образованіе.

Земское собраніе признало необходимымъ повысить оклады

сельскихъ учителей до 600 руб., добавляя изъ земской кассы еще 200 р. къ назначеннымъ по смѣтѣ министерства 400 р.

Собрание ассигновало 53,420 р. на постановку продовольственныхъ организаций.

По докладу члена управы Асатиани земское собраніе постановило разбить Тифлисскій уѣздъ на 6 мировыхъ участковъ: Сагареджинскій, Марткобскій, Бѣлоклочинскій, Манглискій, Пригородный и Караюзскій. Обсужденіе кандидатуръ въ мировые судьи поручено особой рекомендаціонной комиссіи. Мировыми судьями избраны гг. Залишвили, Каранозашвили, Логоевъ, Мегвицетъ-Хуциевъ, Хваладзе, Егоришвили, кандидатами къ нимъ—В. Баратовъ, Иосселиани и Кипіани. Почетными мировыми судьями избраны: Л. Асатиани Н. Ганселадзе, Авалишвили и Бердзишвили. Кандидатами къ нимъ избраны Ишхановъ, Галустянъ и Канделаки.

Земское собраніе ассигновало на 3 мѣсяца 344,200 р. для производства строительныхъ работъ по проведенію дорогъ, по орошенію, по ремонту школьныхъ и больничныхъ зданій и т. и.

На медико-санитарное дѣло собраніемъ отпущено 125,835 р. Создается фондъ въ 30,000 р. для страхованія медицинскаго персонала на случай смерти отъ эпидеміи. Для врача страховая премія опредѣлена въ 10,000 р., для фельдшера и сестры милосердія—въ 5,000 р.

Признано, что въ районѣ службы земскій персоналъ долженъ оказывать населенію медицинскую помощь безвозмездно.

Населеніе будетъ объ этомъ оповѣщено путемъ особыхъ объявленій.

По докладу завѣдующаго статистическимъ отдѣломъ прив-доц. Юона, земское собраніе ассигновало 26,200 р. на производство статистическихъ работъ. Въ ближайшее время проектируется собраніе свѣдѣній о грамотности, о количествѣ дѣтей, остающихся внѣ школы, о характерѣ сельскихъ хозяйствъ въ уѣздѣ и др. данныхъ для текущихъ работъ.

Сигнахское земство.

Сигнахская уѣздная земская управа сосредоточила въ своихъ рукахъ все дѣло снабженія населенія продовольствіемъ. Управа ходатайствуетъ передъ правительствомъ о передачѣ въ руки земства такъ называемаго капитала сельскихъ о-въ. Капиталъ этотъ составился изъ взносовъ сельскихъ о-ствъ; онъ считается неприкосновеннымъ. Помощь населенію оказывалась только въ видѣ ссудъ. Въ настоящее время сельскохозяйственный капиталъ насчитываетъ

286 тыс. руб. наличными; кромѣ того еще имѣются суммы, выданныя въ качествѣ ссудъ.

Земство предполагаетъ использовать сельскохозяйственный капиталъ для продовольственныхъ операций.

Распределение товаровъ среди населенія производится Земской Управой черезъ кооперативы.

При Земской Управѣ созданъ отдѣлъ народнаго образованія. Инструкторомъ по народному образованію приглашенъ Л. Хуцишвили. Инструкторъ объѣхалъ весь уѣздъ, принимая школы.

Выяснилось, что школы находятся въ ужасномъ состояніи. Въ большинствѣ изъ нихъ занятій нѣтъ въ виду отсутствія освѣщенія и отопленія; необходимъ капитальный ремонтъ. Въ остальныхъ, находящихся въ болѣе благопріятномъ положеніи, занятія ведутся нерегулярно.

Земская Управа принимаетъ самыя рѣшительныя мѣры для регулированія школьной жизни. Она потребовала отъ сельскихъ о-ствъ, чтобы были доставлены дрова и керосинъ для школъ. Земство уклатило жалованіе за январь и февраль. Средства для этого пришлось занять, т. к. кредиты еще не были переданы земству.

Земство приступило къ организаціи медико-санитарнаго дѣла. Уѣзднымъ врачомъ приглашенъ д-ръ Рабиташвили.

Земствомъ приняты 3 имѣющихся въ уѣздѣ пріемныхъ покоя. Врачебный и фельдшерскій персоналъ имѣется. Чувствуется большой недостатокъ въ медикаментахъ.

Больничныя помѣщенія тоже еще не приведены въ порядокъ. Работа еще не вошла въ колею.

Въ уѣздѣ свирѣпствуетъ сыпной тифъ. Для организаціи борьбы съ эпидеміей была созвана санитарно-исполнительная коммиссія. Коммиссія рѣшила, оборудовать 2 тифозныхъ барака по 20 коекъ и создать 2 летучихъ отряда. Было возбуждено соответствующее ходатайство передъ правительствомъ. Удовлетворено оно было только въ части, касающейся бараконъ. Уполномоченный по санитарной части Гюгадзе выдалъ все необходимое для оборудованія бараконъ. Медицинскій персоналъ земству вѣроятно придется содержать на свои собственные средства.

Строительный отдѣлъ Земской управы занятъ разработкой смѣтъ по ремонту школьныхъ помѣщеній. Техникъ объѣзжаетъ уѣздъ и изучаетъ положеніе на мѣстѣ.

Нѣкоторыя сельскія об-ва взяли на себя производство ремонта и постройку школъ. Земская Управа только разсматриваетъ и утверждаетъ ихъ проекты. Подобныхъ проектовъ въ Управу представлено уже пять. Строительный отдѣлъ выработалъ типъ школьнаго зданія.

Въ Земскую Управу отъ цѣлаго ряда селеній поступили ходатайства о помощи для проведенія воды. Въ уѣздѣ имѣется инженеръ-гидравликъ, служащій воднаго управленія. Онъ одинъ не можетъ справиться и Земская Управа постановила пригласить своего специалиста-гидравлика.

Земство предполагаетъ въ теченіе года создать сѣть почтовыхъ и телефонныхъ учрежденій. Соответствующія смѣты уже составлены. Число почтово-телеграфныхъ конторъ предполагено увеличить съ 8-ми до 17-ти и кромѣ того открыть еще 2 конторы, обслуживающія только почту. Земство отведетъ для новыхъ почтово-телеграфныхъ конторъ помещеніе; кромѣ того на каждую изъ нихъ будетъ выдаваться 2.500 руб. помимо правительственныхъ кредитовъ. Отъ цѣлаго ряда сельскихъ об-ствъ поступили уже приговоры объ открытіи п.-тел. конторы и деньги для оборудованія ея. Въ тѣ пункты, гдѣ поч.-тел. конторъ не будетъ, почта по возможности будетъ доставляться ежедневно.

Правительство взяло на себя только небольшую часть расходовъ по содержанию почты. Земство ассигновало на содержаніе ея 284½ тыс. руб.

Технической отдѣлъ земской управы разработалъ проектъ по ремонту и постройкѣ восьми дорогъ. Согласно проекту часть работъ будетъ исполнена путемъ созданія натуральной повинности среди населенія.

Въ проектъ включено исправленіе Кахетинской дороги отъ Чайлуръ до Лагодехъ.

Земская управа предполагаетъ связать важнѣйшіе пункты уѣзда посредствомъ телефона. Всего телефоны будутъ поставлены въ 44 мѣстахъ. Центральная станція будетъ въ Сигнахъ. Сигнахъ будетъ связанъ телефономъ съ Тифлисомъ.

Правительственный техникъ уже произвелъ осмотръ мѣстности. Земствомъ уже получены отъ правительства провода; земство отъ себя даетъ столбы. Ихъ доставляетъ само населеніе; сельскія о-ва даютъ и рабочихъ, въ большинствѣ случаевъ бесплатно.

За пользованіе телефономъ каждое сельское об-во будетъ вносить по 500 руб. Четыре о-ва уже внесли эти деньги. Необходимые для проводки столбы представлены уже всѣми обществами.

Ремонтъ и содержаніе дорогъ въ текущемъ году обойдется въ 2.833.804 руб. часть этой суммы — 184.904 р. земство рассчитываетъ получить отъ различныхъ учреждений. 2.648.900 р. оно предполагаетъ покрыть путемъ натуральной повинности. Непосредственно расходъ земства выразится въ 458.380 руб.

Телавское уѣздное земство.

Завѣдываніе агрономическимъ отдѣломъ возложено на члена управы агронома Рдхиладзе. Предсѣдатель управы Вахваховъ завѣдуетъ техническимъ и финансовымъ отдѣлами, тов. предсѣдателя Н. Рамшвили—административнымъ, продовольственнымъ и земельнымъ. Медико-санитарнымъ дѣломъ вѣдаетъ чл. управы д-ръ Хитаровъ. Завѣдываніе статистическимъ отдѣломъ возложено на предсѣдателя Земскаго собранія Джумбуридзе. Завѣдываніе учебнымъ отдѣломъ—на секретаря Земскаго собранія Батова.

Земство приняло въ свое вѣдѣніе обѣ имѣющіяся въ уѣздѣ пятикроватьныя больницы—Энисенакскую и Апхурскую.

Но разработанному проекту предполагается открыть еще 5 больницъ по 10 кроватей каждая и одну центральную на 70 кроватей въ Телавѣ.

Центральную больницу Земство предполагаетъ открыть вмѣстѣ съ Телавскимъ городскимъ самоуправленіемъ.

До сихъ поръ въ уѣздѣ не наблюдалось особаго развитія эпидеміи. За послѣднее время среди рабочихъ уѣзднаго имѣнія стала развиваться сыпной тифъ. Въ ближайшее время будутъ открыты эпидемическіе бараки въ Энисили и Цивандалахъ.

Дѣла уѣздныхъ агрономическихъ организацій уже поступили въ вѣдѣніе земства.

Земство приняло отъ министерства земледѣлія бывшее имѣніе Мадатова въ сел. Курделаури. Въ этомъ имѣніи предполагается организовать опытное виноградное хозяйство. Тамъ же будутъ созданы разнаго рода показательные участки. Земская управа уже приступила къ работамъ въ этомъ направленіи. Для организаціи показательныхъ виноградниковъ предполагается также использовать бывшее имѣніе инженера Бикодзе въ с. Кварели.

Земская управа приняла энергичныя мѣры къ охранѣ лѣсовъ въ уѣздѣ.

Земская управа заключила договоръ съ обществомъ „Ферумъ“ на поставку 30 тысячъ пуд. кунороса и 20 тысячъ пудовъ сѣры. Изъ Марселя получена телеграмма о томъ, что заказъ принять. Срокъ выполнения заказа—1-го мая.

Земская управа еще не приняла въ свое вѣдѣніе продовольственнаго дѣла. Управа работаетъ въ контактѣ съ продовольственнымъ комитетомъ.

Получены и распределены среди населенія 1 вагонъ сахара и 3 цистерны керосина.

Въ управѣ разработаны проекты организаціи продовольствен-

наго и статистическаго отдѣловъ. Проекты эти будутъ представлены Земскому собранію.

Земство приняло всѣ школы. Школъ въ уѣздѣ 32. Школьные зданія находятся въ ужасномъ состояніи. Проектировалось къ сентябрю нынѣшняго года открыть 30 новыхъ школъ. Постановлено открыть лишь 10 новыхъ школъ. Правительственные кредиты на содержаніе школъ въ размѣрѣ 315 тыс. переданы въ руки земства.

Земство приняло уѣздную администрацію. Производятся кое-какія измѣненія въ штатахъ администраціи. Въмѣсто двухъ районныхъ комиссаровъ учреждается 4. Въ уѣздѣ будетъ 22 сельскихъ комиссаріата. Во главѣ каждаго сельск. комиссаріата будетъ стоять сельскій комиссаръ, въ распоряженіи у котораго будетъ 5 сельскихъ милиціонеровъ. Въ каждомъ изъ административныхъ районовъ (Цинцхальскомъ, Ацхурскомъ, Нанареульскомъ и Кварельскомъ) будетъ по районному комиссару съ 10-тью милиціонерами. При уѣздномъ комиссаріатѣ содержится резервъ милиціи въ составѣ 20 милиціонеровъ.

Управа проектируетъ создать въ уѣздѣ 12 мелкихъ земскихъ единицъ.

Уѣздъ раздѣленъ на 4 мировыхъ участка. Пока имѣется только 2 кандидата въ мировые судьи.

Проектируется устройство водопроводовъ въ нѣсколькихъ селеніяхъ и плотины на Кварельской рѣчкѣ. Сельчане окажутъ земству помощь въ постройкѣ.

Управа составила смѣты для важнѣйшихъ отдѣловъ. На народное образованіе предполагается просить 200 тыс., на агрономическое дѣло—1.200.000 р., на медико-санитарное дѣло—больше милліона и на содержаніе администраціи—1.700.005. руб.

Издатель: Глав. Комит. Союза Гор. Респ. Грузіи.

Редакціонная Коллегія:

Чл. Ком. С. Робакидзе.
А. Бритнева.
М. Смирновъ.

Медико-санитарный отдѣлъ союза городовъ РЕСПУБЛИКИ ГРУЗИИ.

доводить до всеобщаго свѣдѣнія, что Центральной Бактеріологической Лабораторіей Согора (Сергіевская 4 тел. 18—96) будутъ приниматься платные клинико-диагностическіе, бактериологическіе и серологическіе (Vidal, Wassermann) анализы для частныхъ лицъ и учреждений; плата будетъ взиматься согласно скалѣ, установленной М.-С. Отд. Согора.

Пріемъ анализовъ отъ 10—3 час. дня, включая воскресные и праздничные дни; пріемъ изслѣдованій на дифтерію производится во всякое время.

Для лицъ несостоятельныхъ пріемъ перечисленныхъ анализовъ будетъ производиться безвозмездно.

Принимается подписка на 1919 годъ
НА ГАЗЕТУ

„БОРЬБА“

Органъ Центрального Комитета Соціалъ-Демократическ. и Рабочей партіи Грузіи.

Адресъ редакціи: Головинскій, 24; тел. 3-67. Адресъ конторы: Дворцовая пл., пас. Тамамшева прот штаба; тел. 18-05.

Пріемъ у секретаря редакціи: отъ 11—1 дня. Контора открыта: отъ 9—2 ч. дня и 6—8 ч. в.

Подписная плата.

На одинъ мѣсяць . . . 25 руб.
Отдѣльный номеръ . . . 1 р. 50 к.

За перемѣну адреса.

Иногородняго . . . 2 р.
Городского на городской . . . 1 р.

Плата за объявленія:

Впередѣ тек. строка петита 1р. 35 к.
Позади текста . . . 85 к.
При повторныхъ объявленіяхъ скид.
Для соціалст. партій, солд. орган.,
профес. демокр. орган. лицъ, ищущихъ труда 50% скидка.—

საქართველოს რესპუბლიკის ქალაქთა კავშირის

ს გ ა მ ბ ა

იღებს ყოველგვარ საქმეებს შესასრულებლად ქართულ, რუსულ, სომხურს და აგრეთვე ევროპიულ ენებზე.

სცაბმას აქვს წიგნთსაკვამბავი და სსსაკვამბავი მანქანები.

საქმეები სრულდება მეტად სუფთად და ჩქარა.

უასები ზომიერია.

კანტორა ღია არის დღის 8 საათიდან საღამოს 4 საათამდე, გარდა კვირა-უქმე დღეებისა.

მისამართი: თბილისი, პუშკინის ქ. № 3. ტელ. 6-12.

2104/104
L

5 145 g
1919

[Faint, illegible text within a rectangular border]